

Rotterace mot landminer

Rotta «Mr. Bean» (bildet) og ni andre rottekolleger er hovedpersonene i et nytt, spennende forsøk i Tanzania. Meningen er at rottene skal dresseres til å lukte seg fram til sprengstoff i landminer. Fordelen med rotter er at de er billigere og lettere på foten enn hunder. Det sistnevnte er viktig for deres menneskekolleger i «verdens farligste yrke».

Side 28

FOTO: J. LEWIS

Er det håp for demokratiet i Afrika?

Side 14-15

bistandsaktuelt

fagblad om utviklingssamarbeid · nr. 1 · 2003

Stadig
flere land
øker
bistands-
innsatsen

Side 8

Støtte til utflagging?

Fagbevegelsen kritiserer NORAD-støtte til opplæring av kinesere

Worldviews generalsekretær og gründer, **Arne Fjørtoft**.

Fjørtoft er optimist før «dommen» faller

Side 6

Elevstrøm til skoler i Tanzania, Afghanistan og Kenya

Side 10-11, 12-13 og 16

Intervju med beryktet militsleder

Side 20

Det er her – i vekst- og lavkostområdet Shanghai – at den tradisjonsrike norske industribedriften Mustad har etablert sin nye fabrikk for produksjon av fiskekroker.

ILLUSTRASJONSFOTO: AFP PHOTO/LIU JIN

■ «På Gjøvik har mangel på arbeidskraft for Mustads type industri begynt å gjøre seg gjeldende», skrev bedriftsledelsen ved O. Mustad & Søn i en søknad til NORAD sommeren 2001. I søknaden anmodet Gjøvikbedriften om støtte til opplæring av ansatte ved en ny fabrikk i Kina.

■ NORAD innvilget søknaden, og 5,6 millioner kroner ble tildelt med sikte på å understøtte verdiskaping, arbeidsplasser og økonomisk utvikling i et utviklingsland. De siste tre årene har om lag 100 arbeidsplasser forsvunnet på Gjøvik, mens det er planer om å kutte ytterligere 100 stillinger – av dagens 373 – i løpet av to-tre år.

■ Fagbevegelsens representanter reagerer kraftig på formuleringene i søknaden om «mangel på arbeidskraft». – Løgn, sier leder av LO Gjøvik **Størk Hansen**. Han er samtidig kritisk til en statlig NORAD-ordning som han oppfatter som indirekte støtte til nedleggning og utflagging av norske arbeidsplasser i distriktene.

■ Bedriftsledelsen ved Mustad fastholder på sin side at det er og vil bli mangel på arbeidskraft til mekanisk industri.

Administrerende direktør **Anders Liland** (bildet) mener også at etableringen i Kina har vært en fordel for arbeidsstokken på Gjøvik. – Vi er konkurranseutsatt. For å overleve er vi nødt til å etablere oss i lavkostland, sier Liland.

Side 4-5

Dilemmaer omkring hiv

AV MERETE KLAUSEN

HIV/AIDS

JA vi vil at mennesker i utviklingsland skal få behandling mot hiv!

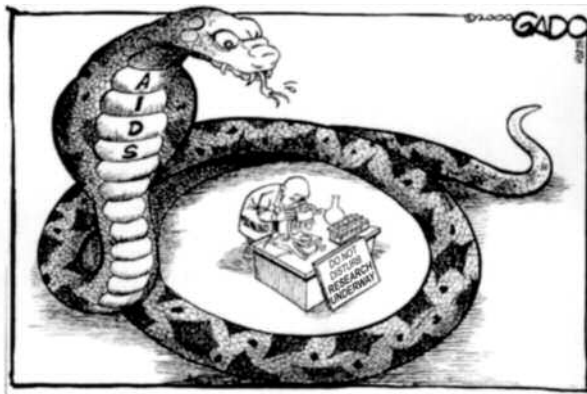
JA vi synes det er hjerteskjærende urettferdig at vi i vår del av verden er de eneste som har tilgang til effektiv behandling!

JA vi bøyer oss i skam når vi hører hvilke forhold hivsmittede lever under i tredje verden!

Derfor er vi «lett bytte» når aktivistgrupper og politikere roper: «Behandling for alle NÅ!»

I DISKUSJONEN om hivbehandling er det lett å blande kunnskaper og følelser. Vi vet at antiretroviral behandling (behandling mot hiv) er uhyre komplisert. Medisinene bremser kroppens virusproduksjon. Man må ha minst tre forskjellige legemidler for å hindre oppblomstring av virus som ikke lar seg behandle (behandlingsresistent virus). Det stilles store krav til både den enkelte pasient og til behandlende lege. Pasienten må ta rett medisinen i rett dose, til rett tid og på rett måte hver eneste dag. Hvis man slurver, får man ikke effekt av behandlingen. I vår del av verden blir hver eneste hivpositiv som bruker medisiner, fulgt nøye opp. Legen skal ikke bare sjekke om virusproduksjonen bremses, men skal også ha kontroll på om kroppens immunforsvar fortsatt fungerer. Man måler jevnlig mengden virus og antall immunceller i kroppen. Til dette trengs det kompliserte og dyre laboratorietester, samt kvalifisert helsepersonell.

Det er 20 år siden vi stiftet bekjentskap med hiv. Kampen for å finne en effektiv behandling har vært og er enorm. Det første legemidlet het zidovudin/AZT og ble tatt i bruk i 1986. Erkjennelsen om at ett legemiddel ikke er nok, kom først etter noen år. Kunnskapen om alvorlige bivirkninger – både akutte og de som manifesterer seg etter mange års legemiddelbruk – kom også etter

TEGNING: GADO

debatt

hvert. Tilstrekkelig kunnskap om dette har vi fortsatt ikke. Nye legemidler kommer jevnlig, men det er ingen som tror at vi har funnet det rette svaret når det gjelder effektiv og riktig behandling. Vi befinner oss fortsatt i «pionertiden», selv om de siste årene har brakt oss et langt skritt videre.

Vår samvittighet, sosiale engasjement og våre følelser sier selvfølgelig at alle hivpositive, uansett hvor de bor i verden, skal ha behandling. Flere legemiddelfirmaer dumper legemiddelprisene i beste hensikt i utviklingsland. Vi begeistres over at mulighetene for behandling bedres. Det ser imidlertid ut til at vi har glemt de fadesene vi selv gjorde for få år siden, og de krav vi stiller til behandlingen i dag: Vi husker ikke at ett legemiddel ikke er nok. Vi har glemt at hver eneste pasient trenger nitid oppfølging. Vi glemmer at legemidlene kan ha enorme bivirkninger som det skal avansert medisinsk kunnskap til for å håndtere. Vi glemmer til og med at alle som skal behandles må hivtestes på forhånd, men pålitelige hivtester og helsepersonell som kan ta testene er ikke tilgjengelig alle steder. Politiske og økonomiske krefter spiller store roller i kampen for rett til behandling.

I diskusjonen om hivbehandling er det lett å blande kunnskaper og følelser.

VI MENER ikke at ingen i tredje verden skal ha behandling. Man skal få behandling der det finnes et behandlingsapparat som kan ta seg av hver enkelt pasient på en medisinsk faglig forsvarlig måte. Der det ikke finnes, må man først tilfredsstillende dette kravet, og så sette i gang med antiviral behandling. Helsepersonell og et nettverk som sørger for kontinuerlig tilgang til legemidlene, er helt nødvendig for å kunne gi mennesker tilfredsstillende behandling mot hiv. Det holder ikke med mer eller mindre tilfeldige donasjoner med legemidler. Pasientene kan ikke skifte behandling i forhold til hva som for tiden er tilgjengelig der og da. I tillegg til alt dette, er det en rekke små, men viktige utfordringer som vi lett glemmer: De som er hivsmittet bor ikke alltid der det er et velfungerende helsevesen, og transport av de som trenger behandling kan være en enorm utfordring. Tilgang til rent vann og sunn og nærende kost er heller ikke en selvfølge for mange av dem som er rammet av hiv. Flere av legemidlene må oppbevares i kjøleskap, og det er det ikke alle som har. Mange steder er tilgang til billige legemidler den enkleste utfordringen, mens alt det som skal til for å få til en vellykket behandling, er langt vanskeligere. Uansett hvor man befinner seg i verden, kan man satse på to områder som kommer alle land og alle hivpositive til gode: Forebyggende arbeid og lindrende behandling.

Hvis vi gjør billige legemidler tilgjengelige uten et godt helsevesen som grunnlag, er vi i «godhetenes», «nestekjærlighetens» og «omsorgens» navn, i ferd med å utsette mennesker for en enorm, ukritisk, ukontrollerbar «klinisk utprøving» av legemidler.

Merete Klausen er farmasøyt ved Ullevål apotek i Oslo.

Næringsliv og frivillige organisasjoner

AV LEIF JOHN FOSSE

FRIVILLIGE ORGANISASJONER

I FJORÅRETS siste nummer av Bistandsaktuelt hevdes det med referanse til en undersøkelse gjennomført av CMI at frivillige organisasjoner og deres støttespillere i fra næringslivet ikke setter seg inn i nasjonale utviklingsstrategier. Manglende kunnskap om nasjonale utviklingsstrategier blant bedriftene og organisasjonene som er intervjuet, gjøres tilsynelatende gjeldende også for resten av organisasjonene og bedriftene. Undersøkelsen favner forøvrig unødige vidt ved å trekke inn flere organisasjoner som ikke er involvert i utviklingssamarbeid, som for eksempel Bellona, i datamaterialet, og trekker vidtrekkende slutninger på bakgrunn av disses erfaringer. Det skulle vi anta

svekker undersøkelsens nytteverdi for oppdragsgiveren NORAD.

På dette grunnlag konkluderer – eller i hvert fall impliserer – undersøkelsen og artikkelen i Bistandsaktuelt at organisasjoner som samarbeider aktivt med næringslivet forholder seg lite til nasjonale utviklingsstrategier i utviklingssamarbeidet. Bellona og Verdens Naturfond (WWF) framheves som eksempler på organisasjoner med høy andel av inntektene fra næringslivet. Det kan så være for Bellonas del, men er bare nesten riktig for WWF-Norges del (17% i Norge, 10% internasjonalt). Disse inntektene går kun til miljøverninnsats i Norge, og har derfor ingen relevans for WWFs deltakelse i utviklingssamarbeid. WWF-Norges innsats for utvikling av lokalsamfunnsbasert naturressursforvaltning i utviklingsland er finansiert av medlemmer, TV-aksjonen 1996 og NORAD/UD i tråd med retningslinjene derfra. Til gjengjeld bruker WWF disse midlene nettopp i samsvare med nasjonale utviklingsplaner og i samarbeid med lokale organisasjoner og myndigheter, for størst mulig utviklingseffekt.

UTGANGSPUNKTET FOR CMI-undersøkelsen har formodentlig vært den uttalte målsetningen i norsk utviklingspolitikk om å trekke inn næ-

ringlivet som partner i utviklingssamarbeidet. Private utenlandske investeringer, med eller uten garantier og føringer fra offentlig utviklingssamarbeid, utgjør en del av dette bildet, og har i alle tilfelle langt større omfang i mange utviklingsland enn bistanden.

Det er imidlertid alltid fare for at manglende lokale kunnskaper og ensopret bedriftsøkonomisk praksis og fokus på kortsiktig profitt overkjører sosiale og økonomiske rettigheter. Det skal ikke offentlige bistandsmidler støtte opp under. Her er det imidlertid ofte manglende nasjonale standarder som er problemet. Tradisjonelle offentlige og frivillige bistandsaktører kan her spille en konstruktiv rolle ved å gjøre internasjonale sosiale og økonomiske konvensjoner gjeldende.

I en globalisert, kapitalistisk økonomi utgjør næringslivsaktører en selvfølgelig del av løsningen nettopp fordi de bidrar til å skape så mange av problemene. Med god kunnskap om lokale forhold og rammebetingelser kan et målrettet samarbeid med næringslivet gi frivillige organisasjoner mulighet til å påvirke bedrifters strategier og praksis i en mer miljøvennlig retning.

Leif John Fosse er rådgiver for miljø og utvikling i Verdens Naturfond (WWF)-Norge

Prøv et søk i vårt internett-arkiv. Her finner du ca. 2000 artikler om bistands- og utviklingsspørsmål. www.bistandsaktuelt.com

bistands
aktuelt

Fagblad om utviklingssamarbeid
nr. 1/03 – 6. årgang

Ansvarlig redaktør:

Astrid Versto

Redaktør:

Gunnar Zachrisen
gunnar.zachrisen@norad.no

Journalister:

Liv Røhnebæk Bjergene
liv.bjergene@norad.no
Silje Berggrav
silbergg@frisurf.no
Gunnar Kopperud
lyngordon@c2i.net
Camilla Solheim
camsol@hotmail.com
Erik Landet
ela@norad.no

Internett:

www.norad.no/bistandsaktuelt
www.bistandsaktuelt.com

Postadresse:

Boks 8034 Dep., 0030 Oslo

Kontoradresse:

Ruseløkkv. 26 (6. etg.)

Telefon sentralbord:

22 24 20 30

Telefon redaksjon:

22 24 20 40 - 22 24 20 64

E-post redaksjon:

gunnar.zachrisen@norad.no

Telefon annonser:

22 24 20 40 - 22 24 20 41

E-post annonser:

gunnar.zachrisen@norad.no

Fax:

22 24 20 66

Design / produksjon:

Odyssé reklamebyrå/
Akela grafisk design,
Fred Isaksen, Larvik #5257

Trykk:

Dagblad-Trykk AS

Abonnement:

Bistandsaktuelt, NORAD,
boks 8034 Dep., 0030 Oslo.
Telefon: 22 24 20 71.
Fax: 22 24 20 66.
E-post: adr-ba@norad.no

Abonnement kan også tegnes via internett:

www.bistandsaktuelt.com

Abonnementet er gratis.

Artikler i Bistandsaktuelt uttrykker ikke nødvendigvis et offisielt syn.

Utgever:

NORAD

DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSSAMARBEID
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

ISSN 1501-0201

Redaksjonen avsluttet:

Mandag 27. januar 2003

Opplag – denne utgave:

12 000 eksemplarer

MÅNEDENS SITAT:

«Det er skandaløst at en norsk rikskontrollør har for vane å legge igjen innsamlede midler på gourmetrestauranten Le Canard.»

Fædrelandsvennen, 21. januar 2003

Resultat i Sør-Afrika

LEIAR

Før jul kom det ein rapport om samarbeidet med Sør-Afrika. Biletet som har fått lov til å feste seg hjå avislesarane er at ein halv milliard kroner av skattebetalaranes pengar er søla bort gjennom frivillige organisasjonar. Av fleire grunnar er det synd at folk har fått det inntrykket. Det er ikkje rett at pengane er sølte bort. Rapporten avdekkjer ikkje eitt einaste tilfelle av at norske bistandspengar er misbrukte. Problemet er at støtta gjennom frivillige organisasjonar har vore for lite samordna med resten av bistanden. Det er ein viktig debatt som dessverre ikkje blir teken denne gongen heller fordi «500 milliarder bistandskroner uten styring» overskyggar alt.

I kor stor grad dei frivillige organisasjonane sin bistand til partnarar i samarbeidslanda våre skal samordnast med den bistanden landet får gjennom andre kanalar og det styremaktene i landa sjølve gjer, er ein viktig debatt som fortener merksemd.

Det er ikkje fyrste gongen gjennomgangar syner at enkeltprosjekt som kvar for seg kan gje gode resultat, ikkje kan sporast til gode resultat på landnivå. Rett og slett fordi enkeltprosjekta ikkje inngår i ein heilskapleg samanheng.

Rapporten frå Chr. Michelsens Institutt peikar på svært gode resultat av stat til stat-samarbeidet. Dessverre har det fått ufortent liten plass. Særleg institusjonsbygging innan fiskeri- og energisektoren har vore ein suksess. «Highly relevant and effective» og «outstanding achievements» er sterke ord som ikkje alltid er å lesa i uavhengige gjennomgangar av norsk bistand.

Det er tullete å skulde på media for at dei gode resultat ikkje har fått den plassen dei fortener. Artikkelen i Aftenposten som sette det heile i gang, er det lite å utsetje på sjølv om overskrift og ingress etter vårt syn gjev eit skeivt bilete av rapporten og samarbeidet med Sør-Afrika.

NORAD bestilte rapporten i samarbeid med styremaktene i Sør-Afrika fordi me ønskte eit uavhengig syn på kva me kan gjera betre i framtida. Slike uavhengige gjennomgangar er ein viktig del av NORAD sin kvalitetssikring. Rapporten skal brukast til å vurdere korleis me kan støtte utviklinga i Sør-Afrika på ein endå betre måte. Dialogen med dei frivillige organisasjonane om korleis heilskapen i den norske innsatsen betre skal ivareta, er alt i gang.

AVE

bistandsaktuelt forbeholder seg retten til å lagre og utgi alt stoff i fagbladet i elektronisk form. Redaksjonen forbeholder seg også retten til å forkorte innsendte manuskriptar.

På grunn av stor pågang av debattinnlegg, kronikker, reisebrev, o.l. vil mange artiklar ikkje komme på trykk.

Debattinnlegg honoreres ikke.

José Ramos-Horta refsar sin eigen statsminister Mari Alkatiri for å søkja oljeråd frå Angola, eit land der ein tredjedel av oljeinntektene forsvinn i lommene til korrupte politikarar. FOTO: NORALV PEDERSEN

– Eg beundrar USA

rett på sak

KVEN:
José Ramos-Horta

KVA:
Utanriksminister i Aust-Timor og nobelprisvinnar 1996

KVIFOR:
Aust-Timor gav etter for USAs krav om immunitet i Den internasjonale straffedomstolen i Haag (ICC). Ramos-Horta har også ansvaret for oljeutvinninga i Timor-havet.

I 1975 invaderte Indonesia Aust-Timor med velsigning frå USA. I dag takkar den timoresiske utanriksministeren José Ramos-Horta tidlegare president Bill Clinton for fridomen.

• I AUST-TIMOR:
NORALV PEDERSEN

Menneskerettsorganisasjonar, folkerettssekspertar og Aust-Timor-sympatisørar vart fortørna då utanriksminister og nobelprisvinnar José Ramos-Horta skreiv under ein avtale med USA som pliktar Aust-Timor til ikkje å utlevere amerikanske statsborgarar til Den internasjonale straffedomstolen i Haag (ICC). EU og Noreg har reagert kraftig på immunitetskravet til USA fordi det kjem til å undergrave den nyoppretta straffedomstolen. USA grunn-gjev kravet sitt med frykt for at amerikanarar kan verta utsett for politisk motivert straffefølgjing. Dette møter inga forståing internasjonalt sidan retningslinjene til domstolen seier at det er det amerikanske rettsvesenet som skal dømme amerikanarar som gjer alvorlege brotsverk. Berre i dei tilfella domstolane i USA ikkje reiser sak, kjem ICC inn i biletet.

Treng USA som ven. – Kvifor gav Aust-Timor etter for immunitetskravet til USA, José Ramos-Horta?

– For det første stolar eg på at det amerikanske rettsvesenet dømmer statsborgarar frå USA som har gjort alvorlege krigsbrotsverk. Finst det prov mot ein statsborgarar frå USA, let amerikanske NGOar, media og det sivile samfunnet ikkje personen sleppa unna.

For det andre må eg, den norske regjeringa og andre spørja seg: Er me villige til å undergrave dei fredsbevarande styrkane ved ikkje å samarbeida med USA? Me hugsar at det ikkje var norske troppar som redda muslimane i Bosnia. Det var amerikanarane.

For det tredje: Ja, det ligg pragmatiske, austtimoresiske interesser bak avgjerdsla. Ja, eg ønskjer å ha eit godt forhold til USA. Eg beundrar og respekterer landet. Eg er ikkje samd med dei som kritiserer USA kvar gong landet gjer noko.

– Då du kjempa AustTimors sak i FN var du ein skarp kritiker av USAs stormakts- og realpolitikk. Mange som har følgd deg dei siste tiåra finn denne haldningsendringa underleg?

– Ja, eg var og er grunnleggjande kritisk til nokre aspekt ved USAs politikk. Amerikanarar som studerer si eiga historie kjem til å spørja seg: Kva har me gjort? Men på same tid vil eg seia: Gud, amerikanarane gjer ikkje alt gale! USA endra haldning til AustTimor i 1999. Utan det amerikanske engasjementet for tre år sidan, hadde me truleg framleis vore okkupert av Indonesia. Me kan takka presi-

dent Clinton for fridomen. Vel, det er det eg bryr meg om.

Terror øydelegg turisme. – Amerikanske militærbasar hadde gitt Aust-Timor tryggingpolitisk tryggleik, ein god alliansepartner og styrkt økonomi. Når kjem dei?

– Spørsmålet er om USA er interessert. Eg trur ikkje amerikanarane er det. Dei har allerede Australia, Okinawa og den koreanske halvøya, samt flybasar i Singapore. Med tanke på terrortrugsmålet i Sørøst-Asia treng AustTimor like mykje stønad frå Australia og USA til å byggja ein sterk anti-terrorstyrke. Der er me totalt sårbare.

– Kor øydeleggjande er terrortrugsmålet for turisme og utanlandsk investeringar i AustTimor?

– Det har vore øydeleggjande for Bali, og det er eit alvorleg problem for Aust-Timor. I dag har me få tilreisande, og det tek tre år før me får bygd ut ein infrastruktur for turisme slik at investorar kan koma. Turismen kjem til å ha store vanskar med å etablere seg her, om ikkje me utviklar eit nært forhold til Australia om tryggleik, slik at australiarar kjenner seg trygge når dei kjem til AustTimor.

Refsar eigen statsminister. – Ei anna viktig framtidig nøkkelnæring for Aust-Timor er olje- og gassutvinninga i Timorhavet.

Petroleum har vore ei ulykke for mange utviklingsland. Kva gjer regjeringa di for å hindra korrupsjon og nepotisme i AustTimor?

– Tryggja ei fri presse, eit sterkt sivilt samfunn og sjølvstendige domstolar der ingen er immune mot tiltale. Samstundes må ein byggja ein administrasjon, eit bank og finanssystem, der det vert vanskeleg å ta i

mot bestikkelsar og koma unna med det. Me er i ferd med å etablere slike kontrollsystem.

– Kvifor reiste då din eigen statsminister, Mari Alkatiri, i fjor haust til Angola for å få oljeråd frå eit land der ein tredjedel av petroleumsinntektene forsvinn i lomma på korrupte politikarar?

– Det er eit godt spørsmål. At Verdsbanken offentleggjorde ein rapport om at ein milliard oljedollar forsvinn kvart år den same dagen som Alkatiri signerte ein avtale med det statlege angolanske oljeselskapet Sonangol, kan ikkje kallast perfekt timing. (Horta ler.) Ein må vedgå at Sonangol er ikkje eit godt førebilete.

– Kvifor søkjer den austtimoresiske regjeringa råd frå Angola?

– Det må du snakka med statsministeren om. Eg var ikkje klar over denne reisa.

– Er du usamd med prioriteringane til statsminister Alkatiri?

– Vel, eg ville vel heller ha søkt råd frå Stat-oil, for å seia det slik, seier José Ramos-Horta.

(Se også artikkel om Aust-Timor side 20)

Fikk NORAD på kroken

Mustad fikk millionstøtte for å lære opp kinesere – sier opp norske ansatte

Fiskekrokprodusenten Mustad på Gjøvik fikk 5,6 millioner kroner av NORAD for å lære opp ansatte ved sin nye fabrikk i Kina. I søknaden til direktoratet skrev Mustads direktør at fabrikkens manglet arbeidskraft på Gjøvik. Men de siste tre årene har ledelsen fjernet nesten hundre stillinger ved bedriften.

• ERIK LANDET

NÆRINGS-
LIV

Sommeren 2001 søkte administrerende direktør ved O. Mustad & Søn, Anders Liland, NORAD om penger til å lære opp 270 ansatte ved en ny fabrikk utenfor Shanghai i Kina. I søknaden skrev Liland: «Norge er blitt høykostland og har mangel på arbeidskraft som vil forsterke seg i årene som kommer» og «På Gjøvik har mangel på arbeidskraft for Mustads type industri begynt å gjøre seg gjeldende».

Tre måneder senere innvilget NORAD søknaden og tildelte Mustad 5,6 millioner kroner fordelt på fem år.

«Usann påstand». – Påstanden om manglende arbeidskraft på Gjøvik er ikke sann. De siste tre årene har nesten ett hundre ansatte forsvunnet, sier klubbleder i Jern- og metall ved Mustad, Arild Vie. Han forstår ikke hvordan bedriftsledelsen kunne bruke manglende arbeidskraft som argument for å forklare etableringen i Kina.

– Vi var aldri med på å utforme noen søknad til NORAD. At det var mangel på arbeidskraft på Gjøvik i 2001, taler mot seg selv. I 2000 og 2001 ble bemanningen redusert med til sammen 52 personer. I etterkant av søknaden har 45 nye mistet jobben, sier Vie.

I sin behandling av søknaden viser NORAD nettopp til Mustad-ledelsens argument om at bedriften mangler folk.

Mener du at NORAD har gitt støtte på feil grunnlag i denne saken?

– Hvis direktoratet har vektlagt

”

At det var mangel på arbeidskraft på Gjøvik i 2001, taler mot seg selv.

Arild Vie, klubbleder i Jern- og metall ved Mustad.

Det var den gang det, og «itte nå». Klubbleder i Jern og metall Arild Vie og administrerende direktør i Mustad, Anders Liland, var for to år siden enig om hvordan arbeidsplasser på Gjøvik skulle trygges.

FOTO: OPPLAND ARBEIDERBLAD/BRYNJAR EIDSTUEN

argumentet om manglende arbeidskraft, må jeg si at NORAD er blitt lurt, sier Vie.

«Løgn». Leder av LO Gjøvik, Størk Hansen, er ikke mindre nådig i sin vurdering av søknaden.

– Det er direkte løgn at det har vært mangel på arbeidskraft ved Mustad. Hvis det i korte perioder har vært vanskelig å skaffe folk, så har det sammenheng med at problemene ved Mustad var så synlige. Det

er ikke rart at nye mennesker kvier seg for å søke jobb ved en usikker arbeidsplass, mener fagforeningslederen.

I fjor høst vedtok styret å flytte produksjonen av sportskroker til Kina. Samtidig ble det bestemt at nye 100 stillinger på Gjøvik skal fjernes i løpet av to-tre år.

Demonstrasjoner. – I forkant av styremøtet demonstrerte 300-400 ansatte og sympatisører mot utflag-

ging. Nå sitter ledelsen og de ansatte daglig i forhandlinger om hvem som skal sies opp. Dette er ikke et tegn på at det er mangel på arbeidskraft på Gjøvik, sier Størk Hansen.

LO-lederen synes det er merkelig at NORAD kan gi opplæringsstøtte i Kina mens stillinger forsvinner på Toten.

– Jeg etterlyser et system hos NORAD som kan luke ut slike søknader. Jeg ville ha sjekket med alle impliserte parter før jeg eventuelt gav slik

– Utflagging er ofte nødvendig, mener NHO

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) mener det er riktig og nyttig at NORAD støtter norske bedrifters etablering i utviklingsland, slik at bedriftenes risiko ved slike etableringer reduseres.

• ERIK LANDET

Internasjonal direktør i NHO, Jon Veia, mener rammebetingelsene for industrien er for dårlige i Norge, og at kostnadskrevende bedrifter ofte er nødt til å flagge ut deler av produksjonen.

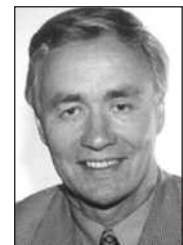
– Alternativet er å holde det gående i Norge til døra stenges for godt og bedriften går konkurs, mener Veia.

Han viser til at mange norske bedrifter har gått konkurs fordi de ikke tok signalene i tide.

– Utviklingen går sin gang, uav-

”

Alternativet er å holde det gående i Norge til døra stenges for godt og bedriften går konkurs.

Jon Veia, internasjonal direktør i NHO.

hengig av om bistandspenger brukes til å flagge ut arbeidsplasser eller ikke. I de tilfellene hvor bistandspenger brukes, forutsetter jeg at NORAD har vurdert det slik at prosjektene kan tilføre arbeidsplasser og næringsvirksomhet, sier Veia.

Han er overbevist om at flere vil følge etter Mustad i tiden som kommer.

– Det er allerede flere hundre norske bedrifter som har etablert seg i Kina. Dette gjør de for å overleve på hjemmebane, men også for å sikre seg markedstilgang, sier Veia.

Veia ser ingen framtid for «mindre avansert industri» i Norge.

– Industri som ikke er spesielt avansert, men som samtidig er kostnadskrevende, vil være vanskelig å opprettholde i fremtidens Norge. Eneste alternativ er automatisering, men det vil på sin side også friggi arbeidskraft, sier Veia.

Han mener utfordringen i Norge er å skape arbeidsplasser som ligger

på et høyere teknologisk nivå enn dagens.

Opptatt av rettigheter. Fungerende avdelingsleder ved internasjonal avdeling i LO, Karin Beate Theodorsen, mener også det kan være riktig av NORAD å støtte næringslivetableringer i utviklingsland.

– Men NORAD må bidra til å forhindre at norske bedrifter i fremtiden skal «dumpe» all enkel produksjon i utviklingslandene og beholde høyteknologien selv. Ved tildeling av slik støtte forventer vi at den norske bedriften må forplikte seg til å sikre de ansattes faglige og sosiale rettigheter i utviklingslandet, sier Theodorsen.

Hun understreker at LO samtidig ønsker at arbeidsplasser i størst mulig grad opprettholdes i Norge.

Åpenhet viktigst. – For oss er det viktigste at de norske ansatte blir ordentlig informert gjennom hele pro-

duksjonen. Det burde være unødvendig, men kanskje NORAD fremover bør legge inn en klausul om at ledelsen skal informere fagforeningene om alle sider ved tildelingsprosessen, sier Theodorsen.

Skeptisk til Kina-støtte. LO-talskvinnen vil ikke konkludere om hun er for eller imot NORADs opplæringsstøtte ved utenlandsetableringer, men mener bistandspengene kan brukes bedre enn til å støtte norsk næringslivs framstøt i Kina.

– Det er mange land som er mye fattigere enn Kina, og som trenger støtte til næringsetableringer. De fleste oppfatter ikke lenger Kina som et utviklingsland. Kapitalsterke investorer står i kø for å komme inn på det kinesiske markedet. NORAD må nøye prioritere bruken av midler til dette formålet, mener Theodorsen.

støtte, sier Hansen.

Arild Vie er heller ikke begeistret over at bistandspenger brukes til å flagge ut arbeidsplasser.

– Jeg synes det er idiotisk at staten bruker penger på arbeidsplasser i utlandet samtidig som Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) er rasert. Jeg har ingenting i mot at staten støtter etablering i utviklingsland, men da må vi samtidig få støtte til å utvikle og trygge våre arbeidsplasser på Gjøvik, mener Vie.

«Mangelen er reell». Administrerende direktør i Mustad, Anders Liland, fastholder at det blir vanskelig å skaffe ansatte til fabrikk på Gjøvik i fremtiden.

– Vi ser over hele landet at rekrutteringen til yrkesfaglige skoler synker. Samtidig er det vanskelig å tiltrekke seg arbeidskraft til mekanisk industri. Mangelen på arbeidskraft vil bare forsterke seg i årene som kommer, sier Liland.

– Men det er jo sagt opp flere ansatte ved Mustad de siste årene, og 100 nye skal bort i løpet av tre år?

– Vi er nødt til å sikre nyrekruttering av fagutdannet arbeidskraft, dette blir en utfordring på sikt. Bedriftsledelsen har vært nødt til å være fremtidsrettet. Om 5-10 år vil det være enda vanskeligere å skaffe unge ansatte i Norge. Det er på bakgrunn av en langsiktig tankegang at vi har etablert oss i Kina, svarer Liland.

Informert via styret. Direktøren mener de ansatte visste om søknaden til NORAD.

– Søknaden har vært informert om i styret og bedriftsutvalget. Ordlyden i søknaden som det her refereres til har vært kjent i tidligere styre-

notat. Hvis noen har endret oppfatning etter dette notat, registreres dette, sier Liland.

Det er klubblleder Arild Vie helt uenig i.

– På et styremøte og i bedriftsutvalget ble vi informert om at en søknad var sendt, men vi fikk aldri vite noe om ordlyden i søknaden. Det er administrasjonen som utformet søknaden, sier klubblederen.

«Styrker Gjøvik». Det var på tappen av 2000 at styret i Mustad bestemte seg for å bygge fabrikk i Kina. I forkant av styremøtet demonstrerte 150 ansatte mot utflagging av arbeidsplasser. I lokalpressen avviste Liland at vedtaket ville føre til utflagging.

Et halvt år senere var nesten 20 prosent av arbeidsstokken på 430 sykmeldt. I lokalavisen Oppland Arbeiderblad begrunnet helse- og sosialkoordinator ved bedriften det skyhøye fraværet med dårlig psykososialt arbeidsmiljø, knyttet til reduksjoner i arbeidsstyrken og usikkerhet om arbeidsplasser etter vedtaket om å bygge fabrikk i Kina.

Liland mener likevel at de ansat-

”

Bedriftsledelsen har måttet være fremtidsrettet. Om 5-10 år vil det være enda vanskeligere å skaffe unge ansatte i Norge.

Anders Liland, administrerende direktør ved O. Mustad & Søn

te på Gjøvik tjener på bedriften i Kina.

– Etableringen i Kina styrker i aller høyeste grad de ansattes arbeidsplasser på Gjøvik. Vi er i en konkurranseutsatt industri, og for å overle-

ve som konsern er vi nødt til å etablere oss i lavkostland for å demme opp mot konkurrenter og lavprisprodukter, mener Liland.

KRONOLOGI

- 1998-2000: 65 stillinger innen jern- og metall forsvinner fra Mustad.
- 2. november 2000: Styret i O. Mustad & Søn AS vedtar å bygge fabrikk i Wuxi, Kina.
- 1. mars 2001: 18,2 prosent av 430 ansatte er sykmeldt. Rundt 30 ansatte er langtidssykmeldt.
- 22. mars 2001: O. Mustad & Søn AS legger frem et årsoverskudd på 10,1 millioner kroner.
- 11. juni 2001: Mustad søker NORAD om støtte til opplæring av til sammen 270 kinesere innen 2005.
- 12. september 2001: NORAD innvilger søknaden med en samlet støtte på 5,6 millioner kroner fordelt over fem år.
- 2001: 45 stillinger forsvinner
- Våren 2002: 45 stillinger forsvinner.
- Mai 2002: Mustad offentligjør et overskudd for 2001 på 2.3 mill. kroner
- 25. oktober 2002: Styret vedtar å flytte produksjonen av sportskroker til Kina. Samtidig vedtar styret å fjerne 100 stillinger i løpet av to til tre år.

Kilde: Oppland Arbeiderblad

Flere bedrifter «flagger ut» med statsstøtte

Undersøkelser Bistandsaktuelt har foretatt tyder på at også andre bedrifter har fått ulike typer investeringsstøtte fra NORAD for etablering i utviklingsland samtidig som man har sagt opp ansatte i Norge.

I 2000 søkte for eksempel Hjellegjerde om penger fra NORAD for å etablere «en betydelig produksjonsenhet av sofa og hvilestoler» i Thailand. Møbel-bedriften, som har ho-

vedbase i Møre og Romsdal, søkte om støtte til opplæring av «300-400 nye arbeidere».

Vedlagt søknaden var konsernets «Forretningsplan for Hjellegjerde ASIA». I den skrev direktøren ved konsernet: «Etablering av ASIA vil ikke true arbeidsplasser i Norge – heller tvert i mot. Vi ønsker å presisere at en etablering i Asia ikke har som formål å flytte arbeidsplasser».

I januar 2001 innvilget NORAD opplæringsstøtte på 700.000 kroner. I oktober i fjor kom meldingen om at møbelkonsernet Hjellegjerde ville flytte deler av produksjonen ved datterselskapet Hove Møbler til Thailand. Bemanningen ved bedriften i Stordal skulle reduseres med 75 ansatte.

– Andre kriterier enn norsk sysselsetting avgjør, fastslår NORAD

NORAD avviser at mangel på arbeidskraft var et avgjørende argument for å innvilge millionstøtten til Mustad. Samtidig utelukker direktoratet ikke at pengene ville blitt gitt selv om nedbemanningen hadde vært kjent.

• ERIK LANDET

– Argumentet om manglende arbeidskraft var en del av totalvurderingen av søknaden, men var ikke i seg selv beslutningsgrunnlag. Hovedargumentet for å gi opplæringsstøtte til Mustad var at bedriften allerede er etablert i Kina og at den nye fabrikk etter vår mening vil virke positivt på lokal næringsutvikling, sier avdelingsdirektør i NORAD, Else Berit Eikeland

Hun viser til at det ligger politiske føringer på måten direktoratet arbeider.

– Kriteriene er ikke laget på grunn av mangel på arbeidskraft i Norge. NORAD forholder seg til mandatet for disse ordningene, som er gitt utfra utviklingspolitiske motiver. Vår oppgave er å hjelpe norsk industri til å etablere seg i utviklingsland på en best mulig måte for innbyggerne i mottakerlandet, sier hun.

Bedriften må informere. Eikeland mener NORADs oppgave utelukkende er å vurdere om utviklingslandene vil tjene på at norske bedrifter etablerer seg.

– Vi fokuserer ikke på muligheten for utflagging, men vurderer de bistandsfaglige aspektene ved slike søknader og tildeler støtte hvis vi mener næringslivsetableringene kan bidra til fattigdomsreduksjon, sier Eikeland.

Hun synes ikke det ligger i NORADs mandat å informere norske ansatte om hva som står i søknadene.

– Vi forholder oss til ledelsen i den norske bedriften. Hvis denne sier at det er vanskelig å skaffe arbeidskraft i Norge, så velger vi å tro på det, sier hun.

Ingen garanti. Eikeland utelukker ikke at NORAD ville gitt Mustad penger selv om direktoratet hadde visst om reduksjonene i arbeidsstokken på Gjøvik.

– Så vidt jeg vet har vi aldri fått noen søknad hvor det står at arbeidsplasser vil bli flagget ut. Derfor har vi aldri måttet vurdere å innvilge en slik søknad, men i henhold til at vår jobb er å drive næringsutvikling i sør, kan det tenkes at vi ville gitt penger selv om vi visste at arbeidsplasser i Norge forsvant.

Slik har det ikke alltid vært.

– NORAD har tidligere hatt klau-

”

NORAD forholder seg til mandatet for ordningene, som er gitt utfra utviklingspolitiske motiver.

Else Berit Eikeland, avdelingsdirektør i NORAD.

suler der de norske bedriftene har forpliktet seg til at støtte fra oss ikke skal brukes til utflagging og at ledelsen måtte informere fagforeningene om søknaden. Slike garantier må ikke bedriftene gi lenger, sier Eikeland.

Reduserer fattigdom. Med årlige utbetalinger på 25-30 millioner kroner, utgjør støtteordningen bare en liten del av NORADs totale budsjett på 4,5 milliarder kroner. Eikeland

mener likevel at næringslivsordningene bidrar til fattigdomsreduksjon.

– Norske bedrifter innehar en kompetanse som vi mener utviklingslandene kan nyte godt av. Ved at det er etablert partnerskap mellom norske bedrifter og næringsliv i utviklingsland, ser vi at fattigdom reduseres i sør, sier Eikeland.

NORADs INVESTERINGSSTØTTEORDNINGER

- Støtte til forundersøkelser – utbetalt 2002: 10,2 mill. kroner.
Dette er vanligvis første steg mot opprettelse av foretak eller datterselskap i utviklingsland. NORAD deler risikoen med søker dersom forundersøkelsen ikke fører til et prosjekt. NORAD finansierer inntil 50 prosent av kostnadene ved undersøkelsen på grunnlag av avtalt budsjett. Dersom prosjektet realiseres vil NORAD normalt kreve støtten tilbakebetalt.
- Støtte til investering i infrastruktur – utbetalt 2002: 3,1 mill. kroner.
Ordningen skal redusere kostnadene ved etablering i utviklingsland der økonomiske og sosiale forhold og mangelfull infrastruktur kan hemme gjennomføringen av prosjektet. Med grunnleggende infrastruktur menes for eksempel veier, vannforsyning, kloakk og miljøvernende teknologi. NORAD kan gi støtte på inntil 80 prosent av kostnadene ved infrastrukturdelen. Støtten er i gaveform.
- Støtte til opplæring – utbetalt 2002: 10,5 mill. kroner.
NORAD kan gi opplæringsstøtte for å dekke kostnader ved opplæring av nye, lokalt ansatte. Støtten vil normalt gi støtte på inntil 50 prosent av det avtalte budsjettet for opplæring. Støtten er i gaveform.

Kilde: www.norad.no

Optimist før WIF-rapport

Fjørtoft tror Worldview overlever administrativ granskning

Arne Fjørtoft frykter ikke innholdet i granskningsrapportene om hvordan Worldview International Foundation og Worldview Rights har brukt offentlige bistandsmidler. – Flott at Riksrevisjonen er koblet inn, sier han.

• SILJE BERGGRAV

Han venter i spenning, men er ikke bekymret for hva granskningsrapporten om Worldview International Foundation vil avdekke. De siste fem årene har den Sri Lanka-baserte organisasjonen med generalsekretær Arne Fjørtoft i spissen fått om lag 100 millioner kroner i NORAD-støtte. UD og NORAD har gjennom lengre tid vært skeptisk til pengebruken i de ulike organisasjonene som springer ut av WIF, blant dem den norske underavdelingen Worldview Rights. Mens Utenriksdepartementet evaluerte sistnevnte har NORAD evaluert WIF. Videre utbetalinger ble stanset, og ingen kan si når eller om de vil bli gjenopptatt.

– Jeg tror fullt og fast på at vi vil kunne stå oppreist etter at rapportene legges frem. Vi har ikke gjort noe ulovlig. Vi har hatt rot i regnskapene våre, og det har skapt en masse mistro og mistenksomhet over hvor pengene har gått. Men vi har vært på det tørre, og er glade for at Riksrevisjonen skal gjennomgå regnskapene våre sånn at vi kan få grønt lys fra dem, sier den tidligere Venstre-lederen til Bistandsaktuelt.

– **Ingen krise.** Ifølge avisen Nationen, som i en rekke artikler har satt et kritisk søkelys på WIF, har Utenriksdepartementet underrettet Riksrevisjonen om innholdet i granskningsrapporten. Rapporten har vært ferdig i flere uker, men er foreløpig hemmeligstemplet. Det er nå opp til UD om og når informasjonen skal bli kjent. Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité har også bedt om innsyn i rapporten.

I et brev til NORAD sendt i desember, skriver tidligere utdanningsminister i Sri Lanka, i dag styreformann og president i WIF, Sarath Amunugama, at organisasjonen er i en prekær økonomisk situasjon. Ifølge Amunugama står arbeidsplassene til over 500 bistandsarbeidere i utviklingsland over hele verden i fare. Men overfor Bistandsaktuelt benekter Fjørtoft at organisasjonen er i krise.

– Her går alle prosjekter for fullt,

Generalsekretær i Worldview, Arne Fjørtoft, forsikrer at granskerne ikke vil finne noe snusk i hans regnskaper. FOTO: SCANPIX/AFTENPOSTEN/JAN TOMAS ESPEDAL

”

Vi har ikke gjort noe ulovlig.

Arne Fjørtoft, generalsekretær i Worldview International Foundation

og ingen har mistet jobben. Vi har en dynamisk profil i det vi gjør, og sitter ikke og venter på at NORAD skal komme tilbake. Vi har økonomiske reserver, og har fått andre partnere slik at prosjektene foreløpig ikke er skadelidende, sier Fjørtoft. Blant annet skal Verdensbanken, myndighetene i Sri Lanka og en sveitsisk organisasjon ha trått til med prosjektstøtte.

Full stopp fra NORAD? Fjørtoft legger likevel ikke skjul på at WIF må vurdere sin virksomhet på ny, der-

som NORAD kutter overføringene for godt.

– Vi kan neppe drive på som før, uten NORAD-støtte. Jeg venter med lengsel på å få denne granskningen overstått, sånn at vi kan bruke vår fulle oppmerksomhet på prosjektene våre, sier han.

WIF ble gjennomgått i både 1997 og i 2001. I begge rapportene måtte stiftelsen tåle kritikk for administrativt rot: I den første for ikke å bruke midler etter forutsetninger, i den andre for omfattende miks mellom bistand og business.

notiser

NORAD støtter kvegdrift

NORAD har gjennom mange år samarbeidet med the Tropical Agricultural Research and Higher Education Center (CATIE) i Costa Rica om tiltak for å fremme bærekraftig landbruk i Mellom-Amerika. Nå har ambassaden i Guatemala, som har ansvaret for NORADs regionale programmer i Mellom-Amerika og Karibien, inngått kontrakt med CATIE om et nytt femårsprogram rettet mot kvegsektoren, kostnadsberegnet til 45 millioner kroner frem til 2007.

CATIEs program, som finansieres av NORAD, blir strategisk innrettet mot tre fattige samfunn i Guatemala, Honduras og Nicaragua som har tunge innslag av kvegdrift. Målet er å motvirke jorderosjon og miljøskadelig avrenning, øke den økonomiske bærekraften samt utforske muligheten til å foredle landbruksprodukter for å øke inntektene. Deler av programmet blir spesielt innrettet mot kvinner.

Røde Kors på topp

En meningsmåling utført for Verdens økonomiske forum viser at blant verdens ledere er det ledere av frivillige organisasjoner som har klart størst tillit blant vanlige folk, mens ledere av transnasjonale selskaper og amerikanske ledere har minst tillit. Samtidig tegner en ny rapport fra den britiske parlamentarikerorganisasjonen One World Trust et mer nyansert bilde av ansvarligheten i de samme lederne organisasjoner.

I rapporten Makt uten ansvarlighet? (Power without accountability?) måles ansvarligheten i transnasjonale selskaper, mellomstatlige organisasjoner og frivillige organisasjoner med fokus på medlemskontroll og åpenhet. Her kommer Det internasjonale forbundet av Røde Kors- og Røde Halvmåneforeninger og Amnesty International best ut, tett fulgt av OECD, WTO og gruveselskapet Rio Tinto, mens organisasjoner som Verdens Villmarksfond (WWF) og Frie Faglige Internasjonale (ICFTU) ligger i bunnsjiktet.

Gates gir penger til sykdomsbekjempelse

Bill Gates kunngjorde nylig at Bill og Melinda Gates Foundation donerer 200 millioner dollar til et eget forskningsprosjekt som skal forsøke å finne løsninger på fattigdomsrelaterte sykdommer i utviklingsland. Forskerne skal se på hvordan en kan hindre spredningen av hiv/aids, malaria, tuberkulose, og diaré sykdommer som rammer barn. I dag brukes kun ti prosent av dagens forskningsmidler for å forske på lidelser som utgjør 90 prosent av verdens helseproblemer. (UN Wire)

Etterlyser standard for etisk forretning

• ERIK LANDET

Norske myndigheter bør i økende grad ta initiativ til å fremme etisk forretningsvirksomhet. Samtidig bør bedrifter utvikle standarder for eget samfunnsansvar. Det mener forfatterne av den første norske boka som kartlegger temaet.

– EU har kommet mye lenger enn Norge i å utarbeide retningslinjer og rapporteringsrutiner for bedrifter som driver forretning i utviklingsland. Dette er egentlig et paradoks ettersom Norge ønsker å være i forkant i utviklingsarbeidet og på andre humanitære områder, mener

”

Bedriftene vil over tid tjene på å ha tillit hos forbrukerne.

Siri Granum Carson, filosof og forfatter.

filosof Norunn Kosberg.

Sammen med filosofen Siri Granum Carson har Kosberg skrevet «Etisk forretning - bedriftens samfunnsansvar».

– Vi ser en internasjonal tendens til at press fra media, organisasjoner og aktivister gjør det viktigere å ha et bevisst forhold til hva etisk og ansvarlig forretningsdrift innebærer. Økt etisk bevissthet kan medføre økte kostnader på kort sikt, men vi mener bedriftene over tid vil tjene på å ha tillit hos forbrukerne, sier Granum Carson.

Forfatterne er opptatt av at ny-

tenkningen rundt etisk handel ikke skal redusere handelen med utviklingslandene.

– Utviklingslandene er ofte desperate etter utenlandsk valuta, og ønsker derfor vestlige bedrifter velkommen. I slike tilfeller holder det ikke at bedriftene refererer til nasjonale lover og regler, et lovverk som vi selv oppfatter som uetisk. Det å etablere seg i et land uten standard bør derfor forutsette at bedriftene selv utarbeider en standard for sitt samfunnsansvar, mener Kosberg.

I front mot fattigdoms-sykdom

«Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria» opprettet i 2001

Direktøren for Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria mener at helsefondet står i en særstilling blant helseorganisasjoner. Fondet har penger, men ingen politiske bindinger.

• CAMILLA SOLHEIM

HELSE

I disse tider er lederen for helsefondet, Richard Feachem, på rundreise til vestlige lands regjeringer for å be om penger til fondet. Det Globale Fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria har nok penger til utdelingen som skal skje i slutten av januar, mens tildelingen om seks måneder er fortsatt ikke finansiert.

I slutten av januar skal styret dele ut to milliarder dollar mens planen er å distribuere 4,6 milliarder dollar neste år. 90 prosent av fondets finanser kommer fra G8-landene og andre OECD-land.

– Den hittil sterke støtten må fortsette, sier direktør Richard Feachem.

Nyetablert. Fondet ble opprettet etter G8-møtet i 2001 og skal være en respons til den katastrofen sykdommene malaria, tuberkulose og aids representerer globalt. Det første styremøtet i fondet var i januar 2002, og det første året er stort sett brukt til å få i gang et sekretariat og etablere et system for utdeling av penger. Rett før utgangen av 2002 ble det signert ni finansieringsavtaler og to av dem er allerede utbetalt.

– 2003 blir året hvor vi skal bevise at vi representerer en innovativ og komplett ny måte å finansiere utvikling på. Vi skal bevise at det faktisk er mulig å bringe store penge-sommer til krigens front. Vi er nødt til å vise at det faktisk nytter og at det gir resultater, sier Feachem.

– Det finnes allerede store organisasjoner, som for eksempel UNAIDS og WHO, som arbeider mot disse sykdommene. Hvorfor trengs dere?

– Fordi vi har penger, og det har ikke de! Men de har kunnskap og teknologi, og de fattige landene trenger begge deler. Vi ser på oss som bensinen til bilen, sier Feachem som understreker at fondet kun står for finansiering. Den driver ingen prosjekter eller programmer i egen regi.

– Fondet mottar søknader fra hovedsakelig fattige lands regjeringer, men også frivillige organisasjoner og næringsliv.

Vanskelig næringsliv. Fondet har også planer om å inkludere både privat næringsliv og privatpersoner i givergruppen.

– Vi har hatt noe kontakt med næringslivet, men det har ennå ikke tatt av. Det er vanskelig, og spesielt i denne perioden hvor det har vært økonomisk nedgang over hele verden. Men næringslivet kan støtte på en annen måte.

Der de allerede har investert penger i hiv/aidsforebyggende tiltak for sin arbeidsstokk og deres familier, så kan de søke oss om penger til lignende tiltak for hele lokalsamfunnet. Dette vil spesielt være aktuelt i de landene hvor myndighetene selv ikke gjør så mye, sier Feachem og viser til landeksempler som Sør-Afrika og India.

Når det gjelder pengeinnsamling fra privatpersoner tror Feachem at de står overfor en langt større oppgave.

– For å samle inn penger fra individer må vi ha et kjent navn. I dag er det ingen som vet hvem vi er og navnet vårt er ganske «tørt». Han har tro på å knytte fondet opp mot kjendiser innen fotball, film og musikk. U2s «Bono» snakker allerede varmt om fondet. En annen «kjendis» som jobber for fondet er tidligere USA-president Bill Clinton.

– **Tydlig.** Feachem påpeker også en annen fordel med dette helsefondet kontra andre FN-organisasjoner.

– Vi kan være mer åpen og tyde-

DET GLOBALE FONDET FOR BEKJEMPELSE AV AIDS, TUBERKULOSE OG MALARIA

- Fondet ble formelt opprettet i etterkant av G8-møtet i Genova i 2001.
- Hittil har styret godkjent utbetalinger for 2,2 milliarder dollar (15,2 mrd. norske kroner, red.anm).
- Ifølge UD har UNAIDS beregnet at fondet vil øke «global spending» på hiv/aids med 50 prosent i løpet av femårs perioden 2003-2007. USA er fondets største giver.

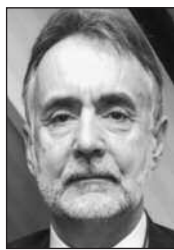
lig enn disse kan. Vi har uttalt oss langt mer pessimistisk om aids-situasjonen i India og Kina enn noen FN-organisasjon. Vi slipper de politiske båndene som de har. Han er bekymret for de landene der det politiske lederskapet fortsatt ikke tar hiv/aids

på alvor eller benekter problemer i landet.

– Det er et dilemma for oss. Det er stor fare for at investeringer knyttet til forebygging og tiltak er bortkastet dersom det eksisterer en atmosfære av fornektelse.

”

Vi ser på oss som bensinen til bilen.

Direktør Richard Feachem i Det globale fondet.

Ambassadesekretær Lilongwe, Malawi

Det er ledig stilling som ambassadesekretær ved ambassaden i Lilongwe, med tiltredelse 1. august 2003.

Arbeidsoppgavene omfatter i hovedsak:

- intern administrasjon, herunder ambassadens driftsbudsjett, regnskap/kasse, innkjøp, lokalt ansatt personell og konsulære saker.
- eiendomsforvaltning, herunder ambassadens tjenesteboliger, kontorer og biler

Etter stasjonssjefens beslutning kan andre arbeidsoppgaver bli tillagt stillingen.

Søkere til stillingen må ha:

- erfaring fra ovennevnte arbeidsområder
- stor arbeidskapasitet og evne til å kunne jobbe selvstendig.
- god skriftlig og muntlig kommunikasjonsevne på norsk og engelsk
- gode lederegenskaper
- regnskaps erfaring
- gode brukeregenskaper innen de mest vanlige data-programmene

Det forutsettes at vedkommende behersker eller gjennomgår opplæring i regnskapsprogrammet AGRESSO

Arbeid i utviklingsland, ved norske utenriksstasjoner eller annet internasjonalt arbeid vil bli tillagt vekt. Det vil bli lagt vekt på personlig egnethet og på teamsammensettingen ved ambassaden. Evne til samarbeid, omstilling og teamarbeid vil være nødvendig for å kunne fylle stillingen.

Det kreves norsk statsborgerskap, sikkerhetsklarering, godkjent helseattest og førerkort for bil. Den som blir tilsatt må gjennomgå et internt opplæringsprogram i NORAD/UD.

Den statlige arbeidstyrken skal i størst mulig grad gjenspeile mangfoldet i befolkningen. Det er derfor et personalpolitisk mål å oppnå en balansert alders- og kjønnsammensetting, og å rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Personer med innvandrerbakgrunn blir oppfordret til å søke stillingen

Stillingen blir lyst ut midlertidig for to år, med muligheter for forlengelse. Lønn som førstekonsulent, kode 1067, lønnstrinn 35-50.

Nærmere opplysninger om stillingen ved avdelingsdirektør Jon Lomøy, tlf. 22 24 03 67, underdirektør Anne Mette Strand 22 24 03 68 eller 1. konsulent Øyvind Starheim, tlf. 22 24 23 64.

Send søknad merket «U-03/02» innen 5. februar 2003, til NORAD, Personal- og administrasjonsseksjonen, PB. 8034 Dep. 0030 Oslo.

NORAD
DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSSAMARBEID
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

Ambassadesekretærer Dhaka, Bangladesh

Det er ledig 3 stillinger som ambassadesekretærer, hvorav en landøkonom.

Stillingene skal samlet dekke:

- planlegging, oppfølging og forvaltning av den norske bistandsinnsatsen til Bangladesh, med fokus på utdanning, menneskerettigheter/demokratiutvikling og næringsutvikling.
- politisk / økonomisk rapportering
- kontakt og løpende dialog med myndigheter og andre samarbeidspartnere på ulike nivå
- arbeidsledelse i forhold til lokale rådgivere

Ansvarsområdet for den enkelte stillingen vil bli justert etter de nye medarbeidernes kompetanse, men det er ønskelig at en av stillingene skal dekke området som landøkonom. Landøkonomen vil bla. ha ansvar for å følge landets implementering av egen fattigdomsstrategi, den makroøkonomiske, forvaltningsmessige og samfunnspolitiske utviklingen, samt delta i giversamarbeid.

Etter stasjonssjefens beslutning kan andre arbeidsoppgaver bli tillagt stillingene.

- De tre ambassadesekretærene må samlet ha kompetanse innen ovennevnte fagområder, makroøkonomi og bistandsforvaltning.
- Søkere bør ha høyere utdanning, og for en av stillingene bør utdanningen være innen økonomi, med vekt på samfunnsøkonomiske tema.

Søkere til alle tre stillingene må ha:

- innsikt i norsk utviklingspolitikk.
- god muntlig og skriftlig kommunikasjonsevne på norsk og engelsk
- gode samarbeids- og omstillingsevner
- gode brukeregenskaper innen de mest brukte data-programmene

Arbeid i utviklingsland, ved norsk utenriksstasjon, eller annet relevant internasjonalt arbeid vil bli tillagt vekt. Det vil bli lagt vekt på personlig egnethet og på teamsammensettingen ved ambassaden. Evne til å føre dialog og å knytte kontakter i et internasjonalt miljø vil være viktig.

Det kreves norsk statsborgerskap, sikkerhetsklarering, godkjent helseattest og førerkort for bil. Den som blir tilsatt må gjennomgå et internt opplæringsprogram i NORAD/UD.

Den statlige arbeidstyrken skal i størst mulig grad gjenspeile mangfoldet i befolkningen. Det er derfor et personalpolitisk mål å oppnå en balansert alders- og kjønnsammensetting, og å rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Personer med innvandrerbakgrunn blir oppfordret til å søke stillingen

Stillingene blir lyst ut midlertidig for to år, med muligheter for forlengelse. Lønn som førstekonsulent, kode 1067/rådgiver, kode 1434, lønnstrinn 35-52/36-54 avhengig av kvalifikasjoner.

Nærmere opplysninger om stillingen ved avdelingsdirektør Morten Svelle, tlf. 22 24 04 20, underdirektør Kristin Hefre 22 24 04 22 eller 1. konsulent Øyvind Starheim, tlf. 22 24 23 64.

Send søknad merket «U-03/01» innen 5. februar 2003, til NORAD, Personal- og administrasjonsseksjonen, PB. 8034 Dep. 0030 Oslo.

NORAD
DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSSAMARBEID
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

Forsøk en annonse i
bistandsaktuelt!

tlf. 22 24 20 40

Mer penger til bistand

Internasjonale givere lover over 100 milliarder kroner mer innen 2006

Dersom giverlandene holder det de har lovet, vil det bli bevilget 15 milliarder dollar, eller over 100 milliarder kroner, mer til fattigdomsbekjempelse i 2006 sammenlignet med 2001.

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

INTERNASJONAL BISTAND

Det viser tall fra OECD/DAC, som vil bli offentliggjort i en rapport i mars. Flere av DACs medlemsland har nemlig kommet med ytterligere løfter i etterkant av den store FN-konferansen «Finansiering for utvikling» i Monterrey i mars i år, hvor giverlandene ble enige om å øke bistanden i håp om å nå FNs tusenårsmaal.

Dersom landene holder disse, vil den samlede offisielle utviklingsbistanden (ODA) øke fra 0,22 prosent til 0,26 prosent innen 2006. De nye løftene innebærer blant annet at EU-landenes samlede bistand kan ende opp med et gjennomsnitt på 0,43 prosent innen 2006 i stedet for 0,39 prosent som det lå an til etter runden i Monterrey. I kroner og ører kan dette bety at EUs samlede bistand øker med 12 milliarder dollar (82 milliarder kroner) innen 2006 – en økning på sju milliarder dollar i forhold til de løftene EU-landene gav under FN-konferansen i mars i fjor.

Opptrapping. Bakgrunnen for økningen er følgende løfter fra EU-landene:

Belgia: Å øke bistanden til 0,7 prosent av brutto nasjonalinntekt (BNI) innen 2010. (2001-nivå: 0,37 prosent).

Finland: Å øke bistanden til 0,4 prosent innen 2007 som ledd i en opptrapping til målet om 0,7 prosent. (2001-nivå: 0,32 prosent).

Frankrike: Å øke bistanden til 0,5 prosent innen 2007 og videre til 0,7 prosent innen 2012. (2001-nivå: 0,32 prosent).

Irland: Å øke bistanden til 0,45 prosent innen 2002 og 0,7 prosent innen 2007. (2001-nivå: 0,33 prosent).

Luxembourg: Å øke bistanden til 1 prosent innen 2005. (2001-nivå: 0,82 prosent).

Storbritannia: Å øke bistanden til 0,4 prosent innen 2005-06. (2001-nivå: 0,32 prosent).

Sverige: Å øke bistanden til 1 prosent innen 2006. (2001-nivå: 0,81 prosent).

Dansk og japansk kutt. Blant EU-

Verdens rike land lover 100 milliarder friske kroner til utviklingsformål. Kanskje drypper det litt også på disse slumbarna i El Salvador? FOTO: GUNNAR ZACHRISEN

landene har imidlertid Danmark signalisert at de vil kutte i bistanden. Danskene tronet i 2001 på bistandstoppen med 1,03 av BNI til bistand. I desember i fjor fikk imidlertid den nye konservative Venstre-regjeringen Folketinget med på å kutte bistandsinnsatsen for 2003 til 0,9 prosent. Danskene forlater dermed den tidligere nasjonale målsetningen om å bruke 1 prosent av BNI til bistand, men opprettholder FNs målsetning om 0,7 prosent.

Også Japan, som er det landet i verden som bidrar med mest penger

Selv om flere land nå viser vilje til økt satsning, er det fremdeles langt igjen til FNs målsetning om 0,7 prosent.

til bistand etter USA, kuttet bistanden med 10,3 prosent for 2002. Forslaget fra den japanske regjeringen for 2003 er ytterligere kutt på 5,8

– Gledelig vilje til økning

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

Statssekretær i Utenriksdepartementet, Olav Kjørven, sier det er gledelig dersom trenden de siste ti årene med stadige kutt i bistanden er snudd.

– Det viktige nå blir å få pengene løst ut, slik at løftene blir reelle med programklæringer, sier Kjørven.

I samme båt. Han mener FNs millenniumsmøte i 2000, etterfulgt av toppmøtene i Monterrey og i Johannesburg, markerte starten på en ny trend hvor flere giverland nå lover mer penger til fattigdomsbekjempelse.

Kjørven tror noe av årsaken til dette skyldes en økende erkjennelse av at fattigdom skaper problemer, også for oss selv.

– Folk innser at vi alle er i samme båt og at fattigdomsbekjempelse – i tillegg til å være et moralsk problem – også er viktig med tanke på å skape sikkerhet og stabilitet i verden. Folk opplever for eksempel selv hvordan immigrasjonsstrømmene i Europa

skaper problemer, sier Kjørven.

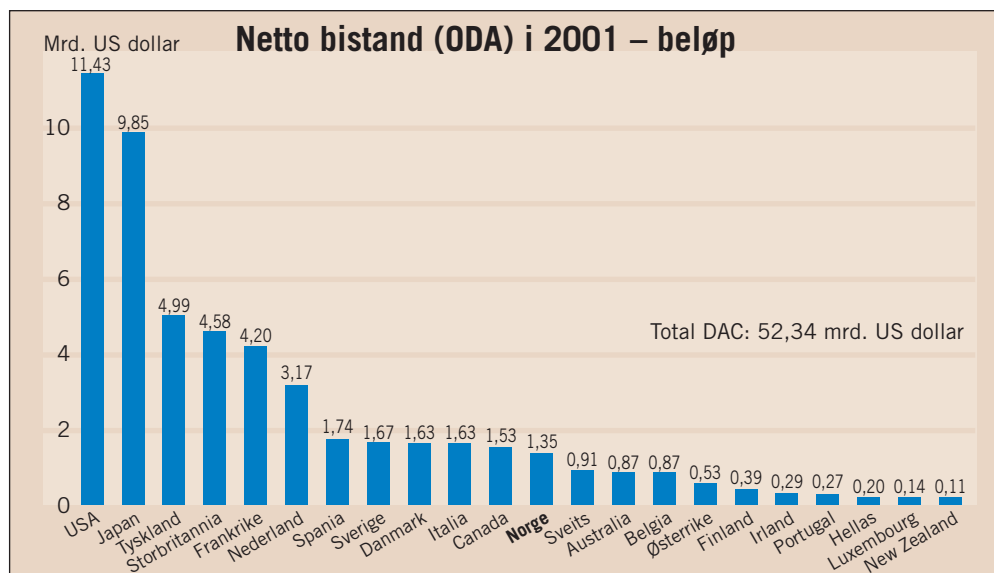
Amerikansk dobling. Tallene fra OECD/DAC viser imidlertid at de danske og japanske kuttene veies opp ved at også flere av de øvrige giverlandene har gitt positive signaler om bistandsøkning.

USA lovet i Monterrey å øke bistanden med fem milliarder dollar (om lag 40 milliarder kroner) innen 2006. Pengene skal gå til et eget fond, kalt Millennium Challenge Account (MCA), og forbeholdes land som har vist vilje til godt styresett, som investerer i egen befolkning og som oppmuntrer til fri markedsøkonomi. Opptrappingen, som skal begynne i 2004, skal fullføres innen 2006 – under forutsetning av at bistandsøkningen på nesten 50 prosent går igjennom i den amerikanske kongressen.

Canada har signalisert at de vil doble bistanden innen 2010, Sveits vil trappe opp til 0,4 prosent innen 2010 og Norge vil øke innsatsen til 1 prosent innen 2005.

Langt igjen til 0,7-målet. Selv om flere land nå viser vilje til økt satsning, er det fremdeles langt igjen til FNs målsetning om 0,7 prosent. I 2001 var det kun Danmark, Norge, Nederland, Luxembourg og Sverige som oppfylte dette målet. Dersom DAC-medlemslandene holder det de har lovet, vil også Irland oppfylle FNs målsetning innen 2007, Belgia innen 2010 og Frankrike innen 2012.

Den bebudede opptrappingen av bistand kommer imidlertid etter et tiår preget av kraftige kutt. FNs generalsekretær Kofi Annan uttalte under Monterrey-konferansen at dersom FNs målsetning om å halvere antallet mennesker som lever i ekstrem fattigdom innen 2015 skal være oppnåelig, må bistanden i løpet av noen år dobles fra om lag 50 til 100 milliarder dollar i året. Med en mulig opptrapping på 15 milliarder dollar innen 2006 er det derfor fremdeles langt igjen.

USAs president George W. Bush i et møte med Kenyas tidligere president Daniel arap Moi, til venstre, og Etiopias statsminister Meles Zenawi i Det hvite hus. Mon tro hvem det er som bestemmer dagsorden?

FOTO: SCANPIX/AP PHOTO/PABLO MARTINEZ MONSIVAIS

Givere med full kontroll

Nye signaler fra USA og Verdensbanken: Fortsatt sterke krav til bistand

Signaler fra både USA og Verdensbanken tyder på at de sterkt kritiserte «strukturtilpasningene» og tilhørende krav fortsetter, bare i en annen form enn før. En CMI-forsker hevder på sin side at moteordet «nasjonalt eierskap» er mest retorikk.

• STEN INGE JØRGENSEN

Bush-regjeringen har nylig kunngjort at de fattigste landene skal konkurrere om en ny bistandspott på 5 milliarder dollar. Liberal økonomisk politikk er blant de sentrale øvelsene. Pengepotten går under navnet Millennium Challenge Account (MCA) og består i realiteten av den summen USA lovet å øke bistanden med under konferansen om finansiering for utvikling i Monterrey i Mexico i fjor.

De fem milliardene representerer en økning på 50 prosent i USAs ikke-militære bistand, og skal disponeres av en ennå ikke etablert institusjon utenfor USAID (USAs svar på NORAD). Ifølge Bush-regjeringen skal landene måles og rangeres etter sin innsats på en rekke områder. Bekjempelse av korrupsjon, satsning på utdanning og liberal økonomisk politikk lanseres som hovedkravene. I den såkalte «første runde» er det bare land med BNP per innbygger under 1445 US dollar som kan konkurrere.

«Vilje til liberale reformer.» Amerikanske eksperter antar at Senegal, Ghana, Bolivia og Honduras vil være blant de første som kan få andeler av potten, og at India og Jordan følger like etter. Planen er at det om tre år skal være deltakelse også fra land med BNP per innbygger på inntil 2.975 US dollar, hvilket inkluderer Filippinene og Thailand. Pengene skal ikke bare kunne gis til regjeringer, men også til ikke-statlige bistandsorganisasjoner i de aktuelle landene.

Den største paraplyorganisasjonen for amerikanske bistandsorganisasjoner, InterAction, har skrevet et brev til president George W. Bush hvor de uttrykker en ambivalent holdning til prosjektet. På den ene

siden gir de sin tilslutning til ønsket om å bekjempe korrupsjon og å støtte land som viser vilje til liberale reformer. På den andre siden er de kritiske til opprettelsen av en helt ny bistandsforvaltning utenfor USAID. De frykter at dette skal føre til dobbeltarbeid, konkurrerende prioriteringer og motsetningsfylte praksiser (policies).

Vestlige standarder. Flere andre kommentatorer, blant annet New York Times, har påpekt at MCA i realiteten handler om at landene som ønsker bistand må reorganisere sine samfunn etter vestlige standarder. Dette er spesielt problematisk med tanke på at kunngjøringen av prosjektet sammenfaller med et debattklima der strukturtilpasninger og bistand med betingelser er svært bentent. Det er nærmest blitt et must for alle som driver med bistand å snakke om nødvendigheten av «nasjonalt eierskap», slik at man ikke presser landene til å danse etter andres piper. Ifølge New York Times svarte en av Bush' seniorrådgivere slik på spørsmål om dette tiltaket ville forsterke oppfatningen av at USA skaper reglene for verdensmarkedet:

– Ingen ber landene om å konkurrere om disse pengene. Det er frivillig. Hvis de ønsker dette, må de vise at de følger spilleregler.

Tradisjon for selektivitet. Forsker Espen Villanger ved Christian Michelsens Institutt (CMI) er ikke overrasket over lanseringen av MCA:

– USA har i stor grad praktisert selektivitet lenge. Det viser seg at de gir bistand til land som scorer bra ifht. fattigdomsbekjempelse, demokrati og handelsliberalisering. Men vi må også huske på at det ofte ligger andre agendaer og motiver bak de offisielle. USA har lenge gitt store deler av sin bistand til Egypt og Israel av åpenbare utenrikspolitisk-strategiske grunner, og de har fått pengene sine uansett hva de har gjort. Det vil være naivt å tro at de ikke bruker bistanden strategisk i andre land også.

Villanger tror at debatten om et nytt bistandsparadigme formet etter prinsippet om «nasjonalt eierskap» stort sett bare er retorikk:

– De tunge miljøene som arbeider

med bistand er upåvirket av debatten. Nå er det for eksempel utarbeidet et såkalt «Issues paper» i Verdensbanken der ett av forslagene er at alle utlån skal gis under kondisjonalitet, noe bare en fjerdedel har vært tidligere. Dette er en type «paper» som pleier å ha konsekvenser, og den er nå til behandling i Verdensbankens styre.

CMI-forskeren har skrevet en rapport for UD om paperet, og har også analysert SAPRIN-rapporten (en rapport fra et uavhengig nettverk som overvåker resultatene av strukturtilpasningene i ulike land, red.anm.) og konkludert med at denne ikke dokumenterer noen sammenheng mellom strukturtilpasninger og en forverret situasjon i de aktuelle landene:

– Det vi vet er at strukturtilpasninger ofte fører til at noen grupper taper på kort og mellomlang sikt, mens det på lang sikt er mer sammensatte resultater. I alle fall er det klart at det trengs økonomisk vekst over flere år dersom store deler av befolkningen skal løftes til et høyere velferdsnivå. Men vekst er ikke nok. Det er svært viktig at man sørger for at veksten blir likt fordelt i befolkningen, og at myndighetene har en aktiv politikk i kampen mot andre fattigdomsdimensjoner som f. eks. utdanning og helse.

Han fortsetter:

– Særlig de siste ti årene har man vært villige til å knuse mange egg for å lage denne omeletten, og det er problematisk når utfallet er så usikkert. Min anbefaling til UD er at man ikke bør binde opp mer midler under kondisjonalitet enn dagens fjerdedel, og heller redusere denne andelen.

Tunge miljøer. – Den norske utviklingsministeren sier i likhet med kolleger i mange andre europeiske land at hun støtter mindre kondisjonalitet. Tror du ikke de når igjennom?

– Det er jeg ikke så sikker på. Vi snakker som sagt om en veldig sterkt rotfestet kultur, stort sett er det enighet i forskningsmiljøer og blant de tunge bistandsyttere at kondisjonalitet er nødvendig.

Sten Inge Jørgensen er utenriksmedarbeider i Morgenbladet.

”

Ingen ber landene om å konkurrere om disse pengene. Det er frivillig.

Anonym Bush-rådgiver.

Espen Villanger, forsker ved Christian Michelsens Institutt.

notiser

Vietnam viser vei

Vietnam er godt på vei mot tusenårsmålene, viser en ny rapport som gjør opp status over Vietnams arbeid for å oppfylle målene. På 12 år er antallet fattige som lever for under en dollar om dagen, falt fra 60 til 32 prosent av befolkningen. Skillet mellom rik og fattig i Vietnams 61 provinser er likevel fortsatt enormt.

Siden 1990 har Vietnam gjort store fremskritt tatt i betraktning landets lave inntekter, fastslår rapporten, «Bringing the MDGs closer to the people».

90 prosent av vietnamesiske barn går nå på skole. Barne dødeligheten er falt fra 44 til 31 barn per 1000 fødsler i de siste 10 årene og på likestillingsområdet er Vietnam betydelig foran sine naboer med 25 kvinnelige delegater i den nasjonalforsamlingen.

Rapporten «Bringing the MDGs closer to the People» – Vietnam finnes på www.undp.no.

Forkastet anken til tidligere UNICEF-sjef

Tidligere avdelingssjef ved UNICEFs København-kontor, Haavald Heide Skjerven, må i fengsel etter at Borgarting lagmannsrett forkastet hans anke over straffutmålingen i korrupsjonssaken mot ham, skriver NTB.

Skjerven ble i slutten av januar i fjor i Oslo tingrett dømt til fengsel i fem år og seks måneder for grov økonomisk utroskap i tilknytning til sin stilling i organisasjonen. Lagmannsretten endret ikke straffutmålingen, og dommen blir dermed stående.

Flyktningerådet inn i Liberia

Flyktningerådet starter opp hjelpeprosjekter rettet mot internt fordrevne i Liberia. Økte krigshandlinger i både Liberia og nabolandet Elfenbenkysten har forverret situasjonen for sivilbefolkningen. I dag finnes det om lag 200 000 internflyktninger i Liberia.

– Vi er helt i startfasen og sender nå nedover personell som skal opprette og drive leirer. I tillegg skal vi bygge skoler og gi undervisning, sier generalsekretær Raymond Johansen i Flyktningerådet.

Ny Afrika-årbok

Fellesrådets Afrika-Årbok 2002-2003 «Media i Afrika – Afrika i media» er kommet.

Hovedvekten av bidragene er som vanlig afrikanske, og reflekterer ulike ståsteder i forhold til medias samfunnsrolle. Forskere, journalister og aktivister har bidratt med et mangfold av tekster av ulik stilart.

Mer om årboka finner du på: www.afrika.no/aarbook

Barna strømmer til skolene

...men Tanzania mangler både lærere, klasserom og egnede bøker

VILABWA/DAR ES SALAAM (b-a): Hundretusener av «nye» barn strømmet til skolen etter Tanzanias skolereform i fjor. Der møtte mange overfylte skolebenker, problemer som bokmangel og ukvalifiserte lærere. – Nå må vi løfte øynene fra elevtall og antall klasserom, og tenke kvalitet i utdanningen, sier fagekspertisen.

Små barneromper kjemper en hard kamp om plassen på de overfylte skolebenkene i landsbyen. Barneskolen har 185 elever. I fjor var det 162.

FOTO: CAMILLA SOLHEIM

UTDANNING

• I TANZANIA:
CAMILLA SOLHEIM

Da Tanzania droppet skolepengene strømmet tusenvis av barn til skolen. I skoleåret 2002 meldte det seg 1,7 millioner nye elever til 1. klasse, mot 1,1 millioner i 2001. Særlig ble det en kraftig økning av antall jenter på skolebenken – fra 550 000 i 2001 til 800 000 i 2002. Skolene fikk penger til bygging av nye klasserom, og i løpet av året ble nesten 16.000 nye rom bygget. Alt dette er resultater av den nye grunnskoleplanen (PEDP).

– Planen er en suksess. Antall nye elever og antall nye skolebygg ble langt høyere enn forventet, sier utdanningskoordinator Francis M. Liboy ved presidentens kontor.

Bankkrav. Etter høye elevtall på 1970-tallet falt antall elever i den tanzanianske skolen ned til 57 prosent av alle barn i skolealder på 1990-tallet. Årsaken til det drastiske fallet den gang var i første rekke introduksjon av skolepenger – for øvrig etter krav fra Verdensbanken. Staten måtte redusere sine utgifter! Men det innebar samtidig at ansvaret for skolegangen ble overført fra staten og over til den enkelte familie. Resultatet ble at hundretusener av barn forsvant fra skolen.

Da Tanzania på slutten av 2001 fikk gjeldslette stilte Verdensbanken nye krav til myndighetene – men denne gang med omvendt fortegn. Landet skulle forplikte seg til å øke innsatsen innen helse og utdanning. I juli 2001 forkynte myndighetene at de ville avskaffe skolepengene fra skoleåret 2002.

Skolekonto. Resultatet lot ikke vente på seg: Antall unger som dukket opp til første skoledag i januar i fjor var enorm. Det var ikke nok klasserom til å ta imot alle elevene, og fortsatt finnes det skoler hvor det er 145 elever i klasserommet.

Men i løpet av 2002 er det bygd nærmere 16.000 nye klasserom, og det ble iverksatt en ny type desentralisert økonomisk styring. Reformen innebar at det ble det opprettet to kontoer for hver skole; én for investeringer og én til drift. Distriktsadministrasjonen overførte penger i samsvar med antall elever. Per elev: 10 dollar til investeringer og fem dollar til drift.

– For første gang ble finansiell makt gitt til lokalsamfunnet. Skolene fikk selv pengene og fikk selv bestemme hvordan de skulle bli benyttet, selvfølgelig etter noen statlige retningslinjer. Det har vært stor åpenhet omkring antall kroner og bruken, sier professor Justinian C. J. Galabawa ved Universitetet i Dar es Salaam.

Mye gjenstår. I den lille landsbysko-

len Vilabwa sør i Tanzania økte elevantallet fra 162 til 185, og det ble bygget to nye klasserom. Rektor Hussein A. Mkambara ved Vilabwa barneskole viser stolt fram de nye klasserommene og nye toaletter, men peker samtidig på andre mangler ved skolen. Lærerboligene står til nedfalls og skolen mangler skolebøker, lærere og pulter. – Forholdene er blitt mye bedre, men det er fortsatt mye som gjenstår, sier Mkambara.

Landsbylederen Amiri Pembe Gimbi, som også leder skolekomiteen, forteller at pengene også har skapt inntekter for landsbyen. Sement ble kjøpt inn fra Dar es Salaam, men det ble brukt lokal arbeidskraft. Skolen mottok 3,4 millioner shilling for å bygge klasserom, men totalt kostet det 5 millioner. Den mellomværende summen har foreldrene og de andre i landsbyen spyttet inn.

Effekt. Eksplosjonen i antall elever har også en bakside.

– Så mange nye skoleelever på en gang, skaper problemer. Mangelen på lærere og lærebøker er stor. Det er klasser på 200 elever og én lærer. I noen fag deler over 40 elever én lærebok, sier Gabawaya som sammen med sine studenter har gjort flere undersøkelser i grunnskolen den siste tiden for å se på effekten av den nye planen. – Men nå er det viktig å se bak høye elevtall og antall nybygde klasserom. Det er foreløpig bare 1. klassen som har eksplodert. I januar kommer det nye førsteklasinger, og vi må se hvor mange av årets førsteklasinger som fortsetter videre. Det er fortsatt en høy frafallsprosent og kvaliteten på utdanningen er så lav at mange foreldre og barn ikke synes det er verdt å bruke tid og penger på skolegang.

Lærer ikke landbruk. – 80 prosent av Tanzanias voksne befolkning er sysselsatt i landbruket. Er pensumet i grunnskolen relevant for livssituasjonen på landsbygda?

– Nei, det er veldig irrelevant. Da Tanzania ble uavhengig adopterte vi det britiske pensumet, og vi gir ung-

Det er stor forskjell på det gamle og det nye klasserommet, viser rektor Hussein A. Mkambara.

FOTO: CAMILLA SOLHEIM

ene våre lite lokal kunnskap. Skolen er veldig teoretisk og skiller ungene fra det samfunnet de lever i. Til slutt ønsker de ikke å gå tilbake til det. Ungene lærer ikke hvordan man kan forbedre dyrkingen av for eksempel kaffe eller bananer, sier Galabawa. Han peker også på at all utdanning fra ungdomsskolen er på engelsk og ikke swahili. – Veldig få barn behersker engelsk så godt de klarer å følge undervisning på det språket. Mange elever kunne ha hatt et helt annet utbytte av skolen dersom man også underviste på swahili.

Mye donorpenger. – Mange av de internasjonale giverne øker nå sine bidrag til utdanningssektoren. Er tanzanianske myndigheter i stand til å absorbere mer penger?

– Ja, hvis desentraliseringen fortsetter og lokale myndigheter selv kan håndtere pengene. Men det krever at man bygger opp kapasiteten. I dag er mye makt og penger konsentrert til utdanningsdepartementet. Pengene burde heller administreres av lokale myndigheter, så kunne departementet se til at pengene brukes slik de skal, sier Galabawa.

Utdanningskoordinator Francis M. Liboy ved Visepresidentens kontor mener også at Tanzania kan klare å ta imot mer penger. – Vi har kapasitet til å takle økte midler. Det

er bare å reise rundt å se – over hele landet finner du nå nye klasserom. Det er et synlig tegn på at vi har klart å sende penger fra sentrale myndigheter og ut til grasrota. Skoleplanen er en del av landets fattigdomsstrategi. I tillegg til å utdanne og opplyse folk, vil den skape økte inntekter, sier Liboy.

Sikre kvalitet. Den frivillige organisasjonen Haki Elimu er også positiv til regjeringens skoleplan, men mener det ikke er tid til å hvile på laurbærene. – Det er oppnådd fantastiske resultater når det gjelder antall elever og nybygging av klasserom, men utfordringene er fortsatt større enn det som er oppnådd. Den største utfordringen er å sikre kvaliteten, som ser ut som den har blitt dårligere, sier Mary Nsemwa i Haki Elimu.

Utfordring. – Å bedre kvaliteten i alle ledd i utdanningen er helt klart den største utfordringen videre, sier ambassadesekretær Anne-Lise Langøy ved den norske ambassaden i Tanzania. I det ligger blant annet læringsmetode, læringsmiljø og innhold. Hun mener noe av det viktigste framover er økt satsing på bedre lærere. – Lærerne må settes i stand til å gi elevene en meningsfylt skoletid. Det innebærer blant annet relevant undervisning der barna kan nyttiggjøre seg det de lærer på skolen, sier Langøy som mener at myndighetenes grunnskoleplan gir rom for fleksibilitet i forhold til pensum.

Flere bøker, flere lærere. Utdanningskoordinator ved Visepresidentens kontor er enig i at kvalitet er den neste store utfordringen.

– Vi er klar over problemet med kvalitet i skolen og jobber kontinuerlig for å bedre situasjonen. Dette første året har vi konsentrert oss om bortfallet av skolepenger og bygging av nye klasserom. De neste årene vil vi se på kvaliteten av utdanningen, flere skolebøker, læremetoder, flere lærere. Sakte, men sikkert vil vi bygge opp en skole vi i Tanzania kan være stolte av, sier Francis M. Liboy.

”

For første gang ble finansiell makt gitt til lokalsamfunnet. Skolene fikk selv pengene og fikk selv bestemme hvordan de skulle bli benyttet.

Justinian C. J. Galabawa, professor ved Universitetet i Dar es Salaam.

Nytt FN-program skal huke inn igjen «de frafalne»

DAR ES SALAAM (b-a): Mange skolebarn slutter på skolen etter få år og kun 5 prosent fortsetter på ungdomsskolen. Et omstridt UNICEF-program skal nå få ungene tilbake på skolebenken.

• I TANZANIA:
CAMILLA SOLHEIM

UTDANNING

Til tross for avskaffelsen av skolepenger, er det fortsatt mange barn som ikke går på skolen. Skolepengene er avskaffet på alle alderstrinn, men det er bare obligatorisk for 7-åringene å begynne på skolen.

Det er mange årsaker til at unger ikke går på skolen eller slutter etter få år. Den obligatoriske skoleuniformen er svært dyr for mange foreldre, kanskje har ikke barna foreldre i det hele tatt og må passe på sine småsøsken. Skolen har kanskje ikke toaletter og jenter som har mensene blir hjemme. Det finnes ikke vann, verken til å vaske seg eller drikke. Noen barn må være hjemme og arbeide. Jentene blir gift i ung alder og andre blir tidlig gravid. Eller ungene kan være redd en brutal lærer.

Sju år på tre. COBET-programmet - Complimentary Basic Education in Tanzania - skal forsøke å få de 8-13-åringene som i dag ikke går på skolen inn i skolen - enten igjen eller for første gang. Unicef mener at det er minst en million tanzanianske barn som i dag ikke går på skolen. Rundt 80 prosent av dagens 13-åringene går i 5. klasse eller på enda lavere klassetrinn, ifølge en stor husholdningsundersøkelse. COBET-programmet presser et sjuårig pensum inn i tre års undervisning.

- Ideen er at barna etter tre år vil ha nok basiskunnskap. Deretter kan

de eventuelt fortsette i det vanlige skolesystemet, sier utdanningskoordinator Stella Kaabwe i UNICEF Tanzania. I dag finnes det 50 COBET-sentre i fem distrikter hver med 30 elever.

- I år har myndighetene godkjent opplegget og vil sette opp liknende sentre over hele landet, sier Kaabwe. Hun understreker at dette er en idé fra myndighetenes side, som UNICEF fasiliterer.

Egne bøker. Programmet blir kriti-

sert for å være dyrt å drive. - Det kan se dyrt ut, men det er ikke billig å komprimere sju års undervisning ned til tre år. Vi har også gitt elevene hver sin skolebok i alle seks fagene, noe som er helt uvanlig i den ordinære skolen. Vi har også en lærer-elev-ratio på 1:10, mens landsgjennomsnittet ligger på 1:45. Det er klart at dette blir dyrt, men dette er et pilotprosjekt, og det er klart at vi ikke kan gjennomføre lignende over hele landet, sier Kaabwe.

Kritisk professor. Professor Justinian C.J. Galabawa ved Universitetet i Dar es Salaam er kritisk til opprettelsen av COBET-sentre.

- Hvorfor ikke integrere disse elevene i den vanlige skolen? Nå oppretter man et system på siden av den ordinære systemet. Det er amerikansk forskning, ikke tanzaniansk forskning, som viser at eldre barn ikke går godt sammen med yngre barn. Det er mange ulike grunner til at barn ikke begynte på skolen når de skulle, men la de da bare starte når det passer dem. Pengene som COBET-programmet koster kunne vært brukt til å kjøpe skolebøker og bedre lærerlønningene.

41 prosent av kvinnene på landsbygda er uten utdanning.

FOTO: CAMILLA SOLHEIM

TANZANIAS BARNESKOLE-REFORM

■ Tanzania lanserte i juli 2001 femårsplanen Primary Education Development Plan (PEDP) (2001-2006). Målet er å øke adgangen til utdanning, forbedre kvaliteten på undervisningen, bedre materielltilgang og øke kapasiteten.

■ 29 prosent av Tanzanias voksne kan ikke lese og skrive, ifølge en husholdningsundersøkelse fra høsten 2002. Dobbeltså mange kvinner som menn mangler utdanning.

■ NORAD støtter grunnskoleprogrammet PEDP i Tanzania med 50 millioner årlig. Utdanning er et av de prioriterte områdene for norsk bistand til landet.

■ Den totale norske bistanden til landet er på 300 millioner kroner i 2002. For 2003 er det foreslått 330 millioner kroner.

Ny norsk strategi for bistand til utdanning – og økt satsing

UTDANNING

• CAMILLA SOLHEIM

- Utdanning er vårt viktigste virkemiddel i fattigdomsbekjempelsen. Utdanningsstrategien er Norges bidrag til et internasjonalt løft for utdanning for alle, sa statsråd Hilde Frafjord Johnson da hun i midten av januar i Tanzania lanserte den nye norske utdanningsstrategien.

Med strategien «Utdanning - jobb nummer 1» følger også økte midler: Ministeren lover å øke andelen av bistandsbudsjettet som går til utdanning - fra ni prosent i dag til 15 prosent i 2005.

Det betyr en økning på rundt en milliard norske kroner, som igjen innebærer en dobling av dagens støtte.

Mest jenter. Den norske innsatsen retter seg spesielt inn mot Afrika sør for Sahara og Sør-Asia. Strategien peker på de ulike måtene målet om utdanning for alle skal oppnås. Jenters utdanning, alfabetisering, lærerutdanning, voksenopplæring, støtte til utsatte grupper og utdanning i krise- og konfliktsituasjoner er blant de viktigste satsingsområdene.

Utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson lover en kraftig økt satsing på bistand til utdanning.

FOTO: MORTEN BRAKESTAD

Menneskerett. Leder Robert Langley Smith ved Lærerutdannings Internasjonale Senter (LINS) ved Høgskolen i Oslo er generelt positiv

til den nye strategien, men savner først og fremst en definisjon på hva utdanning egentlig er for noe. - Det ville vært nyttig å se hva den offisielle politikken inkluderer i begrepet utdanning. Utover det er prinsippene generelt godt formulert, sier Smith.

Statsråd Hilde Frafjord Johnson understreker at utdanning er en menneskerett, noe Smith er enig i. Han er også glad for at strategien ikke bare fokuserer på grunnutdanning, men også ser på den videre utdanningen. Men det er også her Smith ser den største svakheten i strategien. - Mer vekt bør legges til voksenopplæring og uformell utdanning som er den raskeste veien til å nå de fattige, sier han.

Ukritisk. Strategien peker på at den norske støtten i første rekke skal gå via samarbeidslandets myndigheter, og skal gå via program- og sektorstøtte. Deretter vil UD gi bistand via store multilaterale organisasjoner som Verdensbanken, UNESCO og UNICEF.

- De multilaterale organisasjonene kan ha mye å tilby, men bør

ikke støttes ukritisk. For eksempel bør støtten via Verdensbankens «Trust fund» og UNESCO konstant overvåkes, mener LINS-lederen. Foruten myndigheter og multinationale organisasjoner vektlegger Frafjord Johnson innsatsen via mindre frivillige organisasjoner.

Særnorsk? Hilde Frafjord Johnson understreker i strategien at hun ønsker den skal være med på å sette utdanning høyere opp på den internasjonale dagsorden i bistandsverdenen. Smith hadde ønsket en sterkere fokus på hva er det som er spesifikt norsk med denne nye strategien.

- Som ikke-norsk ville jeg gjerne sett en sterkere vektlegging på utdanningens rolle i å konservere, beskytte og utvide kulturen i Norges samarbeidsland. Hvordan kan Norges bistand støtte fattige lands økonomiske og sosiale utfordringer i den globale verden? Bortsett fra en henvisning til at grunnutdanning styrker den enkelte elevs selvspekt og kulturelle identitet, så står det ikke mye om dette, og jeg tror Norge kunne hatt mye å tilføre på dette området, sier Smith.

Frydefull skoledans i Kabul

Elevboomen i Afghanistan overgår alle forventninger

KABUL (b-a): FN hadde anslått at 1 million nye elever ville innta grunnskolene i Afghanistan i fjor. Resultatet ble 2 millioner. Ikke minst jentene har strømmet til skolene etter Talibans fall.

• I AFGHANISTAN:
GUNNAR ZACHRISEN

AFGHANISTAN

Gjennom en bevoktet jernport i Kabul har nye og varmere vinder feid inn til en skolegård under oppussing. Mellom skolebygningene har en jenteklasse «gymnastikk». Et tretitalls jenter synger, danser og gjør klappeleker – aktiviteter som var forbudt ved lov av mullah Omars talibanstyre i fem lange år.

To jenter smiler skjelmst over å være i en rar utlendings kamerafokus, mens de gjør sitt ytterste for å holde på oppmerksomheten. Raskere og raskere svinger de hverandre rundt i et lavmælt jubelbrus av barnlig glede.

Hemmelige skoler. I skolebygningen rett ved siden av, som ennå har merker etter krigens artillerigranter, møter vi blant andre 11-årige Tamana. Hun er fersk elev i en jenteklasse på rundt 30 elever. Jentene er i ulike aldre, utplukket etter tester av elevenes ferdighetsnivå. Noen kan lese, andre ikke. De fleste har fått en eller annen form for undervisning, men for enkelte måtte det skje i hemmelighet.

En håndopprekning avslører at de fleste av dem har vært flyktninger i Pakistan før de kom hit til Saidal Naseri School.

– Jeg var fire år i Pakistan. Der gikk jeg også på skolen, forteller Tamana med alvorlig mine.

– Og har dere tenkt noe på hva dere skal bli når dere blir voksne? spør vi klassen.

– Jeg vil bli lærer, sier Tamana.

– Doktor! Lærer! Statsansatt! sier

”

I mars 2002 oppga en av skolene som vi har ansvaret for at de hadde 3500 elever. Nå sliter de med omlag 12.000 på den samme skolen, fordelt på fire daglige skift

Geir Valle, Kirkens Nødhjelps representant i Kabul.

Endelig kan de danse, bak barneskolens trygge murer.

FOTO: GUNNAR ZACHRISEN

andre ivrige barnestemmer.

En ny tidsregning. Det er mange slike bevis på at en ny tidsregning er innledet i Afghanistans hovedstad. Jentene ved Saidal er en del av bølgen som i de siste månedene har feid inn over landets ødelagte og nødstilte skolevesen – etter 23 år med krig, hvorav fem år med Talibans regime.

– Ikke en gang de yngste jentene fikk gå på skole i denne delen av Kabul under Taliban, forteller skolens rektor Ramutullah Sharif. Selv om

han idag administrerer undervisning over tre skift om dagen for jenter og to for gutter, klarer han ikke å demme opp for etterspørselen etter skoleplasser. Ennå før rehabiliteringen av skolen er fullført konkluderer den lavmælte rektoren at det må skaffes flere klasserom.

Holdningsendring. «Back to school!» heter kampanjen FN har finansiert og som drives i samarbeid med landets nye myndigheter. Den storstilte nasjonale skolekampanjen har bidratt til holdningsendringer blant

folk flest, forteller folk i skolevesenet. Både jenter og gutter må på skole for å bidra til å bygge det nye, fredsfulle Afghanistan, er budskapet. En rekke ikke-statlige organisasjoner – nasjonale og internasjonale – har samtidig fått i oppgave å bidra til gjenreisningen av landets skolevesen. Blant dem er Kirkens Nødhjelp som finansierer rehabilitering av krigsskadede skolebygninger med 12 millioner kroner fra det norske bistandsbudsjettet (2002).

Elev-boom. – I mars 2002 oppga en

Norsk diplomat møtte mektig lokal krigsherre

Guvernøren av Herat, Ishmael Khan.

FOTO: SCANPIX/REUTERS

Norges stasjonssjef ved ambassaden i Kabul, Bjørn Johannessen, hadde nylig et møte med den mye omtalte krigsherren Ishmael Khan, som etter Talibans fall igjen er blitt guvernør i Herat-provinsen. Khan og hans lokale hær- og politistyrke på flere tusen mann har den siste tida fått sterk kritikk for omfattende menneskerettighetsovergrep.

• GUNNAR ZACHRISEN

– For å få en best mulig analyse av situasjon er vi nødt til å holde oss informert via en bred tilgang på kilder, også innimellom via kilder som representerer politiske miljøer som befinner seg et stykke unna norske synspunkter. Samtalen med guvernøren i Khan var en nyttig utveksling av synspunkter med en person som innehar en meget betydelig regional makt, sier Johannessen.

Den norske chargé d'affaires var sammen med en representant for

den nederlandske ambassaden under møtet som fant sted i Ishmael Khans godt bevoktede representasjonsbolig, plassert høyest mulig oppe på en av åsene som omgir byen Herat. Møtet den 30. desember ble avtalt i anledning et feltbesøk til den vestafghanske provinsen arrangert av Verdens matvareprogram. Ifølge Johannessen er man i slike tilfeller nøye med å innrapportere kontakten til landets myndigheter «for å bidra til åpenhet og unngå misforståelser».

Krass kritikk. Møtet fant sted mindre enn to uker etter at Herat-guvernøren hadde blitt gjenstand for omfattende kritikk fra menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch. Selv om situasjonen er forbedret sammenlignet med taliban-perioden skjer det fortsatt alvorlige overgrep i Herat, særlig mot kvinner og jenter. Ishmael Khan beskyldes i rapporten for å sensurere kvinnegrupper, trakassere kvinnelige ledere og å frata kvinner muligheten til å gjøre yrkeskarriere i det offentlige.

Ifølge Humans Rights Watch har regionalregjeringen i Herat til og

med rekruttert skolegutter for å spionere på kvinner og jenter med sikte på å avsløre «ikke-islamisk oppførsel». I enkelttilfeller har politiet, som står under Khans kommando, forhørt kvinner og jenter som er blitt sett alene med menn, også taxijåførere, og arrestert dem i tilfeller der de ikke har vært i familie med mennene. Menn som blir tatt for slik oppførsel havner vanligvis i fengsel, mens kvinner tas med til et sykehus for å fastslå om de

nylig har hatt samleie. Ugifte kvinner som blir innbrakt sjekkes for om de fortsatt er jomfruer.

Militære overgrep. I en annen tidligere rapport fra den samme menneskerettighetsorganisasjonen beskyldes Khans militære styrker for overgrep mot politiske opposisjonelle, arrestanter og etniske minoriteter.

Norges chargé d'affaires Bjørn Johannessen.

Krisene vi glemte

av skolene som vi har ansvaret for at de hadde 3500 elever. Nå sliter de med omlag 12.000 på den samme skolen, fordelt på fire daglige skift, forteller Kirkens Nødhjelps representant i Kabul Geir Valle.

Totalt har de ti skolene KN rehabiliterer innskrevet cirka 65.000 elever. Under mange år med krig har skolene enten blitt ødelagt eller de har vært i bruk av ulike politiske grupperinger, blant annet Taliban.

- Mange steder er vegger og tak det eneste som står igjen av de opprinnelige skolene. Inventaret er ødelagt eller stjålet. Til og med elektriske ledninger ble tatt ned og solgt, forteller ingeniør Sakhi. Den afghanske bygningsingeniøren er koordinator for den norske hjelpeorganisasjonens rehabiliteringsprosjekt innen skolesektoren

Flyktningstrøm. Den sterke tilstrømmingen av afghanske flyktninger fra nabolandene er hovedgrunnen til «boomen» i elevtallet. Mer enn 1,8 millioner flyktninger vendte hjem til Afghanistan i løpet av 2002 - og en svært stor andel er blitt værende i hovedstadsområdet.

Ingen - heller ikke FN's flyktningekspert - hadde forestilt seg at tilbakevendingen av flyktninger skulle gå så raskt - etter 23 år med krig og flyktningstrømmer. Og den spesielle politiske forhistorien, med Talibans flerårige strenge restriksjoner på jenters utdannelse, har ytterligere bidratt til kapasitetsproblemer i skolene. For det er jentene som er i flertall blant de nye elevene. Hundretusener av «bortgjemte» afghanske jenter har igjen funnet veien tilbake til skolen. Andre var henvist til de skoletilbudene som var mulige å oppdrive i flyktningleire i nabolandene.

Sårbare krigsbarn. - Etterspørselen etter utdanning eksploderer - både på primær-, sekundær- og videregående nivå. Nå må vi gjøre alt for å unngå at barna fra krigsgenerasjon

På plussiden i den nye rapporten noteres det at kvinner og jenter har fått betydelig bedre tilgang til utdanning enn under Taliban. En Reuters-melding fra 10. januar i år forteller imidlertid at det også på denne fronten er enkelte tilbakeslag. Ifølge et nytt dekret fra Ishmael Khans provinsregjering skal kvinner ikke lenger kunne gå på kurs i privat regi. I tråd med islamsk tradisjon presiseres det dessuten at tidligere regler om separate klasser for gutter og jenter ikke er tilstrekkelige og at man heretter må benytte separate bygninger.

Uttrykte bekymring. Norges chargé d'affaires finner det ikke riktig å gå i detaljer om innholdet i samtalen med Khan, men bekrefter at menneskerettighetssituasjonen, herunder rapportene fra Human Rights Watch, var et tema på møtet, og at diplomatene ga uttrykk for bekymring.

- Ut fra den vekt vi fra norsk side generelt tillegger menneskerettighetsspørsmål var det min plikt å uttrykke vår bekymring for situasjonen, sier Johannessen.

Ifølge den norske diplomaten

FAKTA:

■ Afghanistan er et av de svakest stilte land i verden hva gjelder lese- og skrivekyndighet. 64 prosent av befolkningen (over 15 år) kan ikke lese eller skrive.

■ I 2001 gikk bare en tredel av afghanske barn på skolen

■ FN's mål er å øke andelen jenter i skolen fra tre prosent (under Taliban-perioden) til 20 prosent i løpet av to år.

nen nok en gang blir skuffet eller glemte. De er allerede sårbare og traumatisert. Likevel er det ut fra deres rekke at morgendagens ledere skal komme, uttalte utdanningsminister Mohammad Younus Qanooni på et UNESCO-møte i Paris i desember.

Han viste til at mer enn 70 prosent av landets skoler - omlag 3500 av drøyt 5000 skoler - trengte omfattende reparasjoner. Mange skoler har heller ikke drikkevann, elektrisitet eller sanitære systemer. Mange av Afghanistans tre millioner skoleelever er derfor det siste året blitt undervist i telt og under trær, men når vintermånedene legger sin kalde hånd over det asiatiske fjellandet er det også slutt.

Fortsatt er dessuten omlag 1,5 millioner barn i skolealder helt uten undervisningstilbud på grunn av mangel på skoler og lærere. Myndighetenes «Back to school»-kampanje støtter dessuten på problemer i områder der myndighetene motarbeides av lokale krigsherrer og islamske fundamentalister. I fem provinser er jenteskoler blitt brent ned til grunnen eller beskyttet med raketter det siste året. For side om side med den nye tid i Afghanistan lever også talibans spøkelse videre, om enn i stadig nye forkledninger.

hadde den omstridte afghanske guvernøren en helt annen versjon av situasjonen enn hva som hadde framkommet i rapportene.

- Ikke uventet avviste guvernøren påstandene i rapportene, som han åpenbart var kjent med. Guvernøren viste blant annet til at det også er kvinner ansatt i hans administrasjon i Herat og at kvinner som sitter i fengsel har fått bibliotek, sier Johannessen.

Støtter nasjonal hær? Han forteller ellers at Ishmael Khan bekreftet at han støtter regjeringens dekret om å etablere en hær på 70.000 mann, og at han har lovet å avgi 400 mann fra egen kommando til den nye nasjonalhæren.

- President Karzai og hans regjering legger stor vekt på å få Ishmael Khans væpnede styrker integrert i den nye nasjonale hæren, og derfor blir det interessant å se om den mektige guvernøren i Herat vil følge opp sine løfter om samarbeid på dette området, fremholder Johannessen.

Sultkatastrofen i Angola, skjerpede konflikter i DR Kongo og Colombia og tvangsreturnering av flyktninger til Tsjetsjenia er blant de mest alvorlige menneskelige katastrofene verden overså i 2002, ifølge Leger Uten Grenser.

• SILJE BERGGRAV

MEDIA

For femte år på rad har den internasjonale hjelpeorganisasjonen Leger Uten Grenser presentert sin topp 10-liste over hvilke humanitære kriser som fikk minst mediedekning i året som gikk.

- Disse historiene må bli fortalt, sier Leger Uten Grenser sine norske styreleder Atle Fretheim.

- Taushet er voldens, straffefrihetens og forsømmelsens beste allierte. Pressedekning av humanitære kriser kan ha en enorm påvirkningskraft i forhold til å løse dem. Men for mange mennesker i den vestlige verden er det som om disse katastrofene ikke eksisterer, sier han.

Flere år på rad. Konflikter i to av landene, DR Kongo og Colombia, er på listene for fjerde år på rad. Millioner av mennesker er direkte påvirket av brutale konflikter som ble trappet opp i året som gikk, men likevel gikk bortimot upåaktet hen i vestlige medier i fjor. Et annet tema som har fått lite oppmerksomhet, er den stadig mer omfattende tilside-settelsen av internasjonal humanitær lovgiving, noe som har resultert i at mennesker på flukt fra krig mister beskyttelse.

Manglende tilgang på livsviktige medisiner er en annen krise på listen for fjerde år på rad. Mens den verdensomfattende kampen mot aids har fått mye pressedekning, vies det lite oppmerksomhet til de såkalt «forsømte sykdommer» som sovesyke, kala azar (en parasittsykdom som spres av sandfluer), malaria og tuberkulose. De dødelige sykdommene tar livet av millioner av verdens fattigste hvert år, til tross for at effektiv behandling finnes.

Taust i USA. Ifølge det amerikanske selskapet Tyndall Report, som overvåker tv-nyhetene i USA, brukte de store fjernsynsselskapenes kvelds-sendinger i perioden januar til no-

GLEMTE KRISER I 2002

■ Ernæringskatastrofe i Angola etter krigens slutt.

■ Vold mot sivile i Colombia.

■ Krig og mangel på helseomsorg i DR Kongo.

■ Matmangel og folk på flukt i Nord-Korea.

■ Tusenvis av sivile på flukt fra borgerkrigen i Liberia.

■ Krig, sykdom, sult og sviktende helsevesen øker dødeligheten i Somalia.

■ Masseflukt fra krigen, epidemier og ernæringskrise i Sudan.

■ Situasjonen for flyktninger i Tsjetsjenia.

■ Høy pris og manglende tilgang på medisiner tar livet av millioner fattige.

■ Humanitære lover som skal beskytte sivile mot vold i krig undergraves i «terrorkrigen».

vember 2002 mer tid på å rapportere om den britiske kongefamiliens gjøren og laden (26 minutter) enn på åtte av krisene på Leger uten grenser liste, som til sammen fikk 25 minutters sendetid.

Den katastrofale menneskeskapte sulten som krevde tusenvis av liv i oljerike Angola, fikk ett minutt dekning, mens krigen i Liberia ikke fikk noe oppmerksomhet i det hele tatt. Tvangsreturneringen av tsjetsjenske flyktninger tilbake til sine ødelagte og fortsatt utrygge hjem, og intensivering av borgerkrigen i Colombia og Sudan, ble nærmest oversett.

«Sørgelig uinformerte». Leger Uten Grenser i USA er oppgitt. - Folk over hele USA har fortalt oss at de hungret etter grundige, uavhengige rapporter om internasjonal spørsmål. Men med unntak av noen få, engasjerte journalister, bidrar amerikanske medier med sitt stadig snevrere fokus til at amerikanere flest forblir sørgelig uinformerte. Dette skjer i en tid hvor forståelse av globale spørsmål er viktigere enn noensinne, sier leder for organisasjonens amerikanske avdeling, Nicolas de Torrente.

De underernærte barna på sykehuset i Kuito i Angola klarte ikke å kjempe seg til plass blant de «hotteste» nyhetssakene i 2002. FOTO: SCANPIX/AP / MARCELO HERNANDEZ

Vil du lese mer om Afghanistan og krigsherrer? Prøv et fritekst-søk på www.bistandsaktuelt.com.

Afrikanske demokratier i med- og n

Flere flerpartivalg, men langt igjen til virkelig folkedemokrati

I Kenya har Daniel arap Moi håndplukkede etterfølger fått stryk av folkeopinionen. I Madagaskar førte masse-demonstrasjoner til nyvalg og seier for opposisjonen over en korrumpert president. Flere afrikanske land avholdt flerpartivalg i 2002. Er det en ny vår på gang i Afrika?

• GUNNAR KOPPERUD

«Afrika er i ferd med å bli mer demokratisk – i motsetning til hva de fleste utenforstående tror. For 15 år siden var det de færreste afrikanske land som avholdt ordentlige valg, nå gjør nesten alle det,» skriver innflytelsesrike The Economist.

Har det britiske tidsskriftet rett? spør vi tre norske Afrika-kjennere.

Flere flerpartistater. – Hvis du med demokrati mener valg og flerpartistater, er det helt klart blitt mer av det enn for 15 år siden, sier Axel Borchgrevink ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI).

– Men hvis du ser på innholdet i demokratiet, blir det mer problematisk. Hvis vi med demokrati for eksempel mener at folk har innflytelse på sitt eget liv, ser vi at afrikanske demokratier ikke oppfyller denne målsetningen, mener Borchgrevink.

Proforma demokrati. – Jeg tror det er viktig å skille mellom liberalisering og demokratisering, sier Bård Anders Andreassen ved Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo.

– På liberaliseringssiden har mange afrikanske land fått økt pressfrihet; afrikanske media rapporterer bedre og er mer etterrettelige enn de var for 15 år siden. På demokratiseringssiden er det innført mer ytrings- og organisasjonsfrihet i mange land, spesielt i det sørlige og vestlige Afrika. Men det mangler mye på å utforme en politikk som følger velgernes ønsker, det er mye proforma demokrati, sier Andreassen.

Sharia-lovgivning. – Både ja og nei, noe har gått fram og noe har gått tilbake, sier Inger Ultvedt ved Oslo Governance Center, FNs utviklingsprogram (UNDPs) nye kontor i Norge.

– Noen land har gått inn på deler

Eritreiske flyktninger som vender hjem fra leire i Sudan kan foreløpig ikke vente seg noe demokratisk flerpartistyre. De siste årene har regimet strammet inn.

SCANPIX/REUTERS/MATTHEW GREEN

De folkelige protestene mot vanstyre og valgfusk i Madagaskar førte endelig fram. Kandidaten

DEMOKRATISERING

tema: demokratisering

av flerpartisystemet, og satt igang en demokratiseringsprosess med valg, opplysning, bedre rettssikkerhet, sikring av menneskerettigheter, arbeid for kvinners rettigheter og barns rettigheter. Men andre steder har det gått tilbake, som for eksempel i visse deler av Nigeria, der det er innført sharia-lovgivning som tolkes slik at den strider mot demokratibegrepet, sier Ultvedt.

”

Det er naivt av bistandsgiverne å tro at demokratisering skal skje raskt – demokratisering er et generasjonsprosjekt.

Bård Anders Andreassen, Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo.

Angola og Kenya gir håp. Hvilke eksempler er det på at det går framover?

– De væpnede konfliktene som løses gir også håp om demokrati, sier Borchgrevink, og nevner Angola som ett eksempel.

– De demokratiske institusjonene i afrikanske land er nye og sårbare, de må måles over tid. Det er naivt av giversamfunnet å tro at det skal skje raskt – demokratisering er et generasjonsprosjekt, og det må vi bygge inn i målestokkene våre, svarer Andreassen.

– Kenya, der Moi har trukket seg selv om han fortsatt er aktiv, og folk tør si sin mening, sier Ultvedt.

Tilbakeslag på Afrikas horn. – Og hvilke eksempler har vi på at det går feil vei?

– Eritrea er et veldig trist eksempel, der har det gått motsatt vei av mer demokrati de siste fem-åtte årene, sett i forhold til forhåpningene ved krigens slutt, sier Borchgrevink.

Han mener det finnes flere eksempler på hvordan de som vinner en krig går over fra å styre en krig til å styre et sivil samfunn.

– Problemet er ofte at de da tar med seg krigsmentaliteten sin, og ikke er villig til å slippe fra seg eller i det minste løse på kontrollen. Alle avgjørelser tas sentralt. I Eritrea var det etter hvert noen som forsøkte å starte en kritisk debatt, men de ble slått kraftig ned, sier Borchgrevink.

Han peker på lignende tendenser i Etiopia, der det er forsøkt innført et etnisk selvstyre.

– Dette har imidlertid ikke fungert, men derimot forsterket – og ikke minsket de etniske spenningene. Etiopia har ikke sluppet demokratiet løs, landet har ikke reelle, frie valg – i hvert fall ikke på lokalplan, fortsetter Borchgrevink.

Tragisk i Zimbabwe. De to forskerne og FN-diplomaten trekker alle fram Zimbabwe som ett eksempel på at demokratiet har lidd tilbakeslag.

– Zimbabwe er et afrikansk eksempel på at en regjering som ønsker å kontrollere et valg, kan klare det. Det er dessuten et eksempel på at innføring av flerpartisystem ikke er nok for å sikre demokrati, sier Borchgrevink.

– Etiopia, Uganda og Zimbabwe er de helt åpenbare tilbakeslagene. Men husk at det foregår mye demokratisk eksperimentering i afrikan-

ske land, da sier det seg selv at noe må mislykkes, sier Andreassen.

– Zimbabwe var en flerpartistat, nå er den tragisk. Mosambik gir grunn til bekymring, det er et korrumpert land. Utviklingen i landet er trist, ettersom Mosambik i sin tid var tiltenkt rollen som en nordisk dialogpartner, sier Ultvedt.

Deltakelse viktig. – Gandhi sa i sin tid at for fattige mennesker er gud brød og smør. Hva er demokrati for afrikanere?

– Jeg tror flertallet av folk er oppvakt av daglige ting heller enn av demokrati; staten er for dem noe fjernt, noe de har liten interesse av, sier Borchgrevink og fortsetter:

– Det viktigste afrikanske demokratiet finnes i landsbyene – hvordan utpekes den lokale administrasjonen, og hva slags forhold har medlemmene av denne administrasjonen til lokalbefolkningen? Jeg hører andre si at null-partisystemet i Uganda fungerer bra på lokalplan og at folk får være med å bestemme.

– Demokrati må bety at folk får mulighet til å delta mer, de krever desentralisering, sier Andreassen.

– Han mener det afrikanske målet for demokrati må være det samme målet som alle strir med – å få et åpnere samfunn, med fri flyt av in-

AFRIKANSKE VALG I 2002 OG 2003

I 2003 har blant annet følgende afrikanske sagt at de skal avholde valg:

■ Djibouti, Somaliland, Benin, Komorene, Guinea Bissau, Togo, Liberia, Nigeria, Rwanda, Malawi, Mosambik, Swaziland, Sentralafrikanske republikk, Mauritania og Guinea.

I 2002 avholdt blant andre disse afrikanske landene valg:

■ Gambia, Zimbabwe, Kongo-Brazzaville, Komorene, Tsjad, Mali, Burkina Faso, Sierra Leone, Lesotho, Algerie, Guinea, Kamerun, Marokko, Togo, Madagaskar og Kenya.

KILDE: www.electionworld.org

motvind

Valget gjorde til skamme den internasjonale kynismen som vil ha det til at Afrika er et kontinent der demokratiet langt fra har slått røtter.

The East African Standard.

som hadde størst folkelig støtte ble til slutt valgt.

FOTO: SCANPIX/EPA PHOTO

formasjon, og å kunne gjøre seg nytte av informasjonen.

– Men den største utfordringen for afrikanske demokratier er en sosial omfordeling. Du får ikke demokrati i et land med krig eller dype sosiale konflikter – se på Sentral-Afrika, Sudan, Eritrea/Etiopia, Sierra Leone, sier Andreassen.

Ressurfordeling. – Demokrati er likt samme hvor det er, sier Ultvedt

Hun mener folk trenger en viss levestandard for å kunne nyttiggjøre seg demokrati.

– Demokrati er ressursfordeling, det er å utøve sin rett til å velge ledere, få informasjon, sosiale tjenester og så videre. Det må finnes et incitament for å gå til urnene. For de fattige er demokrati ressursfordeling, og muligheten for å påvirke eget liv. Norge og Sverige fikk i sin tid i gang sosiale prosesser til en rimelig fordeling av ressursene, som kontrast kan vi se hvordan mange afrikanere som kommer seg opp, skor seg – se for eksempel på den sørafrikanske frigjøringsbevegelsen ANC, sier Ultvedt.

Demokrati som modell. – Er det riktig å bruke demokrati som målestokk på Afrika?

– Jeg er åpen for at det går an å være mer opptatt av konsensus enn av flertall i valg. Men samtidig synes jeg vi har utviklet et bra demokrati i vår del av verden. Men det er klart at det finnes andre måter å ordne et samfunn på, og verdenssamfunnet skal være forsiktig med å fortelle andre hvordan det skal være, sier Borchgrevink.

– I Afrika er det en viss skuffelse over flerpartisystemet, og det er en tendens til å være mindre opptatt av akkurat den siden ved demokrati. I den utdannede eliten er det mange som ønsker afrikanske demokrati-modeller. Men foreløpig er det ikke så mye nytt å se i modellene; folk vil ha ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og pressefrihet, de vil ha åpenhet, ansvarlighet og deltakelse. Og de er opptatt av forholdet mellom styringsform og adgang til jord, med respekt for tradisjonelle eidsformer, sier Andreassen.

– Ja, det er riktig å bruke demokrati som målestokk også for Afrika. Demokrati har det samme innhold over hele verden; det rommer økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Veiene til et godt samfunn er ulike, men de har de samme grunnleggende elementene, sier Ultvedt.

Historisk valg i Kenya

• GUNNAR KOPPERUD

«Nå må kenyanere stemme for ledere som kan føre den politikken som må til for å snu den økonomiske nedgangen – en økonomisk nedgang som har redusert flertallet av kenyanere til tiggere,» skrev The East African i en formanende lederartikkel foran valget den 27. desember, og fortsatte:

«Den sikreste måten er å sette prinsipper foran alle andre motiver.»

Presset til å gå. Og slik gikk det. Tidligere president Daniel arap Moi håndplukket etterfølger, Uhuru Kenyatta, ble feid av banen av Mwai Kibakis Regnbuekoalisjon (NARC). Moi selv ble pepet ut av 200.000 mennesker da han kom for å gi fra seg makten ved tiltredelsesseremonien i en park i Nairobi; folk ropte «tyv» og kastet søleklumper etter bilen hans da han flyktet.

Moi gikk fordi han måtte gå. Under den kalde krigen ble det korrupte regimet hans tolerert av vestlige bistandsgivere fordi han var antikommunist. Men etter sammenbruddet i Sovjetunionen var det slutt på toleransen. Moi ble presset til å godta åremålsprinsippet for presidentstillingen, og fikk to nye femårsperioder, punktum.

Samlet opposisjon. Afrikansk og vestlig presse peker på at det historiske ved valget er at Moi nå formelt er ute av bildet, og at landets opposisjon klarte å knuse den håndplukket etterfølgeren hans fordi opposisjonen for én gangs skyld greide å samle seg.

«Mange kenyanere ser nå fram til et klart brudd med tidligere styringspraksis,» skriver Nairobi-avisen The Daily Nation under signaturen Magesha Ngwiri.

«Som nasjon kan vi ikke annet enn gå oppover fra der vi er nå. Listen over feilene til det forrige regimet er lang (...) De verste var den ky-

niske misbruken av etnisitet for å beholde makten, og innføringen av korrupsjon som en del av vår nasjonale kultur.»

Det er anslått at 3.000 mennesker mistet livet da Moi foran til valg på 90-tallet spilte etniske grupper ut mot hverandre for å bli sittende.

Eksempel for nabolandene. The East African Standard påpeker at valget ble avviklet demokratisk og fredelig, og at det derfor gjorde til skamme «den internasjonale kynismen som vil ha det til at Afrika er et kontinent der demokratiet langt fra har slått røtter, og der demokratiske og fredelige valg snarere er unntaket enn regelen.»

Avisen håper det kenyanske valget vil tjene som et eksempel for resten av Afrika, ikke minst nabolandene Uganda og Tanzania, der de sittende presidentene nå er inne i sine siste perioder.

Strålende nytt. I Europa skriver The Economist at Mois avgang er strålende nytt.

«Selv om han langt fra var den verste av Afrikas «kjemper,» ledet han et regime som var korrupt, uduelig og klar til å blåse liv i etniske motsetninger når det trengtes, vel vitende om at det kunne føre til blodbad, som det ofte gjorde. Økonomien brøt ikke sammen under Moi, men gjennomsnittsinntekten til kenyanere sank med en femdel.»

The Guardian skriver at selv om mange i den nye kenyanske regjeringen er de samme politikerne som en gang plyndret landets statskasse, er de fleste politiske observatører likevel optimistiske:

«Kenya hevdes å ha endret sin holdning til kravene fra vestlige bistandsgivere som er lei av korrupsjon. Bistandsgiverne frøs bistanden for fire år siden, nå har Kibaki lovet å få den tint opp igjen med to anti-korrupsjonslover som Moi saboterte.»

Etter 24 år ved makten i Kenya erkjente Daniel arap Moi at regjeringspartiet hadde tapt klart til fordel for opposisjonens kandidat Mwai Kibaki. Bildet er fra innsettelsesseremonien 30. desember 2002.

FOTO: SCANPIX/REUTERS/PATRICK OLUM

Ny politisk vår i Kenya

Den nye regjeringen lover gratis skole og kamp mot korrupsjon

NAIROBI (b-a): – Vi har igjen fri skole for alle. Vår nye regjering vil bekjempe korrupsjonen. Nå er det bra å være borger i Kenya.

• I KENYA:

HALLE JØRN HANSEN

KENYA Slik svarte taxisjåføren Josef på mitt spørsmål om valget. Det samsvarer med de aller fleste kenyaneres syn nå én måned etter valgskredet for regnbuopposisjonsalliansen NARC.

Valgkampen var den mest anstendige Kenya har hatt, og ble gjennomført på en måte som det står respekt av. Når det ble slik skyldes det ikke minst mangfoldet av kirker og frivillige organisasjoner, i tillegg til erfaringene fra to tidligere lite vellykkede valg gjennomføringer.

Denne gangen mobiliserte imidlertid kenyanerne alt det de hadde av menneskelige og tekniske ressurser for å sikre at alt skulle gå rett for seg. Om lag 40.000 frivillige stilte for å sikre akkurat dette, og de lyktes over all forventning. Derfor er det politisk vårstemning i Kenya i dag. Folk flest er lettet og har igjen forventninger til hva framtida kan bringe.

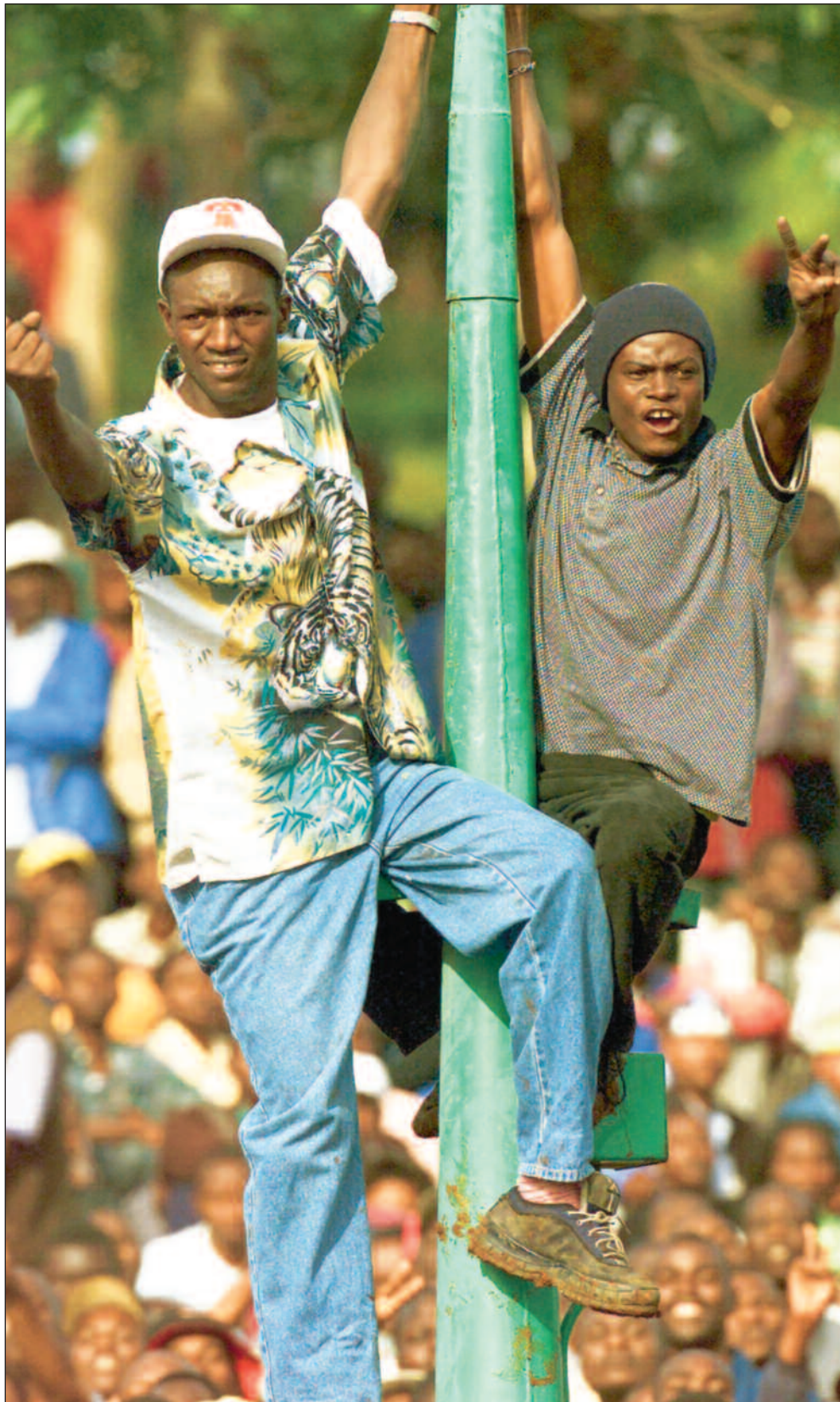
Unnslapp attentater. Den nye presidenten og regjeringssjefen, Mwai Kibaki møtes både med varme og respekt. Alle svarer det samme: Han er anstendig og har stor integritet. Han stoler vi på.

I tillegg er det flere som minner om hans faglige dyktighet. Han har glimrende eksamener i økonomi fra både Makerere-universitetet i Kampala og fra London School of Economics. Kibaki lærte det politiske håndverk i 1960-årene mens det ennå var noe anstendighet i kenyansk politikk. Han forlot den avgåtte president Moi og KANU for 12 år siden fordi han ikke lenger kunne forsvare å være der. Deretter har han kjempet i opposisjon, og de som vet, forteller nå at han har unnsluppet minst fem attentatforsøk fra det gamle regimet.

Følte regimet på kroppen. Regjeringssalliansen NARC er politisk bredspektrert med radikale, liberale og konservative elementer, og regjeringens sammensetning reflekterer dette. Landets uavhengige menneskerettighetskommisjon har i et langt brev til president Kibaki om mange politiske spørsmål, også vurdert regjeringens sammensetning. Kommisjonen konkluderer med at om lag halvparten av regjeringens medlemmer er radikale reformpolitikere.

Mange av dem erfarte under Moi fengsel og landflyktighet, og noen også tortur. Sentrum-høyre delen av regjeringen har det til felles med de øvrige at de vet at Kenya nå desperat trenger et anstendig og godt styre sett, og har lovet å medvirke til det.

Gratis grunnskole. Det store valgloftet til regjeringssalliansen var gratis grunnskole til alle. Særlig fattige foreldre over hele landet tok regjeringen på ordet. Da skolene åpnet igjen etter juleferien, kom det nærmere to millioner flere elever enn det var før jul. Det skapte kaos mange steder, for det var ikke plass til alle. Men etter hvert har situasjonen roet seg. For regjeringen handler. Den har løst en mangeårig kon-

Om lag én million mennesker møtte opp da valgvinger Mwai Kibaki ble innsett som ny president 30. desember i fjor. Dermed er det nesten 40 år lange styret med KANU og tidligere president Daniel arap Moi historie.

FOTO: SCANPIX/REUTERS, ANTONY NJUGUNA

Kenyanerne har enorme forhåpninger til president Mwai Kibaki, som blant annet vil ta fatt i landets store korrupsjonsproblemer.

FOTO: SCANPIX/REUTERS/JUDA NGWENYA

flikt med lærerlaget. Den appellerer nå til lærere som har sluttet for tidlig eller gått til andre yrker om å komme tilbake til skolen. Den lover å bygge flere skoler samt å øke lærerutdanningen, og den ber givere over hele verden om å bidra. Alt dette alene kommer til å koste hundrevis av millioner kroner, og er en utfordring så stor at den alene kan knekke regjeringen om den ikke får mye bistand fra det internasjonale samfunnet.

Omfattende korrupsjon. Korrupsjonen er den andre store utfordringen. Den finnes på alle nivåer, men framfor alt i det som var toppsjiktet i det gamle regime. President Kibaki har selv sagt at landet systematisk er blitt plyndret av den gamle makteliten, som ifølge kenyansk presse ulovlig har plassert titalls milliarder kroner på hemmelige konti i utlandet.

Vanstyret førte til at Kenya fikk stadig mindre bistand selv om landet like fullt har en betydelig utenlandsgjeld. Dette kompenserte regjeringen for ved å selge statsobligasjoner og ved å ta opp kortsiktige, dyre lån i bankene i landet. I tillegg brukte den gamle makteliten statsbankene som om det var deres egen private eiendom.

Alt dette gjør at den nye regjeringen overtar en kjempestor innlands gjeldsbyrde som ingen ennå kjenner den endelige størrelsen på. Men de største bankene har opplyst at de regner med å måtte avskrive om lag to milliarder kroner som de gamle makthaverne personlig skylder.

Ny etikkavdeling. For å bekjempe korrupsjonen er det opprettet et delvis nytt departement med justissaker og grunnlovssaker som ansvarsområde, og med en statsråd som er

en kjent advokat og en sterk kritiker av det gamle regimet. I presidentens kontor er det opprettet en ny avdeling for etikk i statsforvaltningen, med lederen for den kenyanske avdelingen av anti-korrupsjonsorganisasjonen Transparency International som ny sjef. Det nye direktoratet for bekjempelse av korrupsjon er direkte underlagt denne avdelingen.

Daglig offentliggjør nå avisene fakta om hvordan det gamle regime både utviklet korrupsjonsmetoder, og hva de tilegnet seg av penger. Det er svimlende beløp vi leser om, mange titalls milliarder kroner. Men dette er bare begynnelsen. Etter hvert som nye avsløringer gjøres, vil tallene bare stige.

I mellomtiden ryddes det opp. Ulovlige prosjekt-, kjøps- og salgskontrakter mellom kamerater i det gamle regime kanselleres i stort antall. Forleden fikk tre omstridte fylkesmenn som det er harde korrupsjonsanklager mot, sparken mens 28 andre ble omplussert.

Enorme forventninger. Samtidig er forventningene til den nye regjeringen nesten uten grenser. Folk tror den kan utrette alt, og at alt dette kan skje fort. Samtidig vet de nye folkene som nå tar over styre og stell at bakkene er bratte og at mange av reformene vil måtte ta tid.

Helsesektoren har forfalt til det ugjenkjennelige sammenlignet med for 25 år siden. Hiv/aids-epidemien herjer over hele landet, og anslagsvis hver sjettede kenyaner er smittet. Det kreves følgelig enorme menneskelige og finansielle ressurser for å bryte forfallet og deretter begynne gjenoppbyggingen.

Det gamle regime er nede for telling. Den avgåtte presidenten Moi hadde planlagt et fortsatt politisk liv med mye makt, penger og luksus. Han skulle ha en etterlønn så lenge han levde på omkring seks millioner kroner i måneden, men det blir det intet av. Moi har flyttet til sin gamle gård, og der blir han ventelig heretter.

Motkrefter. Men slettes ikke alle de gamle er utslått. Motkreftene finnes. De kritiserer allerede hardt regjeringen for løftebrudd. De aviser korrupsjonsdokumentasjonen. De vil reorganisere KANU og snakker alt om valgseieren i 2007. Det har vært stygge etniske sammenstøt nylig, og det har vært et mord med politiske overtoner som det gamle regime holdes ansvarlig for. Det er i den sammenheng viktig å huske på at Kenya fra uavhengigheten i 1963 og til valget nylig har hatt minst 15 mord på kjente politikere, og krefte som er ansvarlig for alt dette, finnes ennå.

Likevel, en ny regjering, for første gang valgt i frie valg, har nå makten i Kenya. Det finnes en ny generasjon av unge og dyktige folk som etter hvert vil ta over maktposisjonene og som nå høyt sier «aldri mer» om det som har vært. Blant annet er det forslag om en sannhetskommisjon etter mønster fra den vi hadde i Sør-Afrika. Det skjer allerede mye som er bra i Kenya, og nye mer vil skje i månedene og de nærmeste år. Sjansene for at det nye Kenya greier seg, er derfor rimelig gode.

Frilansjournalist Halle Jørn Hansen er tidligere gen.sekr. i Norsk Folkehjelp, informasjonssjef i NORAD og NRK-journalist. Han har bl.a. vært NRKs Afrika-korrespondent.

«Hodeløs u-hjelp»?

Forsker avviser skandale-oppslag om Sør-Afrika-bistand

Norsk bistand til Sør-Afrika er slett ikke så bortkastet som Aftenposten vil ha det til. Men koordineringen bør bli bedre, påpeker forskeren bak bistandsrapporten.

• SILJE BERGGRAV

EVALUERING

En halv milliard kroner «pøst inn i bistand til sørafrikanske organisasjoner», uten kontroll eller styring. Det var Aftenpostens tolkning av en rapport om norsk bistand til Sør-Afrika i årene 1995 til 2001.

Avisen fulgte opp med en lederartikkel om den såkalte «hodeløse u-hjelpen», som ifølge Aftenposten ikke stimulerer «til innsatsvilje, selvdisciplin, vekst og etter hvert velstand, men heller til det motsatte». VG skriver i en leder at «i iveren etter å støtte og vise godvilje overfor det ferske demokrati i landet, har midlene blitt sendt av gårde nærmest uten mål og mening.»

«Ulykksalige» oppslag. Forsker Elling Njål Tjønneland og Pundy Pillay ved Chr. Michelsens Institutt (CMI) står bak rapporten, og Tjønneland kaller avisoppslagene en «ulykksalig sak».

– Vi påpeker i rapporten at svært mye bistand til Sør-Afrika har gått til private organisasjoner. Mye har vært kanalisert gjennom norske organisasjoner. At disse midlene skal ha vært brukt uten mål og mening, har vi aldri sagt. Derimot er ett av ankepunktene i en på mange måter positiv rapport, at koordineringen ikke har vært god nok, og at det har vært lite oversikt over virkningen av denne bistanden. Men de enkelte norske organisasjonene vet hva pengene har gått til – vi har ingen ting å utsette på det regnskapstekniske, presiserer Tjønneland overfor Bistandsaktuelt.

Mye var vellykket. I perioden 1995 til 2001 ble det gitt nesten en milliard kroner i bistand til det unge demokratiet. Nesten halvparten av midlene gikk til private organisasjo-

Sør-Afrika-bistandens direkte effekt for sysselsetting av arbeidsplasser har vært begrenset, mener forskerne. ILLUSTRASJONSFOTO: INGER HELDAL

ner innad i Sør-Afrika. 37 prosent av midlene ble kanalisert hovedsaklig i samarbeid med Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp og Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond (SAIH). Tjønneland presiserer at han betrakter mye av bistanden til Sør-Afrika som vellykket.

– Bedre samordning ville gitt mer effektivitet, men det betyr ikke nødvendigvis at bistanden er dårlig, sier forskeren, som i rapporten også påpeker at landet har påfallende lite korrupsjon.

Klare krav til rapportering. Også Kirkens Nødhjelp slår tilbake mot avisoppslagene.

– Vi vet hva pengene er brukt til og rapporterer hvordan de er brukt. Det fungerer ikke slik at vi gir penger til organisasjoner i Sør-Afrika og sier «vær så god bruk dem». Det er meget klare regler for rapportering, sier generalsekretær Atle Sommerfeldt i Kirkens Nødhjelp til Vårt Land. Organisasjonen gir blant annet omfattende støtte til en lokal samarbeidspartner, SCAT i Capeområdet – et prosjekt som får ros i rapporten. Sommerfeldt mener samordningen mellom de ulike aktørene nok var mangelfull i den før-

Bistand for 500 millioner uten styring

FAKSIMILE: AFTENPOSTEN, 18.01.03

”

Ett av ankepunktene i en på mange måter positiv rapport er at koordineringen ikke har vært god nok.

Elling Njål Tjønneland, forsker ved Chr. Michelsens Institutt.

ste perioden, men at den allerede er blitt bedre.

«Lar seg ikke helt måle». Utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson sier i en kommentar til Aftenposten at hun er enig i kritikken som går på manglende koordinering av bistanden, men at det er grenser for hvor målbar virkningen er.

– Hvordan måler man demokratiutviklingen i et land? Den lar seg ikke helt måle, sier statsråden.

Hun sier at rapporten vil bidra til en omprioritering av bistanden i retning av en mer strategisk bruk av midlene.

– Kanskje bør vi velge ut noen prioriterte oppgaver og ikke spre oss på så mange organisasjoner, sier Frafjord Johnson.

CMI-rapporten viser at den norske bistanden spilte en viktig rolle i den vanskelige og kritiske tidlige fasen av det nye sørafrikanske demokratiet. Ifølge Tjønneland har støtten vært mest vellykket på felt der Norge har særlig relevant kompetanse, som i fiskeri- og energisektoren.

Den norske støtten til direkte utviklingsprosjekter som fattigdomsreduksjon og skaping av arbeidsplasser har derimot møtt større utfordringer og hatt mindre virkning. Rapporten viser også at den norske bistanden har bidratt til å forsterke politiske bånd og til å knytte tette kontakter mellom et bredt spekter av organisasjoner og institusjoner i Norge og Sør-Afrika.

Utløper i 2004. Gjennomgangen peker på at mye har skjedd innenfor samarbeid mellom norske og sørafrikanske institusjoner. Men mens det politiske samarbeidet anses for å være sterkt og solid, er det begrenset i den private og handelssektoren.

Dagens bistandsavtale med Sør-Afrika utløper i 2004. Rapporten anbefaler at et videre samarbeid bør ha større fokus på Sør-Afrikas rolle i regionen. Den trekker også fram demokratiutvikling og konfliktreduksjon som viktige framtidige innsatsområder.

– Et viktig punkt i rapporten er spørsmålet om hvordan overgangsbistanden vil organiseres når dagens avtale utløper. I hvilken grad vil denne bistanden være tilpasset organisasjonenes behov slik at de etter hvert kan klare seg selv? Hvordan kan Norge, som en så viktig aktør i Sør-Afrika, bistå myndigheter og organisasjoner i en slik overgangsfase, spør Tjønneland.

Zambias tidligere finansminister tiltalt for korrupsjon

• SILJE BERGGRAV

ZAMBIA

Den tidligere finans- og utenriksministeren i Zambia, Katele Kalumba, er pågrepet og stilt for retten, mistenkt for plyndring av landets statskasse.

Kalumba erklærte seg i retten ikke skyldig, skriver Zambia News Agency. Han ble pågrepet i Chiengi ved grensa mot nabolandet Kongo 14. januar. Blant tiltalepunktene er underslag av rundt 53 milliarder kwacha (ca. 77 millioner kroner) og for å ha hjulpet en tidligere etterretningssjef med tyveri av flere biler, båter og motorsykler.

Det er også tatt ut tiltale for underslag av offentlige midler mot tidligere minister for offentlig arbeid og innkjøp Golden Mandandi og tidligere innenriksminister Peter Machungwa.

Kalumba var finansminister under president Frederick Chiluba, og ble senere utenriksminister. Han trakk seg fra denne posten i juli

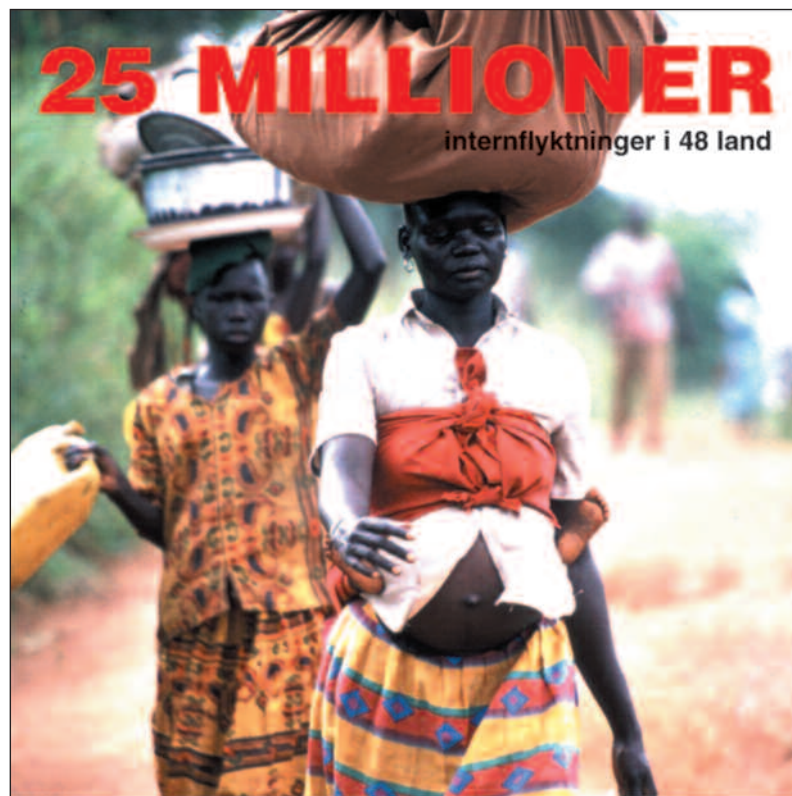
2002, etter å ha blitt anklaget for omfattende korrupsjon. Tre måneder senere gikk Kalumba i dekning, og begrunnet dette med frykt for å bli likvidert av regimet.

Zambias fungerende innenriksminister Ludwig Sondashi avviser at Kalumbas liv er truet, ifølge det afrikanske nyhetsbyrået PANA.

– Vi kan ikke drepe ham. Om det er sant at han overførte penger til utlandet, er vi bare interessert i at han skal hente disse pengene tilbake, sa Sondashi.

Politiet i Zambia skal ha tatt beslag i noen av de antatt stjålne båtene og bilene, samt i kontanter som er funnet hos Kalumba. Han er mistenkt for å ha overført store pengebeløp til utenlandske banker.

Zambia har helt siden 1967 vært et av de største mottakerne av norsk bistand, og er i dag et av Norges hovedsamarbeidsland i Afrika. De siste ti årene har landet mottatt over 2,5 milliarder kroner i norsk bistand.

www.idpproject.org går bak tallene

Databasen er gratis tilgjengelig og gir en grundig oversikt over situasjonen i alle land med et stort antall internflyktninger, samt bakgrunnen for konfliktene.

Andre utgave av Global IDP Survey er nå til salgs.

Boka gir en kortfattet presentasjon av alle landene som dekkes av databasen.

Bestilles på Flykningerådets web: www.nrc.no

Bistandspenger i lønningsposen

Palestina-nødhjelp med konsekvenser både på kort og lang sikt

VESTBREDDEN (b-a):

De hakker, graver, murer og svette. Men arbeiderne i Salfit smiler også. For når dagen er over kan de gå hjem med norske bistandspenger i lommen, nok shekel til å betale for middagen i dag – og kanskje også i morgen. Den akutte situasjonen i de palestinske områdene har tvunget givne til å tenke nytt.

• I DET PALESTINSKE OMRÅDET: BIBIANA DAHLE PIENE

Like nedenfor rådhuset i byen Salfit på Vestbredden er en gruppe mannfolk i full sving med å bygge en mur langs veien. Et stykke bortenfor er enda flere i ferd med å omdanne en olivenlund til en bypark, med både kulturhus og lekeplass for barn. Og lenger oppe i byen begynner et større senter for kvinner å ta form.

Alle prosjektene er en del av såkalte arbeidsintensive tiltak som Norge har gått sammen med Nederland om å finansiere i Salfit. Til sammen skal alle prosjektene koste en halv million dollar, eller nærmere 3,5 millioner kroner.

Folket bestemmer. Prosjektene administreres lokalt av kommunen, og går i korthet ut på å bygge noe til glede for innbyggerne i Salfit med mest mulig manuell arbeidskraft. Hva som skal bygges er det kommunen selv som bestemmer, mens byens innbyggere har vært tatt med på råd, forteller ordfører Shaher Esteih.

– Disse prosjektene blir annerledes enn annen bistand, fordi befolkningen er mye mer direkte involvert. Vi får både arbeidsplasser, og får bygget nyttige ting for fremtiden, fremholder han.

– Hvordan sikrer dere at det er de arbeidsløse som får jobb gjennom prosjektene?

– Vi ba alle uten arbeid om å melde seg. Det kom 550 stykker. Nå fordeler vi jobbene mellom disse.

35 prosent arbeidsløse. De to siste årene har arbeidsløsheten steget til skyhøye 35 prosent i de palestinske områdene (i Gaza er den over 50 prosent). Den akutte situasjonen har tvunget givne til å tenke i nye baner: Stadig flere setter nå igang med arbeidsintensive prosjekter, en bistandsform som ligger nokså langt fra tradisjonell bistand, men som får hjelpen ut direkte i lokalsamfunnene. Og i en kort periode kan støtten holde økonomien til en palestinsk familie et lite stykke unna katastrofepunktet.

Som en dråpe i havet

En fersk rapport om arbeidsintensive tiltak fra Verdensbanken og ILO konkluderer med at tiltakene har bidratt positivt til å bygge opp kapasitet og kompetanse i lokalsamfunnene. Men rapporten viser også til at selv om slike prosjektene sprøyter sårt tiltrengte penger inn i en meget anstrengt økonomi, utgjør dette bare en dråpe i havet i forhold til det som trengs.

Om lag 1,1 milliarder kroner i måneden behøves for å aktivisere

Den akutte situasjonen i de palestinske områdene har tvunget givne til å tenke nytt. I dag går om lag 35 millioner kroner til arbeidsintensive prosjekter, som her fra Salfit på Vestbredden.

FOTO: BIBIANA DAHLE PIENE

Norge var blant de første til å sette i gang slike prosjekter, og samarbeider i dag med Nederland og Sverige

– Allerede på våren i 2000 begynte vi å se på hvordan vi kunne gjøre bistanden mer synlig, og hvordan vi kunne flytte ansvaret for noen av prosjektene ut i distriktene. Da den nye intifadaen brøt ut i september var det meste av rammeverket allerede på plass, forteller ambassaderåd Petter Bauck ved Norges representasjonskontor for Vestbredden og Gaza.

I dag går om lag 35 millioner kroner til slike prosjekter.

– Målet er å få en så høy arbeidsandel som mulig, opplyser Bauck.

Nivået varierer fra prosjekt til prosjekt, avhengig av blant annet andelen av faglært arbeidskraft.

Lav lønn. I Salfit spar Adil Massari (28) og Waheeb Sleemeh (24) sand inn i sementblanderen så svetten siler. Men de klager ikke over det høye arbeidstempoet. For de unge mennene er disse dagene med arbeid et kjærkomment avbrekk fra langsomme dager, og et viktig tilskudd til familieøkonomien. I to år, helt siden den nye intifadaen startet og Israel stengte grensen for palestinske arbeidere, har de gått arbeidsløse. Begge har jobbet i ti dager, og skal få fortsette i 10-15 dager til.

– Det er ikke så lenge, men det er bedre enn ingenting, sier Adil.

alle som er blitt arbeidsløse. Hittil har givne ytt ca. 800 millioner kroner, med andre ord mindre enn én måneds behov. Kvinner har også i liten grad fått jobb gjennom prosjektene, viser rapporten.

– Vi har tatt opp dette som en spesiell utfordring, og flere steder jobber vi nå konkret med hvordan det kan legges til rette for at kvinner deltar i større grad. Men det gjenstår å se hva dette vil resultere i, sier ambassaderåd Petter Bauck.

”

«Her i Palestina er vårt mål å bidra til å bygge opp en levedyktig palestinsk stat. Da må vi bygge videre på den kimen til en stat som allerede er der.

Petter Bauck, ambassaderåd ved det norske representasjonskontoret i Det palestinske området.

– Hva skal dere bruke lønna til?

– Mat! sier Adil og Waheeb i kor.

Men lønningene er ikke så mye å skryte av. 60 shekel om dagen, eller nærmere hundrelappen, får arbeiderne i de arbeidsintensive prosjektene. Det er et godt stykke under normalt lønnsnivå. Dette er gjort bevisst for å hindre konkurranse med det vanlige arbeidsmarkedet.

– Dette kan jo ses som en måte å omgjøre langsiktig bistand til nødhjelp på?

– Dette er klart nødhjelp, men har også flere langsiktige effekter, sier Bauck, og fremholder spesielt hvordan tiltakene bidrar til å danne relasjoner mellom kommunene og statlige forvaltningsnivåer i det spi-

rende palestinske byråkratiet. I tillegg bidrar prosjektene til å styrke forholdet mellom lokaladministrasjonen og befolkningen.

– Dette vil være verdifullt på lang sikt, og bidrar til å utvikle en forståelse av hva det vil si å være en stat.

Et sentralt poeng fra norsk side er å basere seg på de etablerte aktørene i den palestinske administrasjonen, og gjøre disse ansvarlige for gjennomføringen av prosjektene. Alternativet, som flere givere velger, er å kanalisere pengene gjennom UNDP, Verdensbanken og ulike ikke-statlige organisasjoner.

– Dette svekker kommunenes ansvar, påpeker Petter Bauck.

– Tenker langsiktig i alt vi gjør

• BIBIANA DAHLE PIENE

– Dersom vårt langsiktige mål med bistanden er å bidra til å bygge opp levedyktige, demokratiske stater, så må vi trekke myndighetene med i alt som foregår, sier ambassaderåd Petter Bauck ved det norske representasjonskontoret i Det palestinske området.

I Palestina skiller Norge seg fra de fleste andre giverlandene ved å kanalisere stadig mer av bistanden gjennom finansdepartementet. I dag går om lag 50 av 90 millioner bistandskroner denne veien.

– Tidligere gjorde vi som alle andre: Vi ga pengene direkte til den partneren som stod for gjennomføringen av prosjektene. Rollen til finansdepartementet var nokså perifer, forteller Bauck.

Han forteller imidlertid at stadig flere har begynt å interessere seg for hvordan Norge jobber, og at det blant annet er blitt etablert et samarbeid med Sverige og Nederland.

Mer i førersetet. Et sterkt ønske fra de palestinske selvstyremyndighetene om å komme mer i førersetet når det gjelder bistanden har derfor ført til en bevisst omlegging av den norske bistanden de siste to årene.

Målet er at hele den bilaterale bistanden etter hvert skal gå gjennom Finansdepartementet, før de finner veien ut til ulike prosjekter og programmer. Det gir myndighetene en helt annen mulighet til å prioritere, prosjektere og administrere ressursene.

– Poenget er at selve måten vi jobber på kan være avgjørende for i hvilken grad vi beveger oss mot de langsiktige målene. Her i Palestina er vårt mål å bidra til å bygge opp en levedyktig palestinsk stat. Da må vi bygge videre på den kimen til en stat som allerede er der, understreker Bauck.

Prøvestein. De arbeidsintensive prosjektene ble selve prøvesteinen i den nye tenkningen.

– I starten ble vi møtt av protester, især fra kommunalt hold der man tvilte på om pengene ville komme frem. Men tvilen ble gjort til skamme, forteller Bauck.

– Resultatet har vært at i tillegg til å finansiere arbeidsplasser, har prosjektet utvidet seg til å omfatte og styrke relasjonene mellom de ulike nivåene i forvaltningen. Det har bidratt til å utvikle samarbeidet, fastslår han.

Tøffe tak om Sri Lanka-fred

Uenighet om tilbakevending av flyktninger og avvæpning

NAKHOM PATHOM (b-a): Fredsforhandlingene mellom Sri Lankas regjering og opprørsbevegelsen Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) møtte vanskeligheter i Thailand.

• I THAILAND:
TORGEIR NORLING

SRI LANKA

Fjerde runde av Sri Lankas fredsforhandlinger ble preget av de første åpne motsetningene mellom partene siden de historiske samtalenene begynte.

- Det kunne blitt alvorlig, sier statssekretær Vidar Helgesen, men legger til:

- Selv om det var et viktig tema det ikke ble enighet om, har partene slått fast at uenigheten på dette punktet ikke skal forhindre fredsprosessen i å gå videre.

Omstridte sikkerhetssoner. Problemet kjerner var de omstridte høysikkerhetssonene som Sri Lankas væpnede styrker har opprettet utenfor mange av sine militærbaser. Høysikkerhetssonene er opprettet hovedsakelig på Jaffna halvøya og menneskene fordrevet fra disse områdene tilhører hovedsakelig den tamilske befolkningen. Som en følge av fredsprosessen ønsker nå titusener av disse å vende tilbake til sine hjem og eiendommer.

Det har lenge vært klart at dette ville bli et sensitivt tema, fordi spørsmålet berører den militære balansen mellom partene.

I forkant av forhandlingsrunden

Fredsforhandlingene mellom Sri Lankas regjering og opprørsbevegelsen støter på vanskeligheter både i og utenfor forhandlingslokalene. I Colombo demonstrerte medlemmer av Sri Lankas marxistiske parti mot Norges rolle i prosessen.

FOTO: SCANPIX/AP, GEMUNU AMARASINGHE

krevde hæren på Sri Lanka at LTTE måtte la seg avvæpne før de kunne akseptere at flyktningene vendte tilbake. Dette kravet falt i dårlig jord hos LTTE, som hevdet at hæren motarbeidet fredsprosessen. Tamiltigrerne gjorde det også klart at det ikke kom på tale å diskutere spør-

målet om avvæpning før det forelå en endelig løsning på konflikten, og trakk seg videre fra komiteen «nedtrapping og normalisering», en felles komité for sikkerhetsspørsmål som ble opprettet av partene under den aller første forhandlingsrunden.

Kompromiss. Det ble ikke enighet under forhandlingene om å gjenoppta arbeidet i denne komiteen. Partene unngikk imidlertid en krise ved å vedta en handlingsplan som i første omgang tar sikte på å repatriere flyktninger utenfor høysikkerhetssonene. Sri Lankas regjering har videre forpliktet seg til å legge forholdene til rette for repatriering innenfor sikkerhetssonene, så snart det er klarlagt hvordan dette kan gjøres uten at deres militære posisjon svekkes.

- Selve hovedspørsmålet som dreier seg om hjemvending av flyktninger løser de ved handlingsplanen som de har vedtatt. De aller fleste flyktninger og internt fordrevne skal jo vende hjem til områder utenfor høysikkerhetsområdene, sier Vidar Helgesen.

LTTEs forhandlingsleder Anton Balasingham gir også inntrykk av å være tilfreds med kompromissløsningen.

- Jeg tror vi er fornøyd med beslutningen, men vi vil vente og se om hæren samarbeider eller ikke. Vi er ikke helt sikre, sier han.

Fremgang. Motsetningene forhindret heller ikke fremgang på andre områder. Partene kom et godt steg videre i planene for gjenoppbygging av de krigsherjede områdene og ble enige om å la Verdensbanken forvalte innsamlende midler til den omfattende utviklingsprosessen.

Det ble også enighet om å gjøre menneskerettighetsspørsmål til et hovedtema under neste forhandlingsrunde som finner sted i Europa.

Nepalsk-norsk selskap overtar statlige kraftverk

KATMANDU/RISØR (b-a): Etter over fire år med forsinkelser vant selskapet Interkraft Nepal AS Norway (INASN) til slutt anbudet om å kjøpe 75 prosent av aksjene i det statlige Butwal Power Company (BPC) i Nepal. Sistnevnte selskap ble i sin tid igangsatt av Den Norske Tibetmisjonen, med misjonær og vannkraftingeniør Odd Hoftun i spissen.

• NAVIN SINGH KHADKA
OG ANNE KATHRINE TVEIDE

- BPC ble bygd opp i samarbeid med den nepalske staten og en sammenlutning av misjonsorganisasjoner - United Mission to Nepal (UMN), hvor NORAD har bidratt med finansiering. For om lag seks år siden overtok imidlertid den nepalske staten selskapet. BPC ble siden lagt ut for salg i en internasjonal anbudsrunde. Etter en trøblete prosess med hele tre budrunder kunne det nepalske finansdepartementet tidligere denne måneden overlevere aksjene til en verdi av 12 millioner dollar til INASN - som er en sammenlutning bestående av norske Interkraft og sju nepalske selskaper.

Teknisk samarbeid. Pengene til aksjeopkjøpet er stort sett hentet fra privat hold i Nepal. Men disse lokale

Partner-skapet mellom norsk fagkompetanse og nepalske eierinteresser har et stort potensial.

Odd Hoftun, misjonær og vannkraftingeniør.

investorene hadde ikke kompetansen som skal til for å drive et kraftverk. For å sikre at eierne satt med nødvendig kompetanse, ble norske kraftselskap derfor hentet inn som partnere.

- Tilbudet vakte interesse innen Interkraft-gruppen av fem kraftselskap på Sørlandet. Men det er fire år siden nå. Mye er skjedd i den norske kraftbransjen siden den gang. De opprinnelige aktørene har gått inn i nye allianser og selskaper, og investeringslysten er forsvunnet, forteller Odd Hoftun.

Man holdt likevel fast på konseptet om et teknisk samarbeid basert på en avtale mellom Agder Energi og investorselskapet som beholdt navnet Interkraft Nepal. Selskapet vil fungere som bindeledd mellom Norge og Nepal.

- Dette partnerskapet mellom norsk fagkompetanse og nepalske eierinteresser synes jeg er veldig fint, med stort potensial for framtidig samarbeid innen en sektor hvor Norge har mye å tilby og hvor Nepal har et stort behov for bistand for å kunne utnytte sitt store vannkraftpotensial, sier Hoftun.

Venter på reparasjon. Selv om INASN nå sitter med aksjemajoriteten, vil ikke selskapet ha mulighet til å drive kraftverket - som har en produksjonskapasitet på 14 megawatt - for fullt med det første. Årsaken er at kraftstasjonen Jhimruk, som har en kapasitet på 12 megawatt, fremdeles er betydelig ødelagt etter at

maoistgeriljaen i fjor angrep kraftstasjonen. Det andre kraftverket - det fem megawatt store Aandikhola - fikk også betydelige skader etter å ha blitt angrepet av maoistopprørerne i fjor. Denne stasjonen ble imidlertid reparert i løpet av noen uker. Jhimruk-kraftverket vil det imidlertid ta minst 15 måneder å få satt i stand, ifølge de nepalske partnerne i INASN.

Viktig signal. Norske myndigheter er imidlertid blitt enige om å bevilge omkring 2,5 millioner dollar for

å få reparert kraftverket. Pengene, som opprinnelig var tiltenkt nepalske myndigheter, vil INASN nå bruke til reparasjonskostnader.

- Selv om det vil ta tid før vi kan begynne forretninger, har den suksessfulle privatiseringen av BPC sendt de riktige signalene til andre som ønsker å investere i Nepal, sier Gyanendra Pradhan, en av partnerne i selskapet.

Navin Singh Khadka er redaktør i avisen Space Times Today i Katmandu. Anne Kathrine Tveide jobber for Sørvis Kommunikasjon.

Nepal, som regnes som ett av verdens fattigste land, har stort potensial for vannkraftproduksjon. Norge bidrar derfor både med teknisk kompetanse og økonomisk støtte for å bygge ut kraftproduksjonen.

FOTO: OLE BERNT FRØSHAUG

En indonesisk «patriot»

– Jeg har alltid prøvd å gjøre det beste for folk, sier morddømt militsleder

JAKARTA (b-a): I desember ble den timoresiske militslederen Eurico Guterres dømt til ti års fengsel for forbrytelser mot menneskeheten. Men foreløpig vandrer han fritt rundt i Jakartas gater. – Alle vet jeg er skyldig, sier han til Bistandsaktuelt.

• I INDONESIA:
TORGEIR NORLING

ØST-TIMOR

Vi møter den beryktede militslederen Eurico Guterres ved hans kontor i utkanten av Jakarta. Siden han medvirket til folkemordet i Øst-Timor har han etablert seg på nytt i Indonesias hovedstad. Han er nå en aktiv politiker i president Megawatis politiske parti og lanserte nylig sin selvbiografi.

– Problemet var at befolkningen ville løsrive seg fra Indonesia. Det var utenfor min rekkevidde. Jeg kan ikke holdes ansvarlig for folkets valg, begynner han nesten unnskylpende.

Dømt. Rett skal være rett. Er det en ting Eurico Guterres ikke kan lastes for er det at hele 78,5 prosent av Øst-Timors befolkning valgte selvstendighet under folkeavstemningen i august 1999. Tvert imot, Guterres fulgte trofast ordrene fra sine overordnede i det indonesiske militæret, og gjorde ved hjelp av vold og trusler sitt beste for å skremme befolkningen fra å stemme for løsrivelse fra Indonesia. I prosessen gjorde han seg så opplagt skyldig i grove brudd på menneskerettighetene, at selv ikke Indonesias gjennomkorruperte og manipulerte rettsvesen

ØST-TIMOR-BISTAND

- Øst-Timor har de siste to årene mottatt om lag 50 millioner kroner i årlig norsk bistand, blant annet til tiltak innenfor fred, menneskerettigheter og demokrati.
- Et tilsvarende beløp er planlagt brukt også i 2003.
- Rettsoppgjøret etter folkemordet er blant de tiltakene som har mottatt norsk støtte i tidligere år.

Ofrene etter volden venter fortsatt på rettferdighet. Bare noen ytterst få overgripere er dømt.

FOTO: TORGEIR NORLING

fant det mulig å frikjenne han.

I desember i fjor ble han dømt til ti års fengsel for forbrytelser mot menneskeheten ved en spesialoppnevnt domstol for Øst-Timor i Jakarta. Dommen ble likevel ikke sett på som mer alvorlig enn at Guterres umiddelbart ble løslatt i påvente av sin anke. En prosess som i Indonesia kan ta flere år.

Skyldig. Guterres er ikke uvillig til å innrømme ansvar for overgrepene i Øst-Timor. Han hevder imidlertid at alle involverte parter må ta sin del av skylden. Dette betyr i følge han selv at både den tidligere kolonimakten Portugal, FN, Indonesia og ikke minst president Xanana Gusmao og motstandsbevegelsen i Øst-Timor må på tiltalebenken. På spørsmål om hvordan han vurderer sin egen delaktighet svarer han:

– La oss ikke gjøre det komplisert, Xanana drepte mennesker, jeg drepte mennesker. Om jeg ved en rettferdig domstol ble spurt om jeg var ansvarlig? Ja, jeg var ansvarlig, men hvem var ansvarlig for invasjonen i 1975? og hvem for massakren av sivile i 1959? spør han retorisk.

Skiftet side. Historien om Eurico Guterres handler ikke bare om en brautende bølge som gjorde karriere på å svikte og drepe sitt eget folk.

”

Det er ikke rettferdig at jeg må sone ti år, når ledende politi og militære som var ansvarlige for volden blir frikjent.

Eurico Guterres, militsleder.

Den handler vel så mye om den harde virkeligheten under Indonesias okkupasjon av Øst-Timor. På 1980-tallet ble Guterres faktisk betraktet som en svært lovende studentleder for uavhengighetssaken. Det var før han ble arrestert i 1987, angivelig for å ha planlagt et attentat mot Indonesias daværende diktator Suharto. Da han ble satt fri åtte måneder senere, hadde han endret sin oppfatning av okkupasjonsmakten.

– Jeg ble overbevist om at integrasjon med Indonesia var det beste for Øst-Timor, sier han.

Guterres sluttet seg deretter til den fryktede paramilitære enheten Gada Paksi, en avdeling øst-timoresiske soldater, som ofte gjorde det skitne arbeidet for okkupasjonsstyrkene. Noen prominent skikkelse ble han imidlertid aldri for Indonesias president Habibie i 1999 ga etter for internasjonalt press, og lot Øst-Timor velge sin egen fremtid under en FN-arrangert folkeavstemning.

Fulgte ordre. Med flere hundre FN observatører og journalister på vei til Øst-Timor, fikk de indonesiske styrkene plutselig et sterkt behov for å distansere seg fra overgrepene og skape et scenario hvor det var øst-timoresiske befolkningen som slåss seg imellom. Lokale militsgrupper ble opprettet, trent og væpnet over

hele landet.

Guterres fikk kommandoen over en av de mest fryktede, Dili-baserte Aitarak. Han viste seg å være perfekt for rollen. Ikke bare hadde han visse lederegenskaper – han hadde også en unik evne til å skape bråk og kaos rundt sin egen person. For mens okkupasjonsstyrkene i løpet av 24 år hadde lært å skjule sine overgrep, var Guterres mindre forsiktig. Som da han 17. april 1999 lot seg filme av vestlig media, mens han ga sine tilhengere ordre om å drepe støttespillere for uavhengighetssaken. Hans menn fulgte ordren og drepte minst 12 mennesker den dagen.

Syndebukk. Det var ventet at Guterres ville få en forholdsvis streng straff ved den indonesiske domstolen. Om de indonesiske generalene som ga ordrene og orkestrerte folkemordet noen gang vil få sin straff, er et annet spørsmål. Så langt har 11 av totalt 18 tiltalte ved domstolen blitt frikjent. Ved siden av Guterres, er bare Øst-Timors tidligere guvernør og en indonesisk offiser dømt til lavere fengselsstraffer.

Antatte hovedmenn som general Wiranto, tidligere sjef for Indonesias væpnede styrker, er ikke en gang på tiltalebenken. Alle bevis for organisert statsterrorisme fra Indonesias side har systematisk blitt ignorert av påtalemyndigheten.

Observatører nøler ikke med å kalle hele rettsprosessen en fullstendig hvitvask av Indonesias handlinger i Øst-Timor. Eurico Guterres er heller ikke særlig begeistret over utviklingen:

– Det er ikke rettferdig at jeg må sone ti år, når ledende politi og militære som var ansvarlige for volden blir frikjent, sier han.

Feil hest. Intervjuet går mot slutten. Guterres må videre til et politisk møte, og vi presser inn et siste spørsmål:

– Du har blitt fengslet, torturert og nå dømt av den samme makten som du fortsatt forsvaret. Har du ikke satset på feil hest her i livet?

– Det er mitt spørsmål også, svarer han og sukker tungt. – Og jeg som alltid har prøvd å gjøre det beste for folk rundt meg.

Torgeir Norling er norsk frilansjournalist med base i Bangkok.

– Store manglar i rettssystemet, seier norsk sjefetterforsker

• NORALV PEDERSEN

AUST-TIMOR

DILI (b-a): Tusenvis av offer etter den 24 år lange indonesiske okkupasjonen av Aust-Timor krev rettferd, men truleg vert dei aller fleste av dei skuldige i folkemorda i Aust-Timor aldri dømd.

Tårene renn frå dei rolege augo til Cristina Guimaraes. Ho har nettopp fortalt si grufulle historie til forsonings- og sanningskommisjonen i Aust-Timor.

– I august 1983 tok indonesiske spesialstyrkar meg til fange fordi Xanana (dåverande geriljaleiar Jose Alexandre «Xanana» Gusmão, noverande president, red. merk.) hadde budd hjå oss. Soldatane kledde meg naken, batt begge hendene og byrja brenna meg med sigarettar, slå hovudet med geværkolbar og stikka bajonettar i låra mine. Eg fekk beskjed om å stilla meg ved eit hol i jorda. Eg trudde eg skulle verta gravlagd le-

vande den dagen og byrja å be.

Slått med kolben. Guimaraes fortel med høg, klår røyst.

– Men kommandanten treiv hendene mine og slo meg i panna med kolben, før han spurde endå ein gong om eg var med i motstands-rørsla. Eg svara nei. Etter nok eit slag vart eg lauslaten. Då eg kom heim, fekk eg beskjed om at dei indonesiske soldatane hadde drepe mannen min i mellomtida.

I 1991 vart Guimaraes fengsla på nytt. Ho bar då eit barn i magen.

– Soldatane kledde meg naken og slo og sparka magen og andletet mitt i fem dagar.

Rettsoppgjør i sniglefart. Guimaraes vert stille. Ho må setja seg ned mellom fem andre timoresarar som også har fortalt sine historier til kommisjonen i dag.

Siri Frigaard, leiar for etterforsknings-enheten SCIU.

Cristina Guimaraes er berre ei av mange tusen timoresarar som kan fortelje om tortur, valdtektar og drap på familie. Allereie i 1991 reknar Raudekrossen med at minst 200.000 timoresiarar, ein tredel av den opphavlege folkesetnaden, hadde vorte drept eller hadde døydd som ei følge av den 24 år lange indonesiske okkupasjonen.

No har Guimaraes og dei andre offera det same kravet: Rettferd. Det vil dei truleg aldri få oppleve. For rettsoppgjøret etter folkemorda i Aust-Timor rører seg med sniglefart.

Vanskeleg FN-mandat. FN oppnemnde for to år sidan Serious Crimes Investigation Unit (SCIU) som har ansvaret for rettsoppgjøret for alle brotsverka som skjedde frå den indonesiske invasjonen i 1975 til FN-styrkane tok kontroll over øya i oktober 1999. Tryggingrådet gav SCIU

eit særns vanskeleg mandat: Før avdelinga skal avslutta arbeidet sitt i juli neste år har ho meir enn nok med å koma gjennom halvparten av dei brotsverka som skjedde berre i løpet av 1999, då mellom 2000 og 5000 timoresarar vart drept av pro-indonesiske militssoldatar. Mange spør seg kva som kjem til å skje med brotsverka gjort i perioden 1975-1999.

– Truleg ingenting, svarer Siri Frigaard, assisterande riksadvokat i Aust-Timor og sjef for SCIU.

– Aust-Timor manglar kapasitet og ekspertise i rettssystemet. Sjølv om SCIU driv omfattande opplæring, kjem det til å krevje mange års oppfølging. Aust-Timor treng framleis internasjonal hjelp, men styresmaktene i Aust-Timor bør også ta eit større ansvar for dette rettsoppgjøret, seier Frigaard.

Dhakas dødsfiender

Kamp mellom politiske rivalinner nærer opp under uroen i Bangladesh

DHAKA (b-a): Militæret preger gatebildet i byer og landsbyer i Bangladesh, i et land der bombeaksjoner er blitt dagligdags. Opposisjonspolitikere fengsles og beskyldninger om maktmisbruk og forræderi hagler mellom landets to store partier. I sentrum står to sterke, kvinnelige partiledere preget av gjensidig hat.

• I BANGLADESH:
ELLEN HOFVANG

BANGLADESH

- Konfrontasjonspolitikken mellom de to lederne og de to partiene blir stadig verre, mener professor Rehman Sobhan. Den anerkjente økonomen leder tenketanken Center for Policy Dialogue i Dhaka, og har hatt en rekke offentlige verv.

- De to partiene har skiftes om å regjere Bangladesh siden innføringen av demokrati i 1990. Makten har gjort dem arrogante. Det partiet som sitter i posisjon forfølger opposisjonen og utnytter politiet og påtalemakten for å få politiske motstandere fengslet, sier han.

Ingen terrorister. Allerede før det smalt var stemning spent. Siden midten av oktober har fullt bevæpnede soldater vært godt synlig, utplassert i landets byer og landsbyer for å få bukt med en akselererende kriminalitet. Da bombene eksploderte i tre kinoer i byen Mymensingh nord for Dhaka i desember, ble militæret satt i alarmberedskap. Spekulasjoner om at muslimske fundamentalister sto bak eksplosjonene, kanskje i ledtog med Al Qaidanettverket, nådde umiddelbart avisforsidene.

Sheik Hasina og hennes Awami League beskyldte regjeringen for å støtte opp under terror og fundamentalisme, og viste til alliansen mellom BNP og islamistpartiet Jamaat-e-Islami. Statsminister Khaleda Zia avviste hardnakket at det fantes en eneste person med kontakter til Al Qaida i Bangladesh.

KONFLIKTENS MØDRE

■ Sheikh Hasina er datter av landsfaderen og helten fra frigjøringskrigen mot Pakistan i 1971, Sheikh Mujibur Rahman som ble henrettet i et militærkupp i 1975. Etter valget i 1996 fikk Sheikh Hasinas parti Awami League makten. Men i 2001 hadde folket fått nok og hun tapte valget. Derfor er hun og partiet i opposisjon, men opposisjonen velger å boikotte arbeidet i parlamentet.

■ Khaleda Zia er enken etter en annen av heltene fra frigjøringskrigen og senere president, Ziaur Rahman. President Zia ble drept under et kuppforsøk i 1981. Valget i 1991 ble vunnet av Bangladesh Nationalist Party (BNP), under ledelse av Khaleda Zia. BNP vant på nytt tilbake makten under valget i 2001 i allianse med flere små partier, blant annet det islamistiske Jamaat-e-Islam.

Den dype personlige konflikten mellom statsminister Khaleda Zia (i grønt) og Awami League-partiets leder Sheikh Hasina er en ulykke for landets utvikling, mener politiske observatører.

FOTO: SCANPIX/AP/EPA

Slo til mot opposisjon. Reportasjene om voksende islamsk fundamentalisme i Bangladesh har hun konsekvent avfeid som ondsinnet utenlandsk propaganda. Resolutt slo politiet til mot regjeringspartiets politiske motstandere.

Flere Awami League-representanter ble fengslet og beskyldt for å stå bak bombeaksjonen, som tok 19 menneskeliv. Formålet skulle være å skape problemer for regjeringspartiet. Flere av arrestasjonene er kjent ulovlige av høyere rettsinstanser, men fordi det stadig produseres nye anklager sitter blant andre en tidligere minister og nå rådgiver for Sheik Hasina fortsatt fengslet.

Historisk hat. Rehman Sobhan mener det ikke er noen grunnleggende uenighet mellom de to partiene som har skapt de motsetningene som nå i stor grad lammer det politiske systemet i Bangladesh. I de fleste saker av betydning står de for den samme politikken. Det er snarere historiske og personlige motsetninger mellom de to klanene til Khaleda Zia og Sheikh Hasina som ligger under.

Mahfuz Anam, redaktør for Daily Star, en av Bangladesh engelskspråklige aviser og en frittalende kommentator i samfunnsdebatten, deler Sobhans syn:

- På den ene siden har vi en arrogant regjering. På den andre siden

BISTAND

■ De siste årene har andelen av Bangladesh' budsjett som dekkes av bistandsmidler gått ned. Landet finansierer selv om lag 40 prosent av utviklingsbudsjettet.

■ Bangladesh er et av Norges hovedsamarbeidsland, og Norge har gitt bistand siden uavhengigheten fra Pakistan i 1971. I dag er bistanden konsentrert om utdanning, produktiv sektor og demokrati og menneskerettigheter.

■ Norsk bistand til Bangladesh er gradvis redusert gjennom de siste årene, og var 2001 på 182 millioner kroner.

”

Urovekkende mange dør i varetekt. Siden «anti-kriminalitetsskampanjen» startet i oktober er over 40 døde.

Mahfuz Anam, redaktør for Daily Star

en uansvarlig opposisjon. Ved et regjeringsskifte bytter de to partiene bare roller. Partiet som sitter i regjering trakasserer politiske motstandere, men opposisjonen opptrer ikke stort mer demokratisk. De boikotter parlamentet og forsøker jevnlig å lamme landet ved å oppfordre til omfattende streiker - hartals, som Bangladesh har blitt så beryktet for.

Hat og personkonflikt. Anam mener fengslingen av opposisjonspolitikere og beskyldningene om at de setter i verk bombeaksjoner for å svarte regjeringen, er en politikk som vil slå tilbake på maktthaverne selv.

- Dette kan bare forstås i en historisk kontekst: År med rivalisering og hat mellom de to politiske partiene, og spesielt Khaleda Zia og Sheikh Hasina, mener han.

- Det finnes nok enkelte politiske saker som skiller de to partiene. Men først og fremst handler dette om hat og personkonflikt mellom de to lederne. I tillegg finnes det i begge partier sterke grupper som lever og næres av konflikten, og ville miste sine posisjoner dersom det kom til forsoning og konstruktivt samarbeid.

Politiske banditter. Den siste tidens fengsling av opposisjonspolitikere er ikke noe enkeltstående eksempel. Lov og orden er det feltet der det er aller tydeligst hvordan partiene misbruker statsapparatet, ifølge Rehman Sobhan.

Politikere griper stadig inn i arbeidet til politiet, og stanser rettsforfølgelse av partifolk som er involvert i kriminell aktivitet. Der det er mulig bruker de politi og rettsvesen til å fengsle og trakassere politiske motstandere. Dette skjer på alle nivåer i partiorganisasjonene, og er metoder som benyttes av begge partier.

Misbruket av ordensmakten har også bidratt å befeste en kultur der kriminelle bander benyttes for å skaffe politisk makt. I mange valgkretser benyttes vold og trusler for å sikre makt, hevder Sobhan, som mener dette også går utover mulighetene for investeringer. Voldelige bander forlanger penger av alt fra fatti-

ge bønder til forretninger og bedrifter, og koblingene til politiske miljøer har gjort at de har fått ture fram.

Kriminelle bander. - De kriminelle nettverkene eksisterer fordi politikerne trenger dem, mener Mahfuz Anam.

Han mener at hatet mellom de to politiske lederne og partiene har blitt en besettelse, og de utnytter alle virkemidler, inkludert kriminelle bander. Dermed nyter de kriminelle godt av begge sider i politikken.

- Det er virkelig et dilemma når hæren nå er satt inn for å skape ro og orden og få bukt med kriminaliteten, mener redaktøren. - For oss i den frie pressen er dette vanskelig. Vi skulle jo gjerne sett at problemene ble løst gjennom andre virkemidler, men politiet fungerer for dårlig. Hæren er derimot ikke involvert i korrupsjon og kriminelle nettverk, og har generelt et godt rykte. Det har blitt mindre kriminalitet etter at hæren ble satt inn, sier Anam.

Samtidig er han sterkt bekymret over sider ved denne anti-kriminalitetsskampanjen.

- Urovekkende mange dør i varetekt. Siden kampanjen startet 17. oktober er tallet nå kommet opp i over 40 døde, sier hun.

Demokratiets muligheter. Grunnleggende reform av politiet og rettsapparatet er helt nødvendig for å sikre et bedre fungerende politisk system i Bangladesh, mener både økonomiprofessoren og redaktøren.

Anam understreker at partiene er nødt til å rydde opp i egne rekker, og mener de bør gå så langt som til å utvise tillitsvalgte som hæren utpeker som involvert i kriminalitet.

Rehman Sobhan har gjennom mange års arbeid forsøkt å legge til rette for dialog og diskusjon mellom de politiske partiene og andre miljøer. Han mener det må etableres en annen form for partistøtte for at man skal komme ut av dagens ødeleggende kultur. Dette krever sterkere press fra det sivile samfunn og langt større åpenhet og innsynsrett enn det politikerne må forholde seg til i dag.

Ellen Hofsvang er norsk frilansjournalist.

For mange fiskere, for lite fisk

Norsk bistand bidro til ressurskrise i havet, mener Kerala-fiskere

SAKTHIKULANGARA (b-a): Grytidlig om morgenen legger flere hundre fiskeskøyter til kaia i Sakthikulangara. Oppkjøperne fra frysebedrifter og eksportselskaper står i kø, og dagens rekefangst går raskt unna. Der de første nordmennene for femti år siden møtte en fattig fiskerlandsby med kanoer, finner vi i dag et av Indias største havneanlegg for trålerflåten.

• I KERALA, INDIA:
TORE LINNÉ ERIKSEN

Men i dag er ikke lenger store båter og moderne utstyr nok. Folk i fiskerieringen strides om mangt, men alle er enige om at det er for mange som kappes om det havet gir. I det siste tiåret har tallet både på fiskere og fartøyer skutt i været i Kerala, mens den totale fangsten ligger på omtrent det samme – om lag 500 000 tonn.

Det har vært mest lønnsomt å tråle etter reker for eksport, men også her ser gullalderen ut til å være på hell. Størrelsen skrumper inn, og mange frykter den dagen da rekene er for små til å lokke japanske forbrukere. Flere fryseanlegg står allerede tomme. Det er tunge tider selv for kakser og store eksportbedrifter som en gang slo seg opp som et resultat av det indisk-norske fiskeriprojektet.

Kampen om ressursene. – Ikke alle som eier båter ved de nye havneanleggene finner det bryet verdt å gå ut til havs, forteller Vincent Naithil. Han omtaler seg selv som et ektefødt barn av den norske bistandsvirksomheten, som han ikke kan lovprise høyt nok. Ikke bare fikk faren en god jobb ved båtbyggeriet, han husker også «søster Sonja» som i vintersesongen sørget for den daglige dosen med Møllers tran til alle skolebarna.

Selv har han på det meste eid ni båter, og var i mange år leder av fiskebåtrederens organisasjon i Kollam-distriktet, som har sin hovedbase i det gamle prosjektområdet. Men nå har han solgt seg ut og frister tilværelsen som fiskeoppkjøper isteden.

– Som fiskebåtreder har du vel følt de sosiale motsetningene på kroppen?

– Det er ingen grunn til å skjule at motsetningsforholdet til tider har vært bittert mellom oss og de som fisker nærmere kysten med mindre båter. Men selv om vi fortsatt utsettes for mye kritikk fra småfiskerne, er det ikke så harde sammenstøt som før. De som organiserte seg på 1980-tallet har tross alt fått gjennomslag for mange av sine krav, og i motsetning til oss kan de

Fartøyene er blitt stadig flere ved havnene i Kerala, men mengden av fisk vokser ikke. Dermed blir det stadig flere som skal dele inntektene.

FOTO: TORE LINNÉ ERIKSEN

kjøpe både bensin og motorer til subsidierte priser. Når de skaffer seg mer effektivt utstyr og store påhengsmotorer, kan de ikke lenger hevde at det bare er vi som bidrar til overfiske, sier Naithil.

Han forteller også at på noen områder har alle langs kysten kjempet sammen for felles interesser. Litt utpå 1990-tallet slo indiske sentralmyndigheter inn på økonomisk liberalisering, og åpnet våre farvann for utenlandske fabrikkskip og industrielt havfiske. Det var en trussel mot alle, uansett båttype.

– Vi lagde en kampanje der både fiskebåtrederne og fiskerforeningene sluttet rekkene, og etter en nasjonal fiskerstreik i 1994 måtte myndighetene i New Delhi stanse tildelingen av nye lisenser. Nå er de fleste utenlandske selskapene ute av bildet, sier Naithil.

Store forskjeller. Det er ikke så mange kilometre fra havneanleggene i det gamle prosjektområdet til fiskerlandsbyer som ser helt annerledes ut. Også på stranda i Thangasery, som ligger litt lenger sør, er det et yrende liv når auksjonen startet ved sekstida. Men her er det verken reketralere eller fiskeeksportører som driver i stor stil. De fleste fiskerne eier båtene sin selv, og de leverer mesteparten av fangsten til lokale markeder. Blant oppkjøperne er mange kvinner, som kjøler fisken ned med knust is og tar føttene eller sykkelen fatt til nærmeste landsby.

Alle vi snakker med i Thangasery, Vaddy eller Pallithottam forteller om store sosiale forskjeller mellom fiskerne i Kollam-distriktet, og ingen er i tvil om at det mest skyldes det indisk-norske prosjektet. Men i likhet med de fleste andre av de over 200 fiskerlandsbyene i Kerala, har det også her vært en teknologisk revolusjon siden 1950- og 60-tallet. Nå er det nesten bare båter med påhengsmotor å se på stranda. Og selv om de har beholdt sitt tradisjonelle utseende, er båtene bygd av langt bedre materialer.

I anledning 50-årsmerkingen for norsk bistand har forfatteren og utviklingsforskeren **Tore Linné Eriksen** besøkt Kerala på oppdrag for Bistandsaktuelt. Dette er annen og siste del av hans artikkelserie. Første del sto i Bistandsaktuelt nr. 10/2002. Se også: www.bistandsaktuelt.com.

reker som selges til utlandet, blir det for lite og for dyr fisk til fattigfolk i Kerala.

– Når vi likevel klammer oss til fisket, er det fordi vi ikke andre alternativer. Hele vår livsform er knyttet til det lokale fiskersamfunnet der vår familie har holdt til i generasjon etter generasjon, sier fagforeningsrepresentanten.

Står sammen. – Ved siden av overgangen til påhengsmotor, hva er de største forskjellene fra femti år tilbake?

– Selv om folk i fiskerlandsbyene fortsatt henger etter det som er blitt vanlig levestandard i Kerala, så er det klart at de fleste har et langt bedre liv. Om ikke alle voksne kan lese og skrive, så går i alle fall barna våre på skole. Vi bor i hus av langt bedre materialer, og det er korte avstander til reint vann. Det er også enkelte velferdsgoder som er spesielt beregnet på fiskerlandsbyer, slik som støtte til å bygge boliger med innlagt strøm.

Han understreker at ikke noe av dette har kommet av seg selv.

– Den aller største forskjellen fra 1950-tallet er at vi nå har organisert oss. Derfor er det også mer selvbevissthet, verdighet og yrkesstolthet blant fiskerne. Hvis det hadde vært tilfellet allerede den gang nordmennene var her, ville de ikke hatt så lett for å herse med småfolk og gi så store fordeler til noen få med store båter. Nå er vi med både i fagforeninger, velferdsorganisasjoner og en statlig støttet samvirkebevegelse som gir gunstige lån.

«Takker» Norge. – De første fagforeningene for oss som driver tradisjonelt fiske startet faktisk her i Kollam, og indirekte får vi vel takke det indisk-norske prosjektet, sier S. James med et glimt i øyet. Det var jo den norske innsatsen som la grunnlaget for den nye klassen av fiskebåtrederne, som med sine mekaniserte båter og reketraling gjorde livet vanskelig for oss andre.

Med utgangspunkt i fiskerlandsbyene i Kollam ble det startet en fis-

Mindre slitsomt. – Alt det nye utstyret gjør fisket mindre slitsomt og mindre farefullt, og det gjør det lettere å nå fram og tilbake til de beste fiskefeltene i løpet av et døgn. I grunnen har vi ikke noe valgt, det er nødvendig å gå lenger til havs når det ikke er så mye fisk igjen nær kysten. Dessuten gjelder det å ha sterk nok motor til å rekke fram til auksjonene starter, ellersom prisene synker raskt, forteller S. James.

I tillegg til å ta sin daglig tårn på sjøen, er han nestleder for Kerala-avdelingen av den radikale fagorganisasjonen National Fishworkers Forum (NFF).

Et alvorlig problem for fiskerne er likevel at antall motoriserte farkoster er altfor stort i forhold til fangstene.

– Selv om vi kommer tilbake med halvfulle garn, er utgiftene til båter, utstyr og bensin omtrent de samme. En påhengsmotor til 10-12 000 kroner må nedbetales over to år, og da er den allerede blitt utslitt, sier han.

Ikke råd til å spise fisk. – Hvordan får dere økonomien til å gå rundt i dårlige tider?

– Det enkle svaret er at mange av oss ikke klarer det. Selv om vi får litt offentlig støtte, er dette så lite at vi må ut på lånemarkedet. Ofte tar private pengeutlånere og mellommenn en rente på 100 prosent eller mer i året, sier James.

Ifølge ham er resultatet at mange ikke har råd til å spise fisk, men må selge hele fangsten for å betjene gjeld og kjøpe billigere ris og bønner. Når det ikke lenger bare er

”

Hadde vi hatt fagforeninger da nordmennene var her, ville de ikke hatt så lett for å herse med småfolk og gi fordelene til noen få med store båter.

S. James, nestleder for fagorganisasjonen National Fishworkers Forum (NFF), Kerala.

FAKTA:

■ Det indisk-norske fiskeriprojektet var en viktig del av Indiahjelpen som ble startet i 1952. Fiskeriprojektet, som etter hvert ble svært omstridt, ble avsluttet i 1972.

■ En hovedkritikk mot prosjektet var at bistanden ikke bidro til å bedre levekårene for de fattigste i befolkningen.

kerfagforening for hele Kerala sist på 1970-tallet. Med den katolske presten Thomas Kocherry i spissen, gikk Kerala-fiskerne så sammen med fiskere fra andre deler av India i National Fishworkers Forum (NFF).

De indiske fiskerorganisasjonene har vunnet flere viktige seire. Blant dem er forbud mot trålere i sommermånedene med monsunregn. Det er heller ikke lov å tråle om natta eller fiske med store fiske-skøyter innenfor 50 meters dyp.

– Nå har vi engasjert oss i spørsmålet om hvordan en gjennomgripende reform for hele fiskerina-

ringen bør se ut. Det viktigste er å begrense adgangen til havet til dem som selv er aktive fiskere, og som hører hjemme i et kystsamfunn. Når det er så lite fisk å dele på, er det ikke plass for handelsfolk eller spekulanter som eier mange båter, sier S. James.

Allerede i 1952 startet India-hjelpen. Å introdusere nye og mer moderne havgående fartøyer til erstatning for små kystbåter ble etter hvert et mål for den norske bistanden til delstaten Kerala.

FOTO: NORAD-ARKIV

– Norge kan ikke løpe fra ansvaret

• **TORE LINNÉ ERIKSEN**
THIRUVANANTHAPURAM (b-a): – Både på godt og vondt er det lett å overdrive betydningen av bistandsvirksomheten. Det er ofte gjort når det gjelder det indisk-norske prosjektet i Kerala, sier fiskeriforsker John Kurien. Men han legger til: Norge kan heller ikke løpe fra sitt historiske medansvar for en politikk som har ført til både overbeskatning og sosiale forskjeller.

Når John Kurien sier sin mening om Kerala-prosjektet og indisk fiskeripolitikk, er det all grunn til å lytte. Som forsker ved Centre for Development Studies i Thiruvananthapuram har han studert både historien og dagens situasjon på nært hold, og er en respektert fagperson som brukes av mange internasjonale organisasjoner. Han har også i en årrekke vært rådgiver for fagforeninger og samvirkeorganisasjoner i Kerala, og er kjent for sin kamp for fattige fiskere og bæredyktige lokalsamfunn.

Dessuten vet han mye også om norsk fiskeriforvaltning gjennom flere studiebesøk. Siden 1997 har han stått i spissen for et samarbeid mellom Kerala og Norges Naturvernforbund, der hensikten er å lære av norske kystfiskeres erfaringer. I disse dager tar han fatt på en større norskfinansiert utredning om hvordan eksportrettet fiske i utviklingsland påvirker den lokale matvaresikkerheten, i regi av Verdens matvareorganisasjon (FAO).

Fra strandfiske til reketraling. – Du har ofte vært en kritisk røst i diskusjonen om det indisk-norske fiskeriprojektet. Hva var det som gikk galt?

– Går vi tilbake til starten i 1952, er det mye pent å si om de opprinnelige målsettingene i de tre landsbyene nord for Kollam by. På programmet sto både forbedringer i det tradisjonelle fisket, mer mat til lokalbefolkningen og økt kontroll over omsetning og salg. Dessverre ble mye av dette skjøvet i bakgrunnen etter hvert, sier Kurien.

Fiskeriforskeren mener at det i ettertid er overraskende at så lite ble gjort for å forbedre metodene for tørking og røyking av fisk for lokale markeder, enda dette var et område med norsk fagkunnskap. Det samme gjelder produksjon av fiskemel som proteintilskudd.

– Planene om å utstyre de tradisjonelle småbåtene og kanoene ble også skrinlagt til slutt, men etter at prosjektet ble avsluttet viste det seg likevel at dette var teknologisk mulig. Men da skjedde det i regi av organisasjoner som var lokalt forankret, og som fiskerne hadde stor tiltro til, sier Kurien.

Han mener at en viktig forklaring er at bistandsvirksomhet ofte vil preges av jakt på suksesshistorier, det vil si noe å vise fram til skattebetalere i hjemlandet.

– Bunntråling etter reker til ek-

sport var noe de norske fagfolkene behersket bedre enn sardinfiske nær strendene. Et slikt skifte mot slutten av 1950-tallet passet jo også godt sammen med byggingen av større og mekaniserte båter etter norsk oppskrift, samtidig som den nye fryseteknologien nå kom til sin rett. Men det sier seg selv at både utgifter og teknologi var langt utenfor rekkevidden til det store flertallet blant fiskerne. Forskjellene økte da også raskt mellom prosjektområdet og de andre fiskersamfunnene langs kysten, sier han.

Handelskapitalens inntogsmarsj. Kurien mener at istedenfor å styrke fiskernes stilling, førte den ensidige satsingen på eksport av reker til økt makt for en klasse av spekulasjonsorienterte handelsfolk.

– Dette var ofte folk uten forankring i fiskerinaeringen og kystsamfunnene. Ikke overraskende trakk de gode utsiktene for lønnsom rekeeksport til seg kortsiktige investorer og spekulanter. Selv om mange båter i navnet tilhørte fiskere, var det pengesterke folk utenfra som trakk i trådene. Drømmen om raske valutainntekter gjorde også at indiske myndigheter skiftet kurs. Mens de på 1950-tallet mest gav støtte til det som kalles tradisjonelle fiskere, handlet nå alt om mekanisert stordrift, reketraling og eksport. Dette er det mest dramatiske skiftet i Keralas lange fiskerihistorie.

Hvor viktig var Norge? – Ville disse endringene ha funnet sted uten det indisk-norske prosjektet?

– Ja, det er jeg sikker på. Til grunn for omleggingen lå jo den økende etterspørselen etter reker til

Reker er en viktig eksportvare for Kerala-fiskerne, men størrelsen på rekene er ikke som før om årene.

FOTO: TORE LINNÉ ERIKSEN

”
Det indisk-norske prosjektet var med å gi dødsstøtet til 1950-tallets strategi for å styrke tradisjonelle fiskere og deres lokalsamfunn.

John Kurien, fiskeriforsker.

amerikanske og japanske forbrukere, og både USA og Japan jaktet rundt om i verden på områder som kunne tilfredsstille dette behovet. Enkelte private eksportører var allerede i gang i Kerala før det indisk-norske prosjektet kom inn i bildet for alvor, sier Kurien.

Han viser til at reketraling var kjent teknologi internasjonalt, og det var heller ikke noe nytt at den indiske staten var interessert i virksomhet som kunne gi verdifull valuta.

Kurien mener dessuten det alltid er lett å overdrive betydning av bistandsvirksomhet, både på godt og vondt.

– Mye av debatten i Norge om Kerala-prosjektet bærer preg av dette, ettersom verken historikere eller samfunnsforskere har løftet blikket utover de tre fiskerlandsbyene, sier han. Forskeren mener likevel det lett blir «for nærsynt» om ikke de nasjonale og globale utviklingstrekk tas med for å forklare fiskeripolitikken i Kerala.

– Men selv om mange andre faktorer enn norsk bistand har spilt inn, er det også klart at det indisk-norske prosjektet var med på å gi dødsstøtet til 1950-tallets strategi for å styrke tradisjonelle fiskere og deres lokalsamfunn. Det norske bidraget var viktig når det gjaldt å kartlegge rekeforekomster, introdusere fryseteknologi i prosjektområdet og gi opplæring i bunntråling. Dette var en oppmuntring til de krefter i Kerala som foretrakk en slik utvikling framfor møysommelig satsing på fattige fiskere og fangster til lokale forbrukere. Dette er et medansvar som Norge ikke kan løpe fra, sier han.

På vei mot krise. Fiskerihistorien har mange eksempler på suksesser på kort sikt, mens det tar tid før de negative virkningene viser seg. Fram til avslutningen på det indisk-norske prosjektet i 1972 var mange blendet av den høye profitten på eksport av reker. Men allerede da var fiskerinaeringen i Kerala på vei mot en alvorlig krise.

– Utover på 1970-tallet ble det tydelig at beskatningen av havets ressurser ikke var bærekraftig, og at de intensiverte fangstmetodene ikke ble fulgt opp med ansvarlig fiskeriforvaltning. Norge hadde med andre ord eksportert sin teknologi, men ikke sine erfaringer med ressursforvaltning. Nå var Norge ute av bildet, men lokalt var det sterke interesser som så seg tjent med å la et mer høyteknologisk og kapital-krevende fiske rase videre. Når tallet på fiskere med tradisjonelt utstyr samtidig fortsatte å øke, var det uunngeelig at vi fikk en splittet fiskerinaering. Med en skarp polarisering ble både fattigfolk med enklere utstyr og Keralas egne fiskekonsumenter de store tapere, konkluderer John Kurien.

hvem? hvor?
hva i all verden?

TEGNING: GADO

1. Hvem er dette?
2. Hvilken farge har de fleste burkaene i Afghanistan?
3. Hvilken styreform har Kuwait?
4. Hvilken folkegruppe tilhører den omstridte norske asylanten mullah Krekar?
5. Hva het Israels første statsminister?
6. Hvilken norsk fisk benyttes i den brasilianske retten «bacalao»?
7. Hva heter hundrasen som er innført til Vesten fra Afghanistan?
8. Hva er Indias hovedspråk?
9. Hva heter presidenten i Øst-Timor?
10. Hva heter den karibiske kulturen som har røtter i Etiopia?
11. Hvor er Yaoundè hovedstad?
12. Hva er offisielt språk i Kongo-Brazzaville?
13. Hva heter myntenheten i Vietnam?
14. Hvilket land skal betale for utstyret til den omstridte nye radiostasjonen «Tigrenes stemme» i Sri Lanka?
15. Hva er den største religiøse minoriteten i Pakistan?
16. I hvilket land i Mellom-Amerika ligger Atitlan-sjøen?
17. Hvem er Hu Jintao?
18. Hva kalles plagget som indiske kvinner bruker?
19. Hva heter hovedstaden i Angola?
20. Hva er navnet på den største folkegruppen i Kambodsja?

Svarene finner du på side 27.

Spørrespalten er laget av
Caroline Hvidtsten

Prøv en
annonse eller ilegg i

**bistands
aktuelt**

Tlf. 22 24 20 40

Utdanning og fattigdomsreduksjon

AV ELDRID MAGELI OG ROBERT SMITH

UTDANNING

I diskusjoner om fattigdomsreduksjon fremheves gjerne betydningen av utdanning. Utdanning er jobb nummer 1, sier utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson i Bistandsaktuelt (5/2002), og lover økte bevilgninger til primær- og sekundærutdanning i Norges viktigste samarbeidsland. Redd Barna, som er tildelt Tv-aksjonen for 2003, satser på skoler for barn. Utviklingsforskere, bevilgende politikere og bistandsarbeidere i Norge er forenet i oppfatningen om at utdanning skaper utvikling. Et omfattende forskningsmateriale bygger opp under dette synet: Utdanning er en forutsetning for framskritt. Hvis et samfunn skal få til en fornuftig sosial og økonomisk utvikling må befolkningen sendes på skolebenken, og helst på alle nivåer.

Det er ikke vanskelig å si seg enig i at det må være sammenheng mellom utdanning og utvikling. Vårt eget og mange andre vestlige land er eksempler på at en drastisk heving av utdanningsnivået har hatt positive ringvirkninger på en rekke områder i samfunnet. Likevel kan det være grunn til å spørre hva sammenhengene består i.

Er det slik at selv noen få års skolegang leder folk ut av fattigdommen, eller må andre utviklingsindikatorer samtidig være oppfylt, for eksempel en heving av primærhelsetjenesten? Er det det barna lærer som er viktig, eller er det de i det hele tatt er i en klasseromssituasjon, uavhengig av kvaliteten på undervisningen?

Nyere studier som systematisk prøver å vise hva sammenhengen mellom utdanning og fattigdomsreduksjon består i konkluderer med at det ene ikke automatisk fører til det andre; det eksisterer fortsatt flere «sorte hull». Og dersom vi beveger oss på samfunnets makronivå, er det åpenbart at utdanning alene ikke er nok. Faktorer som u-landsgjeld og utestengning fra rike landsmarkeder er viktige hindre for fattigdomsreduksjon. Satsing på utdanning må sees i sammenheng med en rekke samfunnsmessige prosesser, internasjonale såvel som nasjonale.

Utdanning kan betraktes som *et gode i seg selv*, ut fra et moralsk og sosialt rettferdighetsperspektiv. I tråd med en generell humanistisk tankegang har alle barn en grunnleggende rett til å gå på skole. Denne *rettighetstankegangen* var avgjørende da skolegang for alle ble obligatorisk i vår egen del av verden. Hovedargumentet for å få barn inn i skolen i dag synes imidlertid å være først og fremst fordi det er fornuftig ut fra en *samfunnsøkonomisk* synsvinkel. Verdensbanken, som er en av de virkelig store aktørene i bistandssammenheng, framhever at utdanning har gunstige effekter når det gjelder helse og ernæring. Sunne og velnærte arbeidere jobber hardere og bidrar til større produktivitet. Dessuten får de færre barn. Skolegang er derfor viktig både for å bidra til en positiv demografisk utvikling, og for å sikre en effektiv arbeidsstyrke. Og aller mest fornuftig er det å satse på jenters utdanning.

Ifølge en rekke undersøkelser har kvinneutdanning effekt på spesielt tre områder: kvinners fruktbarhet, spedbarns- og barnedødelighet, og familiens helse. Kort oppsummert får utdannede kvinner færre barn, de barna de får har større sjan-

Skolegang, som her fra Malawi, har vist seg samfunnsøkonomisk svært lønnsomt. Men utdanning alene er ikke nok, skriver artikkelforfatterne. FOTO: SØRVIS

kronikk

Kvinneutdanning har effekt på spesielt tre områder: kvinners fruktbarhet, spedbarns- og barnedødelighet, og familiens helse.

se for å overleve de første leveårene, og den generelle helsetilstanden for både mor og barn blir bedre hvis mor har noen år på skolebenken. Disse positive tendensene forsterkes med lengden på utdanningen. Men selv kvinner som bare har gått to eller tre år på skolen praktiserer familieplanlegging i større grad enn de som aldri har vært i et klasserom, viser undersøkelser. Tilsvarende sammenheng mellom menns skolegang og fertilitet er nærmest fraværende. Den rådende oppfatningen er videre at skolerte kvinner oppsøker lege hvis barna blir syke, sørger for vaksiner og riktig sammensatt kosthold, og aktivt søker råd ved helsestasjonen før og etter fødsel. De lever også i mer hygieniske omgivelser enn sine uutdannede medsøstre.

Men er det mulig å isolere kvinners utdanning som en enkeltstående faktor? Hva hvis et generelt helsetilbud er fraværende, eller familiens samlede inntekter er så lave at familiemedlemene ikke har råd til å benytte seg av helsetjenester? I en slik situasjon, evner kvinner, fattige men med skolegang, å praktisere familieplanlegging, og å gi barna den oppfølging de trenger? Mye tyder på at utdanning betyr mindre hvis det er

mangel både på mat og helsetilbud. Et studium fra Filippinene viste at tilgang på rent vann betydde mer for å redusere barnedødeligheten i området enn å sende mor på skolen. Andre har framhevet at barns helse påvirkes av en rekke faktorer, som nærhet til en helsestasjon, generell infrastruktur (veier, offentlig kommunikasjon) og tilgang på massemedia som TV og radio.

Utdanning for kvinner må sees i sammenheng med hele samfunnsstrukturen og den kulturelle virkeligheten kvinnene lever i. Et studium fra Nepal konkluderte med at et alfabetiseringsprosjekt for voksne kvinner ikke hadde noen betydning for hvorvidt de praktiserte familieplanlegging eller vaksinerte barna sine. Det viktigste for deres valg var informasjon fra familie og venner og den status de hadde i landsbyen og i husholdet, ikke om de hadde lært å lese og skrive. Skolegang i et mannsdominert miljø gir ikke nødvendigvis kvinner kontroll over egen helseatferd.

En undersøkelse viser at den viktigste sammenhengen mellom skole og helse ligger i at jenter på skolebenken befinner seg i en klassesituasjon der de lærer hvordan man oppfører seg som elever i forhold til autoriteter. Denne byråkratiske sosialiseringen, som innebærer å ha kjennskap til akademisk og abstrakt språkbruk, kommer dem til gode senere i livet, og ikke minst når

de skal kommunisere med helseautoriteter om egne barns velferd. Og like viktig, kvinnene lærer hvordan de selv kan opptre som eksperter overfor egne barn, lytte til dem og snakke med dem og formidle lærdom. Skolen representerer med andre ord en viktig *kommunikasjons- og sosialiseringsskanal*. Studiet konkluderer med at det er her de helsemessige konsekvensene av utdanning kan spores, mens utdanning i mindre grad er et bidrag til frigjøring.

Andre studier derimot, legger vekt på at innholdet i undervisningen har stor betydning. Det viktigste er ikke å pugge ABC for å tilegne seg rent tekniske leseferdigheter, men å ta del i en *bevisstgjøringsprosess* for å evne å se seg selv og sin situasjon i en bredere samfunnsmessig kontekst. Dette er vesentlig, både for kvinner og menn, selv med fravær av helsetilbud og tilgang på massemedia. Denne tankegangen ble først formulert av filosofen Paulo Freire, som utviklet en egen pedagogikk for de undertrykte i samfunnet. Utdanning for Freire var et middel til å skape et mer humant samfunn. Der som bedring av infrastruktur kommer på et senere tidspunkt, er en utdannet og bevisstgjort befolkning bedre i stand til å dra nytte av den, stille krav og delta som aktive og kritiske medborgere.

Skal skolen legge vekt på å formidle kvinners rettigheter i samfunnet, eller skal den konsentrere seg om helseinformasjon slik at kvinner først og fremst kan bli bedre mødre, hustruer og døtre?

Den type utdanning som tilbys kan være et ledd i en generell frigjøring, men ikke nødvendigvis. Nyere studier har slått sprekker i tidligere bastante oppfatninger om at skolegang for jenter nærmest automatisk fører til befolkningsreduksjon og sunnere familier. Andre viktige faktorer er samfunnets generelle utviklingsnivå, adgang til helsetjenester, tilgang på rent vann og ikke minst forhold mellom kjønnene. Selv om primærutdanning for jenter i de fleste utviklingsland i dag heldigvis ikke lenger er kontroversielt, er fortsatt oppfatningen mange steder at for mye skole for jenter er uheldig fordi det kan true rådende maktstrukturer i samfunnet. Effekten av skolegang for jenter ser derfor ut til å avhenge av en rekke faktorer, som for eksempel kvinners autonomi i slektskapssystemer, holdninger til kvinners uavhengighet og generelt utviklingsnivå i et område. Til sist er det viktig å erkjenne at nasjonale løsninger på fattigdomsproblemet neppe er nok: Satsing på utdanning må sees i en større sammenheng. Markedsrett og globale strukturer kan være avgjørende for utdanningens betydning for fattigdomsreduksjon i det enkelte land.

Eldrid Mageli er forsker ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo og **Robert Smith** direktør for LINS (Lærerutdanningens internasjonale senter), Høgskolen i Oslo. Kronikken er basert på en LINS-rapport av Robert Smith, Eldrid Mageli, Ellen Carm (LINS) og Linken Nyman (NORAD) om utdanningens betydning for fattigdomsreduksjon.

Millionar arbeider i utlandet

AV WILSON JOHWA, DHAKA

BANGLADESH

I eit snuskete kontor i sentrum av Dhaka ventar Shima og Rehana engsteleg på Mr. Kurban. For fleire månader sidan, betalte dei to kvinnene Kurban 45 000 taka (omtrent 5600 norske kroner) kvar for å få sjansen til å arbeide i Saudi Arabia.

Men dei har ikkje fått visuma, trass i dei stadige, men falske forsikringane til Kurban. Ved tre tilfelle har Shima og Rehana hatt håp om at det var i orden – berre for å bli skuffa. Tålmodet deira er på bristepunktet, og dei vil ha pengane sine attende.

Ønsket om eit betre liv har vist seg å vere eit kostbart spel. Kvar månad må dei betale skyhøge renter til pengeutlånaren som skaffa dei 90 000 taka som Kurban kravde. Denne summen er nye høgare enn det dei kan tene på å lage klede med den eine symaskina dei har på deling.

Erfaringane til Shima og Rehana er ikkje einestående; inntektene til bangladesharar som arbeider i utlandet utgjer 25 prosent av dei totale eksportinntektene – eller om lag fire milliardar amerikanske dollar i året. Arbeidskraft er derfor eit viktig supplement til andre eksportartiklar som klede, te, jute og sement.

Dette er ein så viktig sektor at til og med styresmaktene eig eit arbeidsformidlingsselskap – Bangladesh Overseas Employment and Services Employment Services Ltd (BOESL) – som skal fremje eksport av arbeidskraft til utlandet.

BOESL slår stolt fast at det er «det einaste statlege selskapet som opererer i sunn konkurranse med om lag 600 private rekrutteringsbyrå i landet i denne sektoren». Omtrent tre millionar bangladesharar har ar-

Shima utanfor heimen hennar i Old Dhaka. Ho er berre ein av mange millionar bangladesharar som vil freiste lykka som framandarbeidar. FOTO: WILSON JOHWA

beidet sitt utanfor Bangladesh sine grenser, og i gjennomsnitt sender landet ut 225 000 menneske årleg. Så godt som alle går gjennom rekrutteringsbyråa som formidlar jobbar og ordnar med dei nødvendige løyva.

Dei landa som har bruk for arbeidskrafta frå Bangladesh er Saudi-Arabia, Dei sameinte arabiske emirata, Qatar, Kuwait, Bahrain, Oman, Iran, Irak, Libya, Pakistan, Malaysia, Singapore, Brunei, Maldivane, Fiji, Mauritius, Malawi, Zambia og Zimbabwe. Saudi-Arabia

”

Eg vil ikkje reise attende sjølv om eg får tilbod om 2000 amerikanske dollar!

Amin, arbeids-søkende.

topper lista med om lag ein million arbeidarar frå Bangladesh, følgd av Malaysia som tek imot 750 000.

Arbeidsløysa blant Bangladesh sine 130 millionar innbyggjarar er rekna til om lag førti prosent. Ironisk nok er det ikkje dei ekstremt fattige som reiser, for dei er det uråd å betale agentonorara.

Som følge av den økonomiske krise i 1997, kutta Malaysia ned på rekrutteringa av utlandsk ufaglært arbeidskraft. For Amin, ektemannen til Shima, er dete like greitt. Han har nemleg bitre

sett frå sør

I spalta **Sett frå Sør** vil du møte korrespondentar frå afrikanske og asiatiske land.

Wilson Johwa er afrikansk journalist på oppdrag i Bangladesh. Han er med i det internasjonale journalistnettverket til Sørvis Kommunikasjon.

erfaringar frå tida som framandarbeidar i Malaysia.

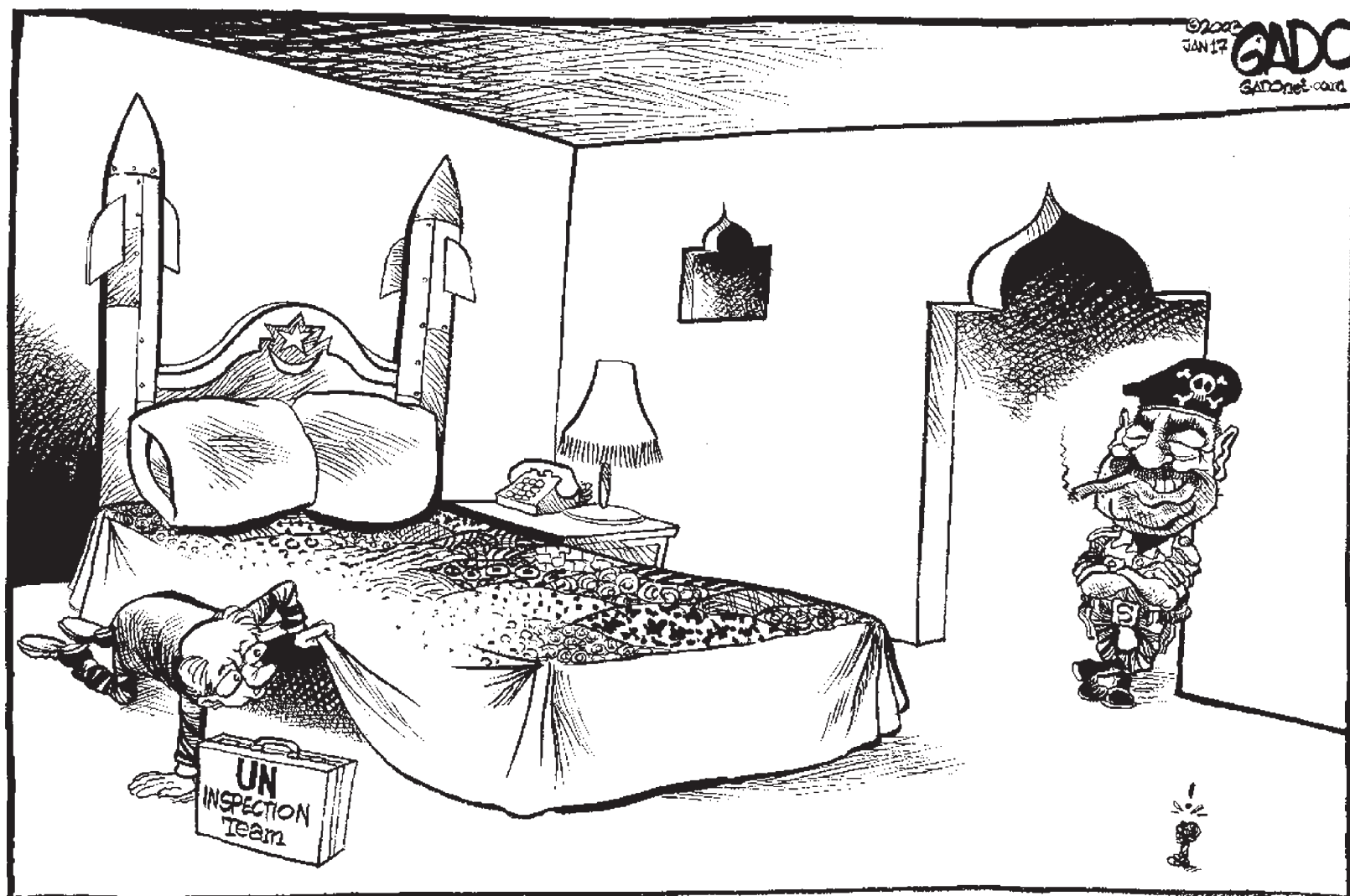
– Eg vil ikkje reise attende sjølv om eg får tilbod om 2000 amerikanske dollar! seier han.

I 1996 blei Amin rekruttert av ein lokal agent til å arbeide for ein vasspumpeprodusent i Kuala Lumpur. Ei stund var han nøgd med løna på 21 malaysiske ringit per dag (om lag 12 amerikanske dollar). I 1997, som ein følge av den finansielle krise i Asia, blei den daglege inntekta redusert til åtte amerikanske dollar.

Amin arbeidde i Malaysia fram til den femårige kontrakten hans gjekk ut. Tabben hans var at han prøvde å fornye arbeidsløyvet. Han betalte 800 amerikanske dollar til ein malysiar som hadde lova han eit løyve. Kvar einaste dag, i det som blei eit halvt års ulovleg opphald, håpa Amin at løyvet skulle kome. Men sidan han ikkje kunne arbeide i denne perioden, enda det med at han brukte opp sparepengane sine.

For tida strevar han med å etablere seg på ny i Bangladesh, og han har ingen ting å vise til frå det fem år lange opphaldet i Malaysia.

Gados verden

Tanzanianeren **Godfrey Mwampembwa**, bedre kjent som «Gado», er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen **Daily Nation**.

Nelson Mandela – den svarte pimpernell

LITTERATUR

Da Rolihlahla Mandela ble født i den lille landsbyen Mvezo 18. juli 1918 ante ikke foreldrene hans betydningen av det navnet de ga sin sønn og at det skulle flette seg så sterkt inn i hans liv. På det lokale språket betyr navnet «den som steller i stand bråk». Nelson ble hans kristne navn, slik læreren på skolen ønsket at han skulle ha.

Tore Linné Eriksen har skrevet en biografi om denne kjempen på det afrikanske kontinent. «Viderekommende» i apartheid-historien og Mandela-kjennere vil kanskje ikke finne så mye nytt i boka – Mandela har jo selv utgitt en omfattende selvbiografi – men yngre generasjoner gis her en mulighet til å følge en av de mest spennende historier fra vår tid. Boka er i stort format og med mange illustrasjoner.

I boka fotfølger vi Mandela fra tidlig barndom – gjennom ungdom og forelskelse, til opprør og rettsal, årene på Robben Island, frifinnelse,

bokanmeldelse

Tore Linné Eriksen:

«Nelson Mandela. Et liv i kamp mot rasisme og undertrykking.», Omnipax, 2002.

valg og til nygift pensjonist. Vi kommer tett innpå hovedpersonen. Men i tillegg setter forfatteren Mandelas liv inn i en historisk ramme, og knytter dermed flere sentrale begivenheter i apartheid-regimet til historien. Opptakten til det rasistiske regimet har også fått plass og minner oss om at Sør-Afrikas historie er nær knyttet til europeisk historie. De nære båndene skulle også få et helt nytt perspektiv – fra å være arkitekter til apartheid ble mange europeere viktige allierte i motstandskampen.

«Ingen tårer, vår framtid er lys!» sto det på plakater utenfor rettslokalet da Nelson Mandela og andre

ANC-ledere ble dømt til fengsel på livstid. Da den tidligere fangen ble tatt i ed som Sør-Afrikas president i 1994 hadde han stått i kampen i over 50 år, og hadde mange år som fengslet arbeidsslave bak seg. Likevel: Som en oppfølging av budskapet fra den gamle plakaten ble verdenshistoriens største forsoningsprosjekt satt i verk. Det måtte berøre oss alle. Etter tiår med blod, tårer, forvisning, vold, tap av menneskelig verdighet og fattigdom var det forsoning som skulle klistre regnbuelandet sammen igjen. De hadde brukt årene på Robben Island godt.

Forventningene var skyhøye. Som vi vet har motbakkene vist seg, og utfordringene er mange. Forfatteren legger heller ikke skjul på det.

Dette er en rikt illustrert bok – og illustrasjonene forteller sin egen historie som også er interessant. Arkivbilder av Mandela er hentet fram – men også bilder fra motstandskamp og undertrykkelse, plakater

og andre symboler.

Forfatteren var selv i årevis engasjert i anti-apartheid-arbeid, slik som mange her hjemme var. Det går sterke bånd mellom Norge og Sør-Afrika. Det var kanskje ingen tilfældighet at det første landet Mandela som fri mann ønsket å besøke var Norge, og at han landet her på selveste 17. mai. Historien om forholdet mellom Norge og Sør-Afrika under apartheid-tida inneholder selvsagt ikke bare rosenrøde historier. Men det folkelige engasjementet var sterkt, og kanalene inn til motstandsbevegelsen mange.

Forfatteren har skrevet et bredt portrett av Nelson Mandela. Det brukes mange virkemidler for at leseren skal få historien under huden og kanskje fornemme noe av den atmosfæren som drev anti-apartheid-arbeidet fram. Det er ingen tvil om at forfatteren – som så mange av oss andre – beundrer sitt objekt.

TONÉ BRATTELI

Norwegian People's Aid

Norwegian People's Aid (NPA) is a Non-Governmental Organisation with close links to the Norwegian Labour Movement. NPA is involved in humanitarian relief and long-term

development cooperation in more than 30 countries with around 100 expatriates abroad per year in addition to more than 3000 locally employed staff members. NPA is one of the

worlds leading organisations involved in humanitarian mine action. Expected turnover for 2002 is NOK 650 million. The NPA Head Administration is located in Oslo, Norway

Regional Representative – South East Europe				Programme Manager Development Programme				Programme Manager Civil Society/Justice Programme			
Position number:	Place of service:	Starting date:	Closing date for application:	Position number:	Place of service:	Starting date:	Closing date for application:	Position number:	Place of service:	Starting date:	Closing date for application:
09/03	Belgrade, FRY	1 st of July 2003	14 th of February 2003	191/02	Angola	1 st of April 2003	10 th of February 2003	195/02	Rwanda	As soon as possible	14 th of February 2003
Background In the South East of Europe NPA currently have projects in Albania, Bosnia-Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Serbia, Montenegro and Kosovo-province) and Former Yugoslav Republic of Macedonia. Main focus is on Mine Action, Media and Democracy. The office currently covers all these areas and is located in Belgrade. The Regional Representative (RR) is formally responsible to the Head of International Department. The organisation is currently undergoing a change process.				Background The NPA Angola office was established in 1989, and runs both a development and a mine-action programme. NPA Angola employs approximately 550 staff members and the development programme has a budget of approximately USD 1 million and implements Civic Education, Rural Development and Health activities in a partnership with local organisations and authorities.				Background NPA has worked in Rwanda since 1994. Since 2000, a gradual re-orientation is taking place, changing the profile from emergency work within health and refugees to a stronger focus on working with the civil society and issues concerning the judiciary and the public.			
Responsibilities <ul style="list-style-type: none"> Responsibility for all aspects of NPA's activities in the countries within the RR's area of responsibility. Overall responsibility for supervision, implementation and administration of NPA's activities in South East Europe Ensure that the country programmes and strategies are in accordance with the policy, strategy, plan of action, procedures and budget provisions of NPA, as well as the needs of the countries and the experience and capacity of NPA Ensure that work is conducted in close collaboration with partners in the respective countries, and make sure that local laws and regulations are followed when carrying out activities and employing personnel. Provide proposals for the annual budget and programmes for the countries within the RR's responsibilities for the consideration of the NPA Board, donors and partners. 				Responsibilities <ul style="list-style-type: none"> Assist the Resident Representative (RR) in the development of policy and country strategy Responsible for the management and development of the NPA development programme and budgets Supervise and monitor programme staff as required Contribute towards and facilitate that competence building and sharing of knowledge remain high priorities in all levels of the programme Liase and co-ordinate NPA development activities with project partners, provincial and district authorities, with UN agencies and with relevant national and international NGOs, CBOs and social organisations Provide updated reports and plans/budgets to the RR, HQ, donors and relevant partners Planning, implementation, follow up and monitoring of projects 				Responsibilities <ul style="list-style-type: none"> Assist the Resident Representative (RR) in the development of policy and country strategy Responsible for the management, development and follow-up of NPA Civil Society/Justice programme and budgets Supervise and monitor programme staff as required Contribute to competence building and sharing of knowledge with national staff and co-operating partners Liase and co-ordinate NPA development activities with project partners, authorities, with UN agencies and with relevant national and international NGOs, CBOs and social organisations Provide updated reports and plans/budgets to the RR, HQ, donors and relevant partners Planning, implementation, follow up and monitoring of projects 			
Qualifications <ul style="list-style-type: none"> Relevant higher formal education and working experience. Experience from international organisations, preferably humanitarian Knowledge of administrative and political aspects of Norwegian development cooperation and humanitarian aid Good communication and interpersonal skills with experience of liaison and networking with partner organisations and donors. Preferably also experience from conflict negotiations and management Extensive managerial, administrative and financial experience Extensive knowledge of the region and its political situation is required Written and verbal proficiency in English. 				Qualifications <ul style="list-style-type: none"> Relevant higher education – preferably University Degree in Development, International Politics or Economy Both written and verbal proficiency in English Knowledge of the Portuguese (or Spanish) language is preferred Experience in negotiation and conflict resolution skills Personal ability to work under constraints in a different social-cultural environment and to cope with complex political situations on a regular basis Experience from development assistance, preferably from working with local partners Experience from financial management, budgetary work and personnel management Computer skills Good physical and mental health 				Qualifications <ul style="list-style-type: none"> Relevant higher education – preferably University Degree in Development, Social Science or International Politics Fluency in French, both written and oral Proficiency in English, both written and oral Knowledge of the Great Lakes/ Rwanda region is required Minimum 5 years relevant working experience, preferably internationally Experience from financial management, budgetary work and personnel management Experience in community work, legal counselling or equivalent is desired Personal ability to work under constraints in a different social-cultural environment and to cope with complex political situations on a regular basis Computer skills Good physical and mental health 			
In general We emphasise the importance of strong health, cross-cultural communication skills and sensitivity, creativity and the ability to work under pressure and difficult conditions. One of NPA's overall objectives is to promote gender equality in the organisation. Thus, female candidates are encouraged to apply.				In general We emphasise the importance of strong health, cross-cultural communication skills and sensitivity, creativity and the ability to work under pressure and difficult conditions. One of NPA's overall objectives is to promote gender equality in the organisation. Thus, female candidates are encouraged to apply.				In general We emphasise the importance of strong health, cross-cultural communication skills and sensitivity, creativity and the ability to work under pressure and difficult conditions. One of NPA's overall objectives is to promote gender equality in the organisation. Thus, female candidates are encouraged to apply.			
Working conditions For more information about the position or NPA, please see NPA's Internet sites at www.folkehjelp.no or www.npaid.org .				Working conditions For more information about the position or NPA, please see NPA's Internet sites at www.folkehjelp.no or www.npaid.org .				Working conditions For more information about the position or NPA, please see NPA's Internet sites at www.folkehjelp.no or www.npaid.org .			
NPA offers Interesting and challenging work and good salary conditions. Free accommodation, transport and insurance schemes for expatriates. A one-year contract with possibility for renewal.				NPA offers Interesting and challenging work and good salary conditions. Free accommodation, transport and insurance schemes for expatriates. A one-year contract with possibility for renewal.				NPA offers Interesting and challenging work and good salary conditions. Free accommodation, transport and insurance schemes for expatriates. A one-year contract with possibility for renewal.			
Contact persons Head of International Dep.: Nils A. Røhne, tel.: +47 22 03 77 41 Personnel Manager: Ole Geir Instefjord, tel.: +47 22 03 77 91				Contact persons Programme Co-ordinator: Eva Haaland, tel.: +47 22 03 77 27 Head of Development Unit: Laila Nikolaisen, tel.: +47 22 03 77 51				Contact persons Advisor: Mads Almaas, tel.: +47 22 03 76 94 Head of International Dep.: Nils A. Røhne, tel.: +47 22 03 77 41			
If qualified and available, please apply online as instructed on our web-site www.folkehjelp.no or www.npaid.org with a full CV and cover letter explaining your interest. Please mark the application «position no 09/03».				If qualified and available, please apply online as instructed on our web-site www.folkehjelp.no or www.npaid.org with a full CV and cover letter explaining your interest. Please mark the application «position no 191/02».				If qualified and available, please apply online as instructed on our web-site www.folkehjelp.no or www.npaid.org with a full CV and cover letter explaining your interest. Please mark the application «position no 195/02».			

nytt om navn?

Har du skiftet jobb? Kontakt redaksjonens Nytt om navn-medarbeider på e-post: anne@sorvis.no eller på telefon 37 14 81 94.

Tove Strand er utnevnt til seks nye år som direktør for NORAD. Hun overtok direktørstillingen i NORAD etter Per Ø. Grimstad i 1997, da hun gikk fra en direktørstilling i Norges forskningsråd. Strand var arbeids- og administrasjonsminister i perioden 1990-92 og helse- og sosialminister fra 1986 til 1989.

Maria Norrfalk er utnevnt som ny generaldirektør for Sida. Hun tar over etter **Bo Göransson** 1. april 2003. Norrfalk har vært generaldirektør for Skogsstyrelsen i Jönköping siden 1994. Hun arbeidet i Etiopia i perioden 1979-80 som og har hatt en rekke oppdrag som internasjonal konsulent i ulike bistandsprosjekter.

Just Faaland (81), tidligere direktør og grunnlegger av utviklingsforskningen ved Chr. Michelsens Institutt (CMI), er tildeelt ærestittelen Tan Sri for 35 års innsats i Malaysia. Det er Faalands arbeid som økonomisk rådgiver for den malaysiske statsministerens kontor som har ført til at han fikk æresbevisningen.

Guro Fjellanger er ansatt som ny daglig leder av Senter mot etnisk diskriminering. Fjellanger var miljøvernminister i perioden 1997-2000, generalsekretær i Nei til EU før folkeavstemningen i 1994 og er styreleder ved Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS). Hun overtar stillingen etter **Manuela Ramin-Osmundsen**.

Arild Moe er utnevnt til fungerende direktør ved Fridtjof Nansen-Instituttet. Moes forgjenger **Willy Østreng** ønsker å jobbe med forskning på fulltid etter 25 år som direktør.

Erik Strømsøe er tilsatt som seniorrådgiver med næringsutvikling som spesialist ved NORADs fagavdeling. Strømsøe er utdannet sivilingeniør fra NTH i Trondheim. De siste 12 årene har han arbeidet for Kværnergruppen der han har hatt forskjellige ledende stillinger.

Camilla Helgø er tilsatt ved NORADs fagavdeling som rådgiver med utdanning som spesialist. Hun har tatt doktorgrad på skolereformen i Chile ved uni-

versitetet i Cambridge i England. Helgø har arbeidet ved Verdensbankens latinamerikaseksjon, UNICEFs regionalkontor på Elfenbenskysten og Oxford Policy Management i England.

Daniel Van Gilst er tilsatt ved NORADs fagavdeling som rådgiver med landbruk som spesialist. Han er utdannet landbruksøkonom ved Norges Landbrukshøgskole og BSc Agriculture Business management fra USA. Etter å ha jobbet som fredskorpssoldat i Kenya, begynte han for WFP som Logistics Officer, hvor han var med på å etablere Project Lifeline i Etiopia.

Guri Tajet (30) er ansatt som prosjektmedarbeider i Framtiden i våre hendes informasjonsstab. Hun skal hovedsakelig jobbe med grønn økonomi. Tajet har tidligere jobbet som fylkesaksjonsleder for TV-aksjonen, og i bistands- og solidaritetsorganisasjonen Latin-Amerika helsefond.

Margunn Grønn (34) er ansatt som redaksjonssekretær i Folkevett. Hun er utdannet journalist fra høgskolen i Oslo og har bakgrunn fra fagpressen.

Mekonnen Gerismo (29) er ansatt som forskningskoordinator ved Framtiden i våre hendes forskningsinstitutt. Mekonnen var leder i Naturvernforbundet Hordaland 1999-2001, og har hatt prosjektengasjementer for Naturvernforbundet Hordaland og Universitetet i Bergen.

Ole Bjørn Ileby har tatt over som daglig leder i Vennskap Nord/Sør. Han har arbeidserfaring fra blant annet Redd Barna, Kirkens Nødhjelp, TV-aksjonen og Olympic Aid. Ileby har fungert som daglig leder i Vennskap Nord/ Sør siden desember 2001.

Kristin Kranstad har gått over i stillingen som redaktør i Vennskap Nord/Sør,

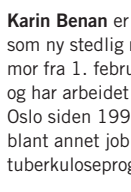
og vil ha fokus på informasjonsvirksomheten i organisasjonen. Hun er utdannet siviløkonom og har vært daglig leder i Vennskap Nord/ Sør siden 1996.

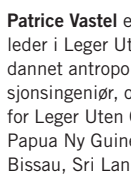
Anders Wengen er engasjert fra Fredskorpset som UNG koordinator i Vennskap Nord/Sør for 2003. Han har utviklet og drevet utvekslingsprogrammer for ungdom i PRESS tidligere.

Ingrid Rosendorf Joys er ansatt som informasjonskonsulent i Caritas Norge fra 1. januar 2003. Hun har hovedfag i økonomisk sosiologi og har vært ansatt i Caritas i et vikariat som programkoordinator siden april i fjor.

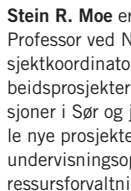
Karin Benan er ansatt i Caritas Norge som ny stedlig representant på Øst-Timor fra 1. februar 2003. Benan er lege og har arbeidet på Ullevål sykehus i Oslo siden 1993. På Øst-Timor vil hun blant annet jobbe med det nasjonale tuberkuloseprogrammet.

Patrice Vastel er ansatt som ny daglig leder i Leger Uten Grenser. Vastel er utdannet antropolog og telekommunikasjonsingeniør, og har tidligere arbeidet for Leger Uten Grenser i Sør-Sudan, Papua Ny Guinea, Laos, Zaire, Guinea Bissau, Sri Lanka og Sør-Afrika.

Michael G. Angstreich er ansatt som programleder for NARI (Norwegian Agricultural Research International). NARI består av Jordforsk, NIJOS, Planteforsk og Skogforsk, og skal samarbeide med NLH/Noragric og andre partnere for å fremme landbruksutvikling, økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon i utviklingsland.

Stein R. Moe er tilsatt som Associate Professor ved Noragric. Han er prosjektkoordinator for pågående samarbeidsprosjekter mellom NLH og institusjoner i Sør og jobber også med å utvikle nye prosjekter, samt forsknings- og undervisningsoppgaver knyttet til naturressursforvaltning.

Bishal K. Sitaula er tilsatt som Associate Professor ved Noragric. Sitaula arbeider med prosjektutvikling og prosjektkoordinering. Ved siden av forsknings- og undervisningsoppgaver, orga-

niserer han blant annet et forskerprosjekt på skog- og jorddeleggelser i Asia.

Solveig R. Grønndal er ansatt i et ett-årig vikariat som daglig leder ved sekretariatet for Tørrlands Koordineringsgruppen (TKG) på Noragric.

Håkon Fottland er valgt til leder for det nylagte styret i Norsk forening for utviklingsforskning (NFU). Han arbeider til daglig ved Senter for miljø- og utviklingsstudier ved Universitetet i Tromsø.

Ragnhild Imerlund (31) er ansatt som midlertidig informasjonssjef og visedirektør for UNDPs nordiske kontor i København. De to siste årene hun vært landansvarlig for UNDP i Norge. Tidligere har hun arbeidet som rådgiver for Den Internasjonale Røde Kors Komiteen i Geneve og som journalist i blant annet Dagsavisen, Dagbladet og NRK.

Veslemøy Lothe Salvesen (27) er ansatt i et midlertidig engasjement som informasjonsmedarbeider med ansvar for Norge ved UNDPs nordiske kontors Oslo-avdeling. Salvesen var tidligere informasjonsansvarlig i Fredskorpset, og har journalisterfaring fra blant annet NRK.

Elsbeth Sande Tronstad, statssekretær i Utenriksdepartementet, har etter søknad fått avskjed i nåde med virkning fra 1. januar.

Niels Engelschiøn, rådgiver, er utnevnt til underdirektør i Utenriksdepartementet.

Herberth Linder, seniorrådgiver, er utnevnt til avdelingsdirektør i Utenriksdepartementet.

Sjur Helge Torgersen, ambassadør i Jakarta, er utnevnt til avdelingsdirektør i Utenriksdepartementet.

Geir O. Pedersen, ministerråd ved det norske representasjonskontoret i de palestinske områdene, tar over som FN-direktør og politisk ansvarlig for Asia-regionen ved FNs hovedkvarter i New York.

Svar hvem? hvor? hva i all verden?

1. DR Kongos president Joseph Kabila.
2. Blå.
3. Monarki.
4. Kurderne (i Nord-Irak)
5. David Ben Gurion.
6. Torsk (klippfisk).
7. Afghansk mynde.
8. Hindi.
9. Xanana Gusmão.
10. Rastafari.
11. Kamerun.
12. Fransk.
13. Dong.
14. Norge.
15. Kristne.
16. Guatemala.
17. Det kinesiske kommunistpartiets nye leder.
18. Sari.
19. Luanda.
20. Khmer.

Alt riktig: Les spørsmålene før svarene – ikke omvendt!

15-19: Verden trenger deg.

10-14: Du kan se framtiden lyst i møte.

5-9: Ikke så verst.

1-4: Din interesse for globale spørsmål er kanskje av ny dato?

0: Utenriksdepartementets aspirantkurs er kanskje ikke det du burde søke på i år?

Ferske fjes i Bistandsaktuelt

Silje Berggrav (30) og Gunnar Kopperud (56) vil sammen med Camilla Solheim (29) utgjøre de faste frilansjournalistene i Bistandsaktuelt i 2003.

Silje Berggrav har nylig avsluttet en master i utviklingsstudier ved University of Melbourne i Australia. Før dette arbeidet hun i flere år som nyhetsjournalist i Aftenposten, Vårt Land og Nytt

fra Norge. Hun har også erfaring fra FN-systemet – gjennom jobber ved OCHAs sekretariat i New York og UNDP i Kosovo. Dessuten har hun jobbet som frivillig for ulike hjelpeorganisasjoner i 3. verden, blant annet i India og Mellom-Amerika.

Gunnar Kopperud burde være kjent for de fleste Afrika-interesserte. Han har

gjennom de siste 14 årene besøkt kontinentet flere ganger hvert år, og har publisert en rekke av sine feature-artikler i Dagbladet Magasinet og norske regionaviser. Dessuten har han utgitt reisekildringer «Den hvite åpen» og romanene «Lysets tid» og «Savn». Flere av bøkene er også utgitt internasjonalt. Han har presseerfaring fra NRK/P2, Ny Tid, Arbeiderbladet og Dagbladet.

Camilla Solheim har vært tilknyttet Bistandsaktuelt siden 2000. Hun har pressebakgrunn fra blant annet utenriksredaksjonen i Dagsavisen.

Solheim, Berggrav og Kopperud ble plukket ut blant til sammen 95 søkere, blant dem en rekke meget erfarne journalister, som ønsket frilanskontrakt med fagbladet i 2003.

Redaksjonen for øvrig vil i 2003 bestå av redaktør **Gunnar Zachrisen**, redigerer/journalist **Liv R. Bjergene** (p.t. 50 pst. sykmeldt) og redigerer/journalist **Erik Landet** (50-pst.-vikar for Liv R. Bjergene). Dessuten vil også avtropsende underdirektør **Tone Bratteli** forsterke teamet i løpet av våren. Sistnevnte har mangeårig pressebakgrunn, blant annet som kulturredaktør i Arbeiderbladet.

FOTO: INGER A. HELDAL

Litt mer enn krig og katastrofer...

Er du opptatt av 3. verdens spørsmål? Er du interessert i å lese om den økonomiske og politiske utvikling, om de mange små skritt for å unngå sultkatastrofer og krig, om vanlige mennesker som gjenvinner troen på fremtiden? Vil du gjerne følge med i de bistandspolitiske og bistandsfaglige debattene? Nå har du muligheten.

JA, jeg vil ha et gratis-abonnement på Bistandsaktuelt.

Navn: .....

Adresse: .....

Postnr./sted: .....

Sendes til: Bistandsaktuelt, NORAD, boks 8034 Dep., 0030 Oslo.

Du kan også tegne abonnement direkte på www.bistandsaktuelt.com

Mr. Bean på minejakt

Kjemperotter læres opp og prøves ut i minerydding i Tanzania

MOROGORO (b-a): Rotta Mr. Bean sniffer etter TNT i minefeltet. Han beveger seg systematisk opp og ned det merkede området med landminer. Mr. Bean stopper når han kjenner lukten av sprengstoff og indikerer stedet ved å skrape med poten i jorden. Minen er funnet.

• I TANZANIA:
GØRILL HUSBY

MINERYDDING

Mr. Bean og hans kollegaer ser ut til å være uberørt av sin suksess, men de er i sannhet eksklusive rotter. De er nemlig de første rottene i verden som trenes til å finne landminer. For Mr. Bean er treningen nå over. Han og ti andre rotter gjøres nå klare for å sendes til minefelt i Angola, Eritrea og Mosambik.

Ideene bak forskningsprosjektet er enkel: Rotter er lette å trene, de har usedvanlig god luktesans og de veier for lite til at landminene skal eksplodere.

- De krever lite oppsyn. Dessuten lever de av bananer og peanøtter, og er dermed billige i drift, forklarer Bart Weetjens, leder av prosjektet sør i Tanzania.

99 prosent treffsikkerhet. Rottene i det såkalte APOPO-prosjektet er av typen African Giant Pouched Rat – store rotter som lever vilt i de grønne, frodige åssidene i Ulugurufjellene ved Morogoro. Rottene fanges når de er små, og trenes så opp til å indikere sprengstofflukt mot belønning i form av mat. Ellen van Krunkrelsven, biolog og ansvarlig for å trene opp rottene, forklarer at rottene kun er fem uker gamle når treningen starter.

- I begynnelsen er prosessen enkel. Rottene læres opp til å assosiere

Med en suksessrate på hele 99 prosent legger Mr. Bean ut på jakt etter nok en landmine i Tanzania. Snart skal han og ti rottekollegaer sendes til minefelt i Angola, Eritrea og Mosambik.

FOTO: JEFFREY OG JENNIFER LEWIS

et metall-klikk med mat. Så trenes de videre til metallklikket og maten først kommer når de indikerer en spesiell lukt, i dette tilfellet TNT, sier Ellen van Krunkrelsven.

Rottene har vist at de kan finne i alt 16 ulike typer av landminer. De indikerer nå både metall og plastikk landminer gjemt i minefelt. Tester har vist at rottene har en suksessrate på 99 prosent i å merke av hvor landminene befinner seg.

Banebrytende metode. Rottene i APOPO-prosjektet trenes i to separate mineryddingsteknikker. Den ene teknikken er den tradisjonelle måten demonstrert av Mr. Bean. På samme måte som med minehunder søker rottene systematisk gjennom et minefelt og indikerer hvor i et område landminer ligger gjemt. Den andre teknikken foregår i laboratoriet. Rottene trenes til å gå gjennom en tunnel av netting med 16 hull i bunnen hvor det plasseres lukteprøver. På samme måte som ute i felten, lukter rottene spor av TNT og indikerer lukten av sprengstoff ved å skrape med potene.

- Denne siste metoden er banebryende. Ved hjelp av denne teknik-

mannen bak det belgiske forskningsprosjektet i Morogoro. For rottene er prosessen den samme; de indikerer lukt og får banan.

Rimeligere enn hunder. Tradisjonelt har hunder gjort den jobben rottene i Morogoro nå trenes opp til å gjøre. Ifølge Weetjens har rotter en rekke fortrinn framfor hunder.

- De er først og fremst mer kostnadseffektive, forklarer han.

- Å trene opp en hund koster i gjennomsnitt 30.000 USD fordi hunder har behov for en lang og intensiv treningsperiode på minst tre år. De er dessuten mer følsomme overfor tropiske sykdommer. Det å trene opp en rotte tar seks måneder og har en prislapp på omtrent 1000 USD, forteller han.

Weetjens forklarer at han kom til å tenke på rotter som landmine-detektorer på en global konferanse om landminer. Det er et stort behov for billig og effektiv mineryddingsteknikker, og rotter er den dyrearten mest brukt i ulike laboratorieforsøk verden over.

Rotter er intelligente, sosiale og har en eksepsjonell luktesans, men de hadde aldri før blitt opplært til å indikere lukten av sprengstoff, forteller Bart Weetjens.

Han legger til at det krevdes tid og intens lobbyvirksomhet før prosjektet kunne starte.

- Mange har fordommer mot rotter, og få trodde dette var mulig, sier han.

Belgisk finansiering. Det belgiske direktoratet for utviklingshjelp (DGIS) sa seg villig til å støtte prosjektet økonomisk i november 1997. APOPO ble registrert som ikke-statlig organisasjon tidlig i 1998. Deretter fulgte to år med laboratorieforsøk og grunnforskning i Belgia. I 2000 ble Tanzania valgt ut som forskningssted.

- Vi vurderte flere land, men valgte Tanzania fordi det er et politisk stabilt område og i tillegg har klima og topografi lik de områdene i verden som er verst rammet av landmineproblematikk, sier Ellen van Krunkrelsven.

APOPO-prosjektet er finansiert av den belgiske staten og drevet i samarbeid med landbruksfakultetet ved Sokoine Universitetet i Morogoro. To ingeniører og to biologer fra Belgia arbeider på prosjektet i tillegg til lokalt ansatte tanzanianere. Prosjektet har i alt 25 ansatte. Etter to år med trening og forskning, klarer rottene nå til operativt mineryddingsarbeid.

Overfor de som tvilte på at rotter kan gjøre denne jobben, har vi nå bevist at de tok feil, sier van Krunkrelsven.

Hun klapper Mr. Bean på hodet, gir ham peanøtter og smiler mens hun konstaterer at han har luktet seg fram til nok en landmine.

Mr. Bean får lønn for strevet – en banan.

FOTO: JEFFREY OG JENNIFER LEWIS

ken kan nemlig luftprøver fra hele verden sendes inn til vårt laboratorium. Ved å bruke rottene kan vi kartlegge i hvilke områder det er landminer, forklarer Bart Weetjens,